

ΝΙΑΟΥΣΤΑ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΣΥΛΛΟΓΟΥ
ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ
ΝΑΟΥΣΗΣ

«Ιστορικά» της μονής Έξω Προδρόμου Νάουσας

17 - 10 - 1912 «Τότε που ήρθε το Ελληνικό»

Έντμοντ Χάλλεϋ

Τόποι
και τραγούδια
της Μακεδονίας

Δημήτρ. Βικέλας
ο Συριανός

Ναουσαϊκό τραπέζι
με κειμήλια
κατά την εποχή
της απελευθέρωσης

Η καλλιέργεια της ροδακινιάς στην Ελλάδα

Σύγκριση αποδόσεων 4 ποικιλιών μηλιάς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Φυλάξτε τὰ τεύχη τῆς «Νιάουστας»

Παλαιὰ τεύχη μπορείτε νὰ προμηθευθεῖτε ἀπὸ τὰ γραφεῖα τοῦ Συλλόγου

Ἡ «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» στηρίζεται στὴν ἀγάπη καὶ τὸ ἐνδιαφέρον

τῶν συνδρομητῶν τῆς

Παρακαλοῦμε νὰ μεριμνήσετε γιὰ τὴν ἀνανέωση τῆς συνδρομῆς

τοῦ ἐτους 1985

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

- 1) ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΝΑΟΥΣΗΣ
- 2) ΜΝΗΜΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΣΑΜΗ ΚΑΡΑΤΑΣΙΟΥ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΛΕΙΨΟΥΝ
ΑΠΟ ΚΑΝΕΝΑ ΝΑΟΥΣΑΙΪΚΟ ΣΠΙΤΙ

ΜΠΟΡΕΙΤΕ ΝΑ ΤΑ ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΕΙΤΕ ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

Νέα διεύθυνση Βασιλέως Κων/ντίνου 40, κάθε Δευτέρα Τρίτη Πέμπτη 6-9 ἀπόγευμα.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

“ΝΙΑΟΥΣΤΑ”

ΕΚΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1985
ΕΤΟΣ Θ'. Τόμος Δ'. Τεύχος 33

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Οδυσσεύς Ντινόπουλος, Ελένη Μήτσαλα
Λευκή Σαμορά, Χρήστος Μουχάγιερ, Αλ. Οικονόμου

ΓΡΑΦΕΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ

Βασ. Κωνσταντίνου 12

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Γιάννης Καρατσιώλης, Γεωπόνος 60.331

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Νοουσαίικο τραπέζι με κειμήλια κατά την εποχή της απελευθέρωσης (φωτ. Τόκη Μπαϊτση)

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ — ΕΚΤΥΠΩΣΗ

«Τυπογραφία» Αντώνη Μαυρογένη
Αντωνίου Κομάρα 3 - τηλ. 260-140
Θεσσαλονίκη

Περιεχόμενα

Ιστορικά — Λαογραφικά — σελ.

Επικαιρότητες

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ: Αντιστίξεις 144

ΜΠΑΪΤΣΗ ΤΑΚΗ: «Τότε που ήρθε το Ελληνικό» 145

ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΣΤ.: «Ιστορικά» της Μονής Έξω Προδρόμου Νάουσας 148

ΧΙΟΝΙΔΗ Γ.: Ήσαν όραγε, από τη Νάουσα, τα γυναικόπεδα που απελευθερώθηκαν (1822) στην Κορυτσά; 155

ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ: Τόποι και τραγούδια της Μακεδονίας 157

ΣΒΑΡΝΟΠΟΥΛΟΥ ΣΤ.: Σε ποιόν θα πέσει το φλουρί 161

Επιστημονικά — Λογοτεχνικά —

Παιδαγωγικά — Έρευνες

ΒΑΡΘΑΛΙΤΗ ΔΗΜ.: Δημήτριος Βικέλας ο Συριανός 162

ΜΥΛΩΝΑ ΓΙΑΝΝΗ: Έντροντ Χάλλεϋ 167

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΧΡ.: Νέα μέθοδος προστασίας των καλλιεργειών από τους παγετούς 169

Γεωργικά — Δεντροκομικά

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΥΑ.: Σύγκριση σποδόσεων 4 ποικιλιών μηλιάς σε 4 υποκείμενα 173

ΚΟΥΚΟΥΡΓΙΑΝΝΗ ΒΑΣ.: Η καλλιέργεια της ροδακινιάς στην Ελλάδα 174

ΑΛΜΑΛΙΩΤΗ ΔΗΜ.: Η μηχανοποίηση της καρυδοκαλλιέργειας 176

ΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΥ ΟΔ.: Τα όξινα εδάφη. Η ασβέστωση του εδάφους. — Ο ρόλος της κοπριάς 177

Δραστηριότητες Συλλόγων

ΑΛΔΑΚΟΥ ΘΩΜΑ: Πολιτιστικό Κέντρο Νάουσας κατά την θερινή περίοδο 1985 178

ΞΟΥΛΙΔΗ ΔΗΜ.: Πολιτιστική Ατζέντα 181

Η «ΝΙΑΟΥΣΤΑ»

Εύχεται

στους αναγνώστες
και τους συνεργάτες

ΚΑΛΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ
ΚΑΙ ΧΑΡΟΥΜΕΝΟ 1986

Αγαπητέ φίλε

Στις 17-10-1912 απελευθερώθηκε η Νάουσα. Σήμερα παρουσιάζουμε μερικά στοιχεία μεγάλης ιστορικής αξίας γύρω από την απελευθέρωση της πόλης μας τα οποία για πρώτη φορά βλέπουν το φως της δημοσιότητας. Οι Νουσαίοι όπως πάντοτε έτσι και την περίοδο εκείνη διαδραμάτισαν πρωτεύοντα ρόλο για την απόκτηση της λευτεριάς.

Βοισκόμαστε στην ευχάριστη θέση να ανακοινώσουμε στους αναγνώστες μας ότι από σήμερα και σε ουέχειες θα δημοσιεύουμε μερικά «μτοκουμένα» από το ανέκδοτο αρχείο του δημάρχου Κων. Χ' Μαλούση της περιόδου εκείνης (Μακεδονικός αγώνας, Βαλκανικοί πόλεμοι κλπ.).

Δημοσιεύουμε ιστορική μελέτη για τη μονή «Έξω Προδρόμος Νάουσας» η οποία έπαιξε σπουδαίο ρόλο στα κοινά της πόλης. Η εν λόγω μονή, η πιο παλιά της περιοχής Νάουσας, γνώρισε αρκετές καταστροφές και περιπέτειες. Επίσης ο αναγνώστης πληροφορείται παράλληλα για τις αιτίες, το πώς κτίσθηκαν μέσα στην Νάουσα οι Εκκλησίες με την ονομασία «Μέσα Προδρόμος» και «Μικρός Προδρόμος».

Το 1985 συμπληρώνονται εκατόν πενήντα χρόνια από την γέννηση του Δημητρίου Βικέλα. Η «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» με την ευκαρία αυτή, αφιερώνει ειδικό άρθρο για την ζωή και το έργο του. Ως γνωστό ο Δ. Βικέλας εκτός από την προσφορά του στα γράμματα, συνέβαλε αποφασιστικά στην αναστήση και την τέλεση των πρώτων Ολυμπιακών αγώνων στην Αθήνα το 1896.

Για τους αναγνώστες δεντροκαλλιεργητές δημοσιεύουμε ειδικά άρθρα για τις ποικιλίες ροδακινιάς, μηλιάς και καρυδιάς, καθώς επίσης και διάφορες πληροφορίες για την καλλιέργεια των σπαραφόρων (λιπώνσεις, κλπ.).

Η
Συντακτική Επιτροπή

Ετήσια συνδρομή Ιδιωτών	δρχ. 600
Δήμοι, Κοινότητες, Συν)σμοί	δρχ. 1.500
Εξωτερικού δολάρια	20

ΑΝΤΙΟΤΙΞΕΙΣ

ελεύθερος σχολιασμός της επικαιρότητας

Αναξιοκρατία 1 «Νόμος του Λώρενς Πήτερ»

Ο καθηγητής Πανεπιστημίου Λώρενς Πήτερ, σε συνεργασία με τον Ρ. Χάλλ προσπάθησε να εξηγήσει το πώς οι ανίκανοι και οι ανάξιοι κατορθώνουν να ανέρχονται στις υψηλότερες θέσεις μέσα στην κοινωνία και διατύπωσε τις εξής τρεις αρχές:

1. Σε κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα, κάθε άνθρωπος προσπαθεί να καταλάβει μία θέση, για την οποία όμως δεν είναι κατάλληλος όπως ανταποκριθεί εις τα καθήκοντα που η

θέση αυτή επιβάλλει.

2. Κατά συνέπειαν, όλες οι θέσεις της κοινωνικής ιεραρχίας τείνουν να καταληφθούν από άτομα ανίκανα όπως εκληρώσουν τα καθήκοντά τους.

3. Η ωφέλιμος εργασία διεξάγεται κατά κανόνα από άτομα τα οποία δεν έχουν φθάσει ακόμη εις το επίπεδον ανικανότητας (διότι δεν ανήλθαν ακόμη).

Ο νόμος του Πήτερ εξηγεί γιατί η ανθρωπότητα, εις κάθε κοινωνική δραστηριότητα, κυρι-

αρχείται από το πνεύμα της ανεπαρκείας και της γραφειοκρατίας. Συμβαίνει αυτό διότι, εκτός από λίγες εξαιρέσεις, εις την κοινωνική, διοικητική και επαγγελματική ιεραρχία επικρατούν, κατά κανόνα, οι ανίκανοι. Ας σημειωθεί, ότι εις κάθε δραστηριότητα δημόσια ή ιδιωτική οι ανίκανοι συνεισπίζουν και με διάφορα όνομα και ανήθικα μέσα (συκοφαντία, διαβολές λ.π.) καταδιώκουν τους ικανούς και άξιους ανθρώπους. Και νοών νοείτω.

Ο.Ν.

Αναξιοκρατία 2

Όλοι προσπαθούμε να βολευτούμε. Να βρούμε κάποια θέση. Κάπου πρέπει να ακουμπήσουμε. Να εξασφαλίσουμε τον «άρτον τον επιούσιον». Αγωναζόμαστε άσπου να τακτοποιηθούμε. Να μπούμε σε κάποιο προϋπολογισμό. Προτιμούμε τον κρατικό ή κάποιο δημόσιο οργανισμό. Αυτοί προσφέρουν σιγουριά και περισσότερα λεφτά. Και μετά; Όταν βολευτούμε,

δεν σκοτιζόμαστε για την πρόοδο και την προκοπή της Υπηρεσίας. Αυτός είναι ο κανόνας. Ενδιαφερόμαστε όμως να αποκτήσουμε «μόρια προαγωγής» για την άνοδό μας και την αναρίχηση σε υψηλότερες θέσεις μέσα στην κοινωνία. Και τα «μόρια προαγωγής» είναι πολλά. Κομματικά, πολιτικά, κλαδικά, συντεχνιακά, οι καλές «γνωριμίες της μέρας και της νύ-

χτας» κ.τ.λ., κ.τ.λ.

Με τέτοιο «ανθρώπινο υλικό» πώς να λειτουργήσουν «σωστά» οι υπηρεσίες, οι όποιες υπηρεσίες, όταν στις ηγετικές θέσεις «κλειδιά» τις κατέχουν ανίκανοι και ακατάλληλοι άνθρωποι

Πράγματι η κοινωνία μας είναι μία μεγάλη θάλασσα και φελοί επιπλέουν. Ως τότε;

Ο.Ν.

ΔΙΑΒΑΖΕΤΕ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΔΕΤΕ ΤΗ «ΝΙΑΟΥΣΤΑ»

— Η «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» ΝΑ ΞΗΛΕΙΦΕΙ ΑΠΟ ΚΑΝΕΝΑ ΝΑΟΥΣΑΪΤΙΚΟ ΣΠΙΤΙ.

Το 1912 ήταν ο χρόνος της πολυπόθητης λευτεριάς για όλη τη σκλαβωμένη Μακεδονία και ιδιαίτερα για τη Νάουσα που έκανε το κάθε τι, για να την αποκτήσει, απ' την ώρα που σκλαβώθηκε.

Οι σχέσεις των 100 περίπου Τούρκικων οικογενειών που ήταν μαζεμένες στους μαχαλάδες Αγίας Παρασκευής - Τζιαμί - Παπαντή, μετά το χαλασμό της πόλης, ήταν άριστες με τους Ναουσαίους: μια και ο άνθρωποι δεν είχαν να μισήσουν μεταξύ τους τίποτα. Καθημερινά έσκαβαν οι Τούρκοι που σίγουρα ήταν πιο φτωχοί, τα Ναουσαίικα αμπέλια και μεγάλη χαρά

17 - 10 - 1912

«Τότε που ήρθε το Ελληνικό»

ένοιωναν όταν μετά την Πασχαλινή επίσκεψη στα σπίτια των χριστιανών γειτόνων τους, έπαιρναν ένα κόσκινο αυγό (έθιμο του τόπου μας). Τις μέρες δε του Ραμαζανιού τους έδιναν με τη σειρά τους, αυτοί στους χριστιανούς σπιλιάφκια και μπακλαβιά με μπόλικο σιρό-

Του Τάκη Μπαίτση

πι.

Είναι αλήθεια πως κάποιον - κάποιον ξεφύτρωνε και κανένας κακός, όπως ο Ζακεριάς που είχε το μύλο στην Παπαντή αλλά αυτό γινόταν και με Έλληνες που δε σεδόταν τη μειονότητα.

Παρά την αρμονική συμβίωση στην πόλη, άρχισε για όλο το Έθνος ένας αγώνας που σα σκοπό είχε την απελευθέρωση των σκλαβωμένων αδελφών από το δυνάστη Τούρκο και την αντιμετώπιση κάθε ξένης επιβουλής.

Το Τρίτο στρατηγείο Μακεδονικού Αγώνα (1) την περίοδο εκείνη μεταφέρθηκε από την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη στη Νάουσα που ήταν κέντρο της Κ.Δ. Μακεδονίας, με καθαρά αμιγές Ελληνικό πληθυσμό. Πρόεδρος του κέντρου ήταν ο γιατρός Χριστόδουλος Περγδικάκης, συμφοιτητής και φίλος του Ταχισίν Πασά Βαλή της Θεσ) νίκης. Στην επιτροπή ήταν ο λόγιος Σταύρος Χωνός επί των οικονομικών, ο Γιώργος Τσίτσης, ο δήμαρχος Κων)νος Χ' Μαλίνσης, ο Γιώργος Γκούγκουρας κ.ά.

Με τις ραδιοημέριες φαινόταν του Ντιβανίου, για έλεγχο στην αυτοκρατορία και μεσολάβηση του γιατρού Περγδικάκη (2) έφυγε από τη Νάουσα ο παλιός Μουντίρης που είχε εξαπολύσει τρομοκρατία στον τόπο και στη θέση του ήρθε ο Ναήλ Αμέτ μπέης άνθρωπος αγαθός και αγράμματος, ο οποίος έμεινε στην πόλη ως τη μέρα της Λευτεριάς.

Το αντίκρισμα στη Νάουσα είχε

Ο Μουντίρης της Νάουσας Ναήλ Αμέτ μπέης στα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας

Ο Μητροπολίτης Βεροίας και Ναούσης Σωφρόνιος που ανέπτυξε σημαντική δράση για τη λευτεριά της Μακεδονίας

φροντισίσει και καθημερινά βρίσκονταν εδώ οι αρχηγοί που ήταν Έλληνες αξιωματικοί σταλμένοι απ' το Κέντρο, συνεργαζόμενοι με τις τοπικές ομάδες των οποίων ηγούνταν ο καπετάν Γιάννης Σιομαρίκας. Σ' αυτό όμως τον Αγώνα θ' αναφερθούμε άλλη φορά.

Ο Γιατρός Χρ. Περγδικάκης, Πρόεδρος του «Κέντρου Μακεδονικού Αγώνα Ναούσας»

Ο Σταύρος Χωνός υπεύθυνος των Οικονομικών του Κ. Μακεδονικού Αγώνα Ναούσας

Κατά την περίοδο αυτή εμφανίζονται δυο τοπικά πολιτικά κόμματα τα οποία όπως πάντα μόνο κακό με το διχασμό τους μπορούσαν να φέρουν. Το ένα ήταν το Λαϊκό «ΠΟΥΠΟΥΔΟ» με ιδρυτή και αρχηγό τον Κωσταντίνο Χ' Μαλούση μνημένο στο σοσιαλισμό απ' το Γάλλο Ζωρές και το άλλο Βασιλικό με αρχηγούς του Γ. Λόγγο, Επ. Κόκκινο και άλλους.

Με την προέλαση του στρατού στη Μακεδονία οι πρώτοι που άρχισαν ν' ανησυχούν ήταν οι Τούρκοι και που τους είχε καταλάβει σχεδόν πανικός.

Ένα Οπιοδριάτικο θράδυ πολύ αργά φθάνει στο σπίτι του Χ' Μαλούση ο Μητροπολίτης Βεροίας και Ναούσης Σωφρόνιος, ντυμένος φορεσιά χωρικού Ρουμλιουκιώτη, σταλμένος απ' το Βαλή της Σαλονίκης, μεταφέροντας ένα μήνυμα για το διάδοχο Κων'νο που έπρεπε να στραφή γρήγορα για τη Θεσσαλονίκη, γιατί δε μπορούσε να κρατήσει και θά περτε στα χέρια των Βουλγάρων, αν εκείνοι προηγούνταν, γεγονός που δεν ήθελε ο Ταχτιόιν (3). Από δω και πέρα αρχίζει η συμβολή των Ναουσαίων για τη Λευτεριά της Σαλονίκης που είναι συντηραμένη άρματα με αυτήν της Νάουσας.

Στις 16.10.1912 το πρωί ο Μουντίρης της Νάουσας πηγαίνει στο σπίτι του Γιώργη Τσίτση (4) και τον δίνει τα κλειδιά απ' το Κονάκι, ζητώντας ένα γρήγορο άλογο για να φύγει στη Σαλονίκη. Ήδη είχε καταλάβει το τέλος της εξουσίας τους. Στη θέση του αφήνει το Ρουβίν Αγά άνθρωπο μορφωμένο και τίμιο.

Το ίδιο απόγευμα διαβίνει ο Τούρκος τελιάλης εκ μέρους των Τούρκων της Πόλης φωνάζοντας τα εξής: «Αδέρφια Χριστιανοί, εμείς εδώ γεννηθήκαμε και οι γονείς μας και οι παππούδες μας. Τόσα χρόνια και ζαμάνια ζήσαμε μαζί σαν αδέρφια, ας συνεχίσουμε να ζούμε έτσι. Δίνουμε μύεσα πως αν έρθουν οι δικοί μας, δε θ' αφήσουμε να πειράξουν κανένα σας. Αν όμως έρθουν οι δικοί σας θέλουμε να φυλάξεσαι εμάς και το δίο μας να μη μας χαλάσουν». Το διατάγμα αυτό ήταν μια άτυπη συμφωνία όλων των (5) κατοίκων της Νάουσας.

Λίγο αργότερα την ίδια μέρα ακούστηκαν πυροβολισμοί από τη με-

Ο Γιώργης Τσίτσης που παρέλαβε τα κλειδιά της πόλης απ' το Μουντίρη

Ο Καπετάν Γιάννης Σημανίκας αρχηγός ομόρων 1904—1912 περιοχής Βερμίου

ριά του βουνού. Αμέσως διαδόθηκε η γήμη πως άτακτοι Κονιάροι και Γκέγκηδες θα χτυπούσαν τη νύχτα την πόλη με σκοπό την λεηλασία γεγονός σκηθισμένο για τότε. Όλοι οι κάτοικοι κλείστηκαν στα σπίτια τους και για τη διαφύλαξή τους βγήκε περίπολος με επι κεφαλής τους Αντώνη Τσίτση και Ρουβίν Αγά.

Αργά το θράδυ κατέβηκε απ' το Βέριο ο καπετάν Σημανίκας ακολουθούμενος από το παλικάρι του Κωσταντό Πάσχο και διαβεβαίωσαν το περίπολο, που τους αντίσωσε, πως καθύρισαν τους Γκέγκηδες και ότι το αντίδικό τους σφύ-

μα έμεινε στο βουνό και πως οι Νάουσα από αυτή τη στιγμή ήρθαν το «ΕΛΛΗΝΙΚΟ».

17.10.1912

Πρωί - πρωί χιτίτησαν οι καμπάνες και όλος ο κόσμος έτρεξε στην Εκκλησιά της Μεταμόρφωσης, όπου έγινε δοξολογία. Η Νάουσα γέμισε σημαίες τόσες, που καθένα αναρωτιόταν που ήμαρτημένες. Μετά την απόλυση ο καπετάν Γιάννης Σημανίκας πήγε στο Κονάκι, απ' όπου πέρασε όλο ο Κόσμος δίνοντάς του συγχαρητήρια, για τη Λευτεριά.

Συνάμα ο δήμαρχος Χ' Μαλούσης ετοίμασε τραπέζι για το διάδοχο, ενώ οι πολιτικοί τον αντίπαλοι ετοίμασαν άλλο στο σπίτι του Επαμεινώνδα Κόκκινου.

Προς το μεσημέρι μπήκαν οι πρώτοι Έλληνες στρατιώτες στη πόλη, με επι κεφαλής τον αξιωματικό Βασίλη Λελοΐδα.

Μερικοί γέροντες που περίμεναν στο Κιόκι, πέταξαν από τη γκρά της Λευτεριάς τα φέσια του στις ξίγρες (δάτα). Όταν όμως εδαν τον πρώτο Έλληνα στρατιώτη πολύ κοντό στο ανάστημα, τόσο απογοητεύθηκαν που άρχισαν να τζαναγκάουν.

Στη Μεταμόρφωση γάλειται λειτουργία της Λευτεριάς από το Πατριεόφοιτο και τον παπα Γιώγη Αντιμινιά που γύρισε στον τόπο με τη λειψία από το Μωριά όπου έμεινε 5 χρόνια επικηρυγμένος στη Μακεδονία για την απάτηκή δράση του και το εκτωμό του Τούρκου Αντήλη.

Οι στρατιώτες όλοι τραπέζονται στα σπίτια και οι πρόκοποι με το λαό περιμένουν το διάδοχο στο Κιόκι.

Στο μεταξύ ο δήμαρχος Κων' Χ' Μαλούσης κατεβαίνει για υποδοχή στο Σταθμό. Θέλει να προσλάβει τους πολιτικούς του αντιπάλους. Καλωσορίζοντας τον Κωσταντίνο μεταξύ των άλλων του λέει και τα εξής: «Χαιρετούμε σε πρόσωπό σας την ελευθερία τη Νάουσας, για την οποία δοηθήσαμ βρισκόμενοι πάντοτε στο πλευρό σας. Πιστεύουμε ότι θα φέρετε καλύτερες μέρες, αν όπως διαφανεστο με θα μας βοηθήτε αντιπάλους» (6). Αυτό οτάθηκε αφορμή για τη μετέ-

Ο Δήμαρχος Κων/νος Χ΄ Μαλούσης

Ο Αντάρτης παπός, Παπαγιώργης Λυμπινιάς - Καραγιαννόπουλος

Ο Στρατηγός Δαγκλής - ο Ρουσίν Αγάς - ο Αναγνωστόπουλος

πειτα φυλάκισή τον στο Γεντί Κουλέ της Θεο(ν)ίκης.

Ο Διάδοχος έρχεται στη Νάουσα με ανιοκίνητο μόνο για ένα καφέ στο σπίτι του Αντώνη Τσίση και φεύγει αμέσως γιατί επείγει η απελευθέρωση της Σαλονίκης. Τον ακολουθούν πολλοί Ναουσαίοι που θα τον χρησιμοποιήσουν σαν οδηγό στη λίμνη των Γιαννιτσών και την περιοχή της.

Την ίδια στιγμή η Νάουσα μεταβάλλεται σε στρατόπεδο ανεφοδιασμού. Δύο χιλιάδες φούρνοι των σπιτιών ζυμώνουν φρέσκο ψωμί για το στρατό, με αλεύρια δικά τους και διασάκιμα απ' τους φούρνους του Ματθαίου και Λόγγου. Οι αρτοποιητές μεταφέρουν κρασιά με τα βαρέλια για το στρατό ο οποίος φεύγει απ' το Σταθμό με πορεία τα Γιαννιτσά. Η προσφορά του λαού δημιουργεί αισθήματα συγκίνησης στα στρατευμένα παι-

διά. Ο επιτελικός συν/χης Καμπάνης στέλνει στη Νάουσα ευχαριστήρια επιστολή.

Στις 20.10.1912 έρχεται και εγκαθίσταται στην πόλη ο στρατηγός Δαγκλής με τον Αναγνωστόπουλο και σ' αυτούς παραδίδει το αρχείο της ο Ρουσίν Αγάς.

Η προσφορά των Ναουσαίων συνεχίζεται. Μεταφέρονται όλα τα μεγάλα βαρέλια, τα οποία μαζί με μαδέρια θα βοηθήσουν για την κατασκευή της γέφυρας του Αξιού που πάνω της θα διαβεί ο νικηφόρος Στρατός για να φέρει τη λευτεριά στη Νύφη του Θεσσαλικού, στις 26.10.1912.

Η συμβίωση των Ναουσαίων και των ολίγων Τούρκων συνεχίζεται ομαλή.

Η Νάουσα που τη γέμισε πλέον ο αέρας της Λευτεριάς, έδωσε στην Πατρίδα και τότε τη στιγμή περισσότερο απ' όσα της ζήτησε.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

1. Αγγέλου Αναστόπουλου «Μακεδονικός Αγών, 1903—1908» Τόμος Α κεφ. Η. Η συμμετοχή των κατοίκων της Νάουσας εις τον Μακεδονικό Αγώνα 1903—1908.

2. Θάλασας Χ. Σαμαρά «Στου Βερμίου την Αντάρα». Κεφ. ΡΟΥΒΑΣ σελ. 149 έκδοση πρώτη Αθήνα 1966.

3. Προσωπική μαρτυρία Αλέξανδρου Κ. Χ' Μαλούση.

4. Κων. Τσίση «Τότε που ήρθε η Ελευθερία». Εφημερίδα «Φωνή της Νάουσας» φύλλο 19/10/1969 (αναμνήσεις).

5. Μαρτυρίες Ναουσαίων που έζησαν τη μέρα της Λευτεριάς. Ζώντων και θανόντων συγγενών και φίλων του γράφοντος.

6. Ανέκδοτο αρχείο του δημάρχου Κων/νου Χ' Μαλούση.

ΠΡΟΣΟΧΗ

Τα νέα γραφεία του περιοδικού «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» και του Συλλόγου αποφοιτών Αναστάσιος Μιχαήλ ο Λόγιος, βρίσκονται στην οδό Βασιλέως Κωνσταντίνου 12

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

«ΙΣΤΟΡΙΚΑ» ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΕΞΩ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ ΝΑΟΥΣΑΣ

(Εκτός από την αναφορά σε γνωστά και μερικά νέα στοιχεία από άγνωστα μέχρι σήμερα ντοκουμέντα και μαρτυρίες)

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ - ΕΡΕΥΝΑ

1. Αυτοκρατορικό διάταγμα και βεζυρική διαταγή για την προστασία των περιουσιακών στοιχείων της μονής από («διάφορες επεμβάσεις»). Τί αναφέρει η παράδοση για τους λόγους υπαγωγής της Μονής στην δικαιοδοσία της Μητρόπολης Έδεσσας. Εμπρησμός των κελιών από τους κομιτατζήδες και τους Γερμανούς.

Μετά την καταστροφή του επαναστατικού κινήματος στην Νάουσα και την ολοκληρωτική καταστροφή της πόλης από τα τουρκικά στρατεύματα, ο στρατάρχης Μεχμέτ Εμίν Ειπού Δουμπουί υπέβαλε αναφορά στην Υψηλή Πύλη με την οποία καθιστούσε γνωστό ότι «εξεκαθαρίσθη τελείως εκ των άγους της ληστείας ο καζάς της Ναούσης, κείμενος εις το σαντζάκιον Θεσσαλονίκης».

Ακολούθησε η έκδοση αυτοκρατορικού φιρμανίου για την καταγραφή και κατάληψη από το δημόσιο των υποχρόντων αγρών, αμπελώνων, τουρλικίων κ.λ.π. κτημάτων μαζί με τα εισοδήματά τους.

Σε εκτέλεση του περιεχομένου του παραπάνω φιρμανίου συγκροτήθηκε ειδική επιτροπή καταγραφής αποτελούμενη από τους Μεχμέτ μπέη, υπάλληλο και πρώην κτηματοζήτηση των ανακτόρων, Ιμπραήμ Ραϊφ εφέντι, γραμματέα του μπουκ ντεφνιερίτζη και εμπιστών αντιπροσώπων του Ιεροδικείου Θεσσαλονίκης, η οποία προέβη, πράγματι, στην καταγραφή και κατάληψη από το δημόσιο των αναφερόμενων περιουσιακών στοιχείων.

Στη συνέχεια ακολούθησε η κατάρτιση ειδικού πίνακα δόσει των καταγραφέντων στοιχείων, στον οποίο, μεταξύ των άλλων, αναγράφονται και τα δημευθέντα περιουσιακά στοιχεία των εκκλησιών και μοναστηριών της Νάουσας που κάηκαν και καταστράφηκαν κατά την επανάσταση, τον Απρίλιο του

1822.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που μας παρέχονται από τον παραπάνω πίνακα, η Μονή Προδρόμου «εντός της πόλεως», δροήθηκε να έχει στην

Του Στέργιου Σπ. Αποστόλου

κατοχή της τα ακόλουθα περιουσιακά στοιχεία:

— Αγροί	οιρέμ. 636
— Μωρεόκηποι	
(αγροί με μουρίες)	» 2
— Αμπελώνες	» 23
αχυρώνες	» 2
— Στάβλοι	
— Γναφεία (τόπος για πλύση μαλλιών ή κατεργασία δερμάτων)	» 1
— Μύλοι	» 2
— Μετόχια	» 1
— Οικίαι	» 6 (1)

Ο συγγραφέας της «ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΝΑΟΥΣΗΣ» Ευστάθιος Ι. Σιουγιαννίτης, αναφερόμενος στους «ευκτήριους οίκους εντός και εκτός της πόλεως Ναούσης» μνημονεύει και το μοναστήρι του Προδρόμου «εν τώ όρει» ή όπως επικράτησε να αποκαλείται «Έξω Πρόδρομος».

«Μετόχιον δε είναι το του Προδρόμου ανήκον εις την εν τώ όρει ομώνυμον Μονήν (Έξω Πρόδρομον). Η εκκλησία αυτή

είναι η μόνη ως εκ θαύματος διασωθείσα εκ του πυρός της κατά το 1822 καταστροφής, εις ην, μετά την καταστροφήν οι διασωθέντες Ναουσαίοι ηγκλησιάζοντο μέχρι του 1833' παρεκκλήσιν δε είναι ο εν τή περιούγη της Παναγίας παρά τον γιγαντιώνον πλάτανον επικαλούμενος Μικρός Πρόδρομος».

Από το ίδιο διδύλο αντλούμε την πληροφορία ότι «εντός της εν τώ όρει Μονής Προδρόμου» η οποία σθώθηκε κατά τον Ζ' μ.Χ. αιώνα και πολλές υποστάσεις καταστροφάς, ουδέν μοναστήριον ή εξωκλήσιον υπήρχε κατά τους προ της μωσαιωνικής κτίσεως της Ναούσης χρόνους» (2).

Αβίαστα, συνεπώς, προκύπτει το συμπέρασμα ότι η «εντός της πόλεως Μονή Προδρόμου» η οποία αναφέρεται στον πίνακα καταγραφής και κατάληψης από το δημόσιο των περιουσιακών στοιχείων των μοναστηριών και εκκλησιών που κάηκαν και καταστράφηκαν, δεν πρέπει να αντιδιαστέλλεται με αυτήν του «Έξω Προδρόμου», γιατί, ανεπιφύδμητα, πρόκειται για το ίδιο Μοναστήρι.

Μετά την καταστροφή (3) και δήμευση της περιουσίας των Μοναστηριών και πριν αυτή αποδοθεί εκ του νέου σ' αυτά με σχετικά αυτοκρατορικά διατάγματα (φιρμάνια), τα έσοδα από την εκμετάλλευσή της περιέχονταν στο δημόσιο.

Το ίδιο, φυσικά, συνέβη και στην περίπτωση της δήμευσης των περιουσιακών στοιχείων της Μονής Έξω Προδρόμου Νάουσας.

Η εκ νέου απόδοση σ' αυτήν της περιουσίας της θα πρέπει να τοποθετηθεί χρονολογικά μεταξύ της 7ης Οκτωβρίου 1822 (χρονολογία καταγραφής και δήμευσης της εκκλησιαστικής και μοναστηριακής περιουσίας) και του έτους 1827.

Αυτό προκύπτει από το περιεχόμενο ενός αυτοκρατορικού διατάγ-

μαίον του έτους 1827 παραλήπτες του υπολου είναι οι ιεροδικαστές (ιεροδίκες) Έδεσσας και Νάουσας.

Σύμφωνα με το περιεχόμενο αυτού του διατάγματος, ο τότε πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως με αίτησή - αναφορά του προς την Υψηλή Πύλη εξήτησε την παρέμβασή της για την εμπόδιση των παρωνών επεμβάσεων και αδικιών εις τα βακουφικά κτήματα του Μοναστηριού του Προδρόμου (υπαγόμενου στην δικαιοδοσία του) που κείται μεταξύ των υποδιοικήσεων Βοδενών και Νάουσας.

Στο διάταγμα δεν αναφέρονται συγκεκριμένα τα πρόσωπα που επεμβαίνουν στην περιουσία του Μοναστηριού ούτε και η φύση των αδικιών που διαπράττουν.

Παραθέτω το πλήρες κείμενο του παραπάνω διατάγματος:

ΦΙΡΜΑΝΙΟΝ Αυτοκρατορικόν μονόγραμμα

Δικαιώτατοι Σοφολογιώτατοι και Περιουσιότατοι ιεροδίκαι Έδεσσης και Νάουσας, όσα τή αφίξει τον υψηλού Αυτοκρατορικού Μονογράμματός μου τούτου, γνωστόν έστωι ενν ότι, τή αιτήσει του ορθόδοξου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως και περιχώρων και των εν τή πρωτευούση των υψηλού μου Κράτους και τή Πύλη της ευδαιμονίας κατοικοούντων και παρεννοκουμένων συνόλου Μητροπολιτών, εξεδόθη εις χείρας του ειρημένου Πατριάρχου μεγαμύεες και ένδοξον βεράτιον Πατριαρχείου εν τώ περιλαμβάνεται η περιφρούρησις και η υπερόπσις των παρ' άλλων γενημένων επεμβάσεων των εις διαφόρους τοπωνθεσίας κειμένων και εις τας Εκκλησίας, Μονάς και Μετόχια ανηκόντων Βακουφίων ως λ.χ. αμπέλων, κήπων, ανέκδοτων κατεχομένων και βακουφικών τοιφλίκιων, αγρών, λειβαδίων, αγιασμάτων, μύλων και μαγαζιών και λοιπών τοιούτων εοτεγυμένων και μη ακινήτων, ως και των εν τοις Μετοχίοις και Εκκλησίαις δωρηθέντων βακουφικών κτηρίων πραγμάτων και εμπόρων θεμεμάτων.

Ο ειρημένος Πατριάρχης όμως, αναφέρει εν τή αιτήσει του ότι παρωνόμως γίνονται επεμβάσεις και αδικίαι εις τα βακουφικά κτήματα, ήτοι εις τους αγρούς, αμπέλους, κήπους, δοσκοτόπους και κοινή του μεταξύ των υποδιοικήσεων Βοδενών και Νάουσας κειμένοι και εις την δικαιοδοσίαν του ιδίου υπαγόμενου και Προδρόμου επονομαζόμενου Μοναστηρίου, αιτείται δε την εμπόδιση της αδικον ελευθέρως δι' ό εξεισώσαντες τα εν τώ υψηλώ αυτοκρατορικώ μου Ταμείω ενδοσκόμμενα διδλία, είδομεν ότι το εις χείρας του ειρημένου Πατριάρχου δοθέν βεράτιον περιλαμβάνει την περιφρούρησιν και υπερόπσιον των εν γένει γενομένων αδικων επεμβάσεων και προσβολών εκ μέρους άλλων εκς τα ιουαύτης κατηγορίας βακουφικά κτήματα τα ανήκοντα εις τας Μονάς και Εκκλησίας, ήτοι γυίας, αμπέλους, κήπους, τοιφλίκια, δοσκοτόπους, πατηγούρια, αγίασματα, μύλους, μαγαζία, τόπους κ.λ.π. ακίνητα κτήματα ως και τα κτηνή πράγματα, έπιπλα, και θρέμματα, ων η περιφρούρησις αναφέρεται και εν τή αιτήσσει.

Εξεδόθη όθεν το παρόν υψηλόφ Φιρμάνιόν μου ίνα ενεργηθή συνωδά ταις διατάξεσί μου και διατάσσαι ίνα, επί τή αφίξει της ιεράς αποφάσεώς μου ταύτης συμμορφωθήτε σεις οι Περημισμένοι, Πιστοί Σοφολογιώτατοι εις τα περιεχόμενα του Πατριαρχικού βερατίου τώ καταχωρημένω εν τοις αρχείοις του υψηλού μου Ταμείου, όπερ είναι και σεβυστόν, εμποδίζοντες δικαίως και ρουίμως τας εναντίον των διατάξεών μου γενομένας αδικους επεμβάσεις και τους αδικως επεμβαίνοντας εις τα ιουαύτης κατηγορίας βακουφικά κτήματα του εηθέντος Μοναστηρίου, ήτοι γυίας, αμπέλους, κήπους, δοσκός και κοινή συνωδά τώ κειμένω του ως είρηται Αυτοκρατορικώ μου διατάγματι.

Εγράφη εν τή περιφρούρητι Κωνσταντινουπόλει τή 17η του μηνός Ρεβή - Ούλ - Εβέλ του χιλιοστού διακοσιοστού τεσσαρακοσιοστού τριτου έτους (1243). Τόμος 2, Σελίς 281 και 282, Αριθμός 440.

Κατεχωρήθη ως έχει το παρόν Αυτοκρατορικόν Φιρμάνιον εις το επί τούτω διδλίον δια τα κύρος της χρονολογίας του ληγθέντων μόνοι πενήκοντα γροσίαν πρωτοκολλητικών τελών.

Τή 11η Ρειζέα του 1307 και 19η Φεβρουαρίου του έτους 1305 = 1890. Τ.Σ. Συμβολαιογραφείου Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης και υπογραφή τουρκιστί: Αχμέτ Ζονχδή.

Τ.Σ. Ιεροδικαστηρίου.

Κατεχωρήθη ως έχει εν τώ Κώδικι του Δικαστηρίου Βοδενών, συνωδά τή αιτήσσει. Σελίς 20, Αριθμός 54.

Ο Γραμματεύς. Τ.Σ. Αλή. (4)

Όχι πολύ σπάνια, παρουσιάζονταν το φαινόμενο να μην εκτελούνται κατά γράμμα ή εν πάσει περιπτώσει, να εκτελούνται πλημμελώς από τα όργανα των κατά τόπους τουρκικών διοικήσεων, οι εντολές που τους διαβιβάζονταν μέσω των αυτοκρατορικών διαταγμάτων.

Στην προκειμένη περίπτωση φαίνεται ότι συνέβη κάτι παρόμοιο γιτί, το επέμμενο έτος (1828), από τον δεξούρη Μουσταφά Πασά εκδίδεται και αποστέλλεται προς τους ιεροδικαστές και προκριτους Βοδενών και Νάουσας διαταγή (μπουγιουρνλί) με ανάλογο περιεχόμενο.

Στην διαταγή αυτή εντέλλονται οι προαναφερόμενες τουρκικές διοικήσεις να παρεμποδίσουν όλους όσους επεμβαίνουν άδικοι και προσβάλλουν τα βακουφικά κτήματα των μεταξύ των υποδιοικήσεων Βοδενών και Νάουσας κειμένων και Προδρόμου επονομαζόμενου μοναστηρίου, κάνοντας μνεία μάλιστα και παραπέμποντάς τους στο προηγούμενο σχετικό αυτοκρατορικό διάταγμα.

Κρίνω σκόπιμο να παραθέσω το πλήρες κείμενο και αυτού του εγγράφου επειδή σχετίζεται άμεσα με το προηγούμενο:

Τ.Σ. Μεγάλη σφραγίς Βεζιρική (Ελχάτι Μουσταφά Πασιά)

Σεις οι περηνμισμένοι πιστοί σοφολογιώτατοι εφέντηδες Ιεροδίκαι (Ναϊπιδες) των Υποδιοικήσεων Βοδενών και Νάουσας, και πρόκριτοι (τίτλος απονεμόμενος τοις

Υποδιοικηταίς) και λοιποί αξιω-
ματικοί ανξηθήτω η σοφία και πε-
ριωπή υμών.

Γνωρίσατε επί τή αφίξει του
Υψηλού εγγράφου μου τούτου δι,
επειδή αι γαίαι, αγροί, άμπελοι,
κήποι, βοσκαί και κορί (άλοοι ή
δάσος προφυλαττόμενον) και λοιπά
κτήματα του μεταξύ των Υποδιοι-
κώσεων Βοδενών και Νάουσας και
μένου και Προδρόμου επονημαζο-
μένου μοναστηρίου εισί βακουφικά
και ανήκουν τώ προσωρήνenti μο-
ναστηρίω, δέον ίνα τα ως ειρηται
βακουφικά (κτ ήματα διαγράφε-
ται μία λέξις) κατέχωνται και δια-
τηρώνται παρά των εκάστοτε αντι-
προσώπων του Πατριαρχείου άνευ
ουδεμιάς επεμβάσεως και προσδο-
λής εκ μέρους άλλων, ιουθ' όπερ
εξεδόθη και Σουλτανικόν Φιρμάνι-
ον διατάσσει την μη επέμβασιν εις
ταύτα τριών, εν περιπτώσει δε ε-
πεμβάσεως, την εκ μέρους των Αρ-
χών παρεμπόδιον πάσης ιοιαύτης.

Όθεν άμα τή λήψει της Υψηλής
μου Διαταγής ταύτης, σεις οι προ-
μηροθέντες προς ους αποτεινόμεναι,
δόν συνωδά Αυτοκρατορικόν Φιρ-
μάνιον να παρεμποδίσητε πάντας
τους αδίκως επεμβαίνοντας και
προσβάλλοντας τα ιοιαύτης κατηγο-
ρίας βακουφικά κτήματα του ηη-
θέντος μοναστηρίου ήτοι γαίας, α-
μπελους, κήπους, βοσκάς, κορί και
λοιπά άλλα εις αυτό ανήκοντα κτή-
ματα. Εξεδόθη όθεν το παρόν Βε-
ζιρικόν διάταγμα μου (Μπουγιου-
ρουλτή) και απεστάλη εις τους άρ-
χοντας (λογάδες) Θεσσαλονίκης
και Καβάλας ίνα μεριμνήσωσι και
επιμεληθώσι μετά μεγάλης προσο-
χής εις την εκτέλεσιν και εφασμο-
γήν των διατάξεων του Αυτοκρατο-
ρικού Διατάγματος' δέον όθεν εν
τή αφίξει του τή χάριτι του Θεού
του Υψίστου ενεργηθή μετά μεγά-
λης προσοχής συνωδά τω κειμένω
του ως ειρηται Αυτοκρατορικού
Διατάγματος.

Τή 7 Σεφέρ του έτους χλίου δι-
ακόσια τεσσαράκοντα τέσσαρα (1.
244).

Οσιοδογραφήματα

Τομ.	Σελ.	Αριθ.
2	281	439

Κατεχωρήθη ως έχει το παρόν
Βεζιρικόν Διάταγμα εις το επί

τούτω διβλίον δια το κύρος της
χρονολογίας του, ληφθέντων μόνον
πεντήκοντα γραμμών προκατα-
βολικών (καθαρογράφεται η
λέξις προκαταβολικών και αντι' αυ-
τής ιδέται πρωτοκολλητικών) τε-
λών τή 11 Ρετζέπ του έτους 1307
και 19 Φεβρουαρίου του έτους
1305.

Τ.Σ. και υπογραφή Αχμέτ Ζου-
χτή.

Τ.Σ. Ιεροδικαστηρίου

Κατεχωρήθη ως έχει εν τω κώ-
δικι του Ιεροδικαστηρίου Βοδενών
συνωδά τή αιτησει.

Σελ. Αριθ.
20 53

Τή 17 Μονχαρέμ του έτους 1325
(έτος 1906. Σημ. γραφ)

Ο Γραμματεύς Τ.Σ. Αλή (5)

Τα έγγραφα αυτά, όπως προκύ-
πτει από τις σχετικές σημειώσεις
που φέρουν, καταχωρήθηκαν για
το κύρος της χρονολογίας τους στα
διβλία του Συμβολαιογραφείου
(Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης) το έ-
τος 1890 και αργότερα, το 1906,
ο' αυτά του Ιεροδικείου Βοδενών
(Έδσας), επειδή προηγουμένως, η
Μονή 'Εξω Προδρόμου Νάουσας,
υπάγονταν τότε στην δικαιοδοσία
της Μητρόπολης Έδσας.

Τίθεται όμως το ακόλουθο ερώ-
τημα που εύλογα δημιουργείται α-
πό την αιτία της έκδοσης των εγ-
γράφων αυτών:

«Ποιοί, ακριβώς, ήταν αυτοί που
επενέδυναν και πρόσβαλλον τα βα-
κουφικά κτήματα της Μονής 'Εξω
Προδρόμου Νάουσας, για ποιά λό-
γο και ποιά η φύση των αδικιών
που διέπρατταν;»

Στο ερώτημα αυτό δεν μας δίδε-
ται καμία απάντηση από τα κεί-
μενα των εγγράφων αυτών.

Επειδή, η κατάσταση που επι-
κράτησε μετά την καταστροφή της
Νάουσας από τους Τούρκους το
1822 και μερικά χρόνια αργότερα,
ήταν - κατά την άποψή μου - χαώ-
δης ως προς το ιδιοκτησιακό κα-
θεστώς (αναφέρομαι στα περιουσι-
ακά στοιχεία των κατοίκων της πό-
λης, των εκκλησιών και των μονα-
στηριών της), ήταν εύλογο να εμ-
φανίζονται τέτοια φαινόμενα προ-
ερχόμενα από δεινές και ενθύν-
σεις.

Προσπάθησα, λοιπόν, μέσα από
μιά στατιστική έρευνα που επαγ-
ματοποίησα από το αρχείο της Μο-
νής Βλαιάδων (γνωστής και σαν
Τσαούς Μοναστήρ) και σε παρό-
μοιες περιπτώσεις που, λόγω προ-
σβολής των βακουφικών κτημάτων
της από τριών, το Πατριαρχείο
Κωνσταντινουπόλεως ή εκπρόσω-
ποι της ίδιας της μονής, προσέφε-
ραν στην Υψηλή Πύλη, ζητώντας
την προστασία της, να εντοπίσω τα
εξέχοντα αυτού του ερωτήματος,
που στην περίπτωση της Μονής
'Εξω Προδρόμου Νάουσας, έχουν,
γνωστά, ενδεικτική και όχι αποδει-
κτική αξία.

Παραθέτω τα συμπεράσματα α-
πό την έρευνά μου:

1) Επεμβάσεις από μέρους
των Τούρκων

- Επέμβαση υπαλλήλων της
τουρκικής διοίκησης σε υπο-
θέσεις της Μονής. (12 Φε-
βρουαρίου 1527, σελ. AMB
4, 5)
- Επέμβαση του επιτρόπου του
ζαμενίου για την είσπραξη
φρόνων συγκομιδής ελαίων
(14 Ιανουαρίου 1556, σελ.
AMB 7)
- Κατάληψη βοσκοτόπων της
Μονής από Τούρκους Γιου-
ρούκους. (8 Αυγούστου 1556
σελ. AMB. 7, 8)
- Όμοια περίπτωση. (28 Α-
πριλίου 1566, σελ. AMB. 10
11)
- Όμοια περίπτωση. (5 Μα-
ου 1569, σελ. AMB 11, 13)
- Επέμβαση κάποιου Τούρκο
ονόματι Μεχμέτ Τσαούς. (1
Μαΐου 1597, σελ. AMB 23
23)
- Καταπάτηση κτημάτων της
Μονής από τον Τούρκο ι-
μαριούχο Μουσταφά. (8 Μα-
ιου 1647, σελ. AMB. 36
31)
- Κατάληψη γαιών της Μονής
από τον Τούρκο Χονσε-
Τσαούς Αγλου Μεχμέτ. (1
Μαΐου 1714, σελ. AMB. 36
36)
- Επέμβαση του οπλαρχή Τού-
κου Χαλίλ στις γαίες της
Μονής. (3 Ιανουαρίου 1756
σελ. AMB 38, 40)

2) Επιμερίσεις από μέρους
ραγιάδων

— Προσπάθεια καταπίεσης
και καλλιέργειας αιπελώ-
νων της Μονής από κατοί-
κους των γύρω περιοχών.
(22 Σεπτεμβ. 1557, σελ. Α
ΜΒ. 8, 9)

— Επέμβαση ραγιάδων στην ά-
σκηση δικαιωμάτων νομής,
διακατοχής και διαχείρισης
καταστημάτων και κτημάτων
της Μονής. (24 Μαΐου 1525,
σελ. ΑΜΒ. 2, 3)

— Ραδάγιες καταπατούν και
καλλιεργούν εκτάσεις της
Μονής Αγίου Νικολάου Γα-
λάτσιας υπαγόμενης στην δι-
καιοδοσία της Μονής Βλατά-
δων. (14 Μαΐου 1526, σελ.
ΑΜΒ. 3, 4)

— Κάτοικοι της Γαλάτσιας προ-
βαίνουν στην κατάληψη 3 μύ-
λων που ανήκουν στην Μονή.
(3 Φεβρουαρίου 1527, σελ.
ΑΜΒ. 4)

— Καταπάτηση γαιών της Μο-
νής από χωρικούς γειτονι-
κών χωριών. (27 Οκτωβρί-
ου 1764, σελ. ΑΜΒ. 40, 41)

3) Αντιθέσεις με άλλες εκκλη-
σίες. (εκκλησιαστικές διαφο-
ρές κ.λπ.)

— Εξόριση διαφοράς μεταξύ
Μονής Βλατάδων και Μητρο-
πολίτου Θεσσαλονίκης. (7
Μαρτίου 1620, σελ. ΑΜΒ.
26)

— Ανάμιξη μητροπολίτου Θεσ-
σαλονίκης εις την εκκλησία
Αγίου Αθανασίου Βλατάδων.
(3 Ιανυίου 1705, σελ. ΑΜΒ
33, 34)

— Αντιδικία μεταξύ Μονής
Βλατάδων και Μονής Αγίας
Αναστασίας Γαλάτσιας. (25
Δεκεμβρίου 1839, σελ. ΑΜ
Β. 55 - 57)

4) Καθηστέριση καταβολής
μισθομίσθων στην Μονή.

— Αναφέρεται καθυστέρηση κα-
ταβολής μισθομίσθων 13 ε-
τών από εκμισθωτή δακρυ-
φικών κτημάτων. Το όνομα
τον οφειλέτη ενοικιαστή Πι-
παμοσχόπουλος. (1 Μαΐου

1717, σελ. ΑΜΒ. 37)

(6)

Οι παραπάνω περιπτώσεις μας
βοηθούν να αρχούμε σ' ένα υποθε-
τικό συμπέρασμα, με ενδεικτική ε-
παναλαμβάνω αξία, ως προς τα
πρόσωπα, την αιτία και την φύση
των «επιμερίσεων» στα περιουσια-
κά στοιχεία της Μονής 'Εξω Προ-
δρόμου Νάουσας.

Ένα άλλο, επίσης εύλογο, ερώ-
τημα που απαιτεί κάποια απάντη-
ση είναι το ακόλουθο:

«Πώς, πότε και υπό ποιές συν-
θήκες η Μονή 'Εξω Προδρόμου
Νάουσας υπήχθη στην δικαιοδοσία
της Μητρόπολης 'Εδεσσας;»

Πέραν των άλλων απαντήσεων
που ενδεχόμενα να υπάρχουν και
που δεν σιγρίζονται σε αποδεικτι-
κά στοιχεία (εκκλησιαστικά, μονα-
στηριακά κ.λπ. αρχεία, οπότε, φε-
ρρικά δίδεται απάντηση στο ερώτη-
μα αυτό), νομίζω ότι μπορούμε να
καλύψουμε το κενό αυτό ονοχεύ-
οντας διάφορα πληροφοριακά στοι-
χεία που - κατά την άποψή μου -
δίνουν κάποια ευλογοφανή απάν-
τηση.

— Από την «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ
ΠΟΛΕΩΣ ΝΑΟΥΣΗΣ» αν-
τλούμε την πληροφορία ότι
οι Ναουσαίοι (όσοι διασώ-
θηκαν από την καταστρο-
φή του 1822) εκκλησια-
ζονταν στην εκκλησία του
Προδρόμου που ευρίσκεται
μέσα στην πόλη (Μετόχι του
'Εξω Προδρόμου) μέχρι το
έτος 1833, χωρίς, ωστόσο
να γίνεται αναφορά στους λό-
γους που τους υποχρέωσαν
να διακόψουν τον εκκλησια-
σισμό τους σ' αυτήν. (7)

— Από μαρτυρίες προερχόμενες
από το χώρο της παράδοσης,
που, από γενιά σε γενιά και
από οικόμα σε σόβια, κατόρ-
θαναν να φθάσουν μέχρι
στις ημέρες μας, μαθαίνουμε
τα παρακάτω: Μερικά χρό-
νια μετά την καταστροφή της
πόλης, εξέχων Τούρκος βρέ-
θηκε δολοφονημένος σε λίγη
απόσταση από την Μονή 'Ε-
ξω Προδρόμου Νάουσας, χω-
ρίς να καταστεί δυνατόν να
ανακαλυφθούν οι φονείς του.

Σύμφωνα με τις διατάξεις
του Ιερού (μουσουλμανικού)
Δικαίου, οι Τούρκοι επέδε-
λαν στους κάτοικους της Νά-
ουσας βαρύναιο φόρο αίμα-
τος για την δολοφονία του
Τούρκου επίσημου, απαιτών-
τας άμεσα την είσπραξή του
από αυτούς.

Το σκεπτικό της επιβολής
του φόρου αίματος στηριζό-
ταν στο γεγονός ότι η Μονή
ανήκε στην Νάουσα, ότι κα-
τά συνέπεια, το έγκλημα δια-
πράχθηκε στην περιοχή της
και ότι για τον λόγο αυτό οι
κάτοικοι της ήταν συνυπεύθυ-
νοι για τον φόνο, άρα αλλη-
λέγγυοι και συνυπόχρεοι για
την πληρωμή αυτού του φό-
ρου.

Οι Ναουσαίοι αδυνατών-
τας να συγκεντρώσουν το πο-
σό αυτό και για να μην υπο-
στούν άλλες συνέπειες από
τους Τούρκους (αντίποινα κ.
λ.π.) δήλωσαν ότι η Μονή του
'Εξω Προδρόμου δεν ανήκε
στην Νάουσα αλλά στην 'Ε-
δεσσα και ότι θα έπρεπε να
θεωρηθεί ότι το έγκλημα
δεν διαπράχθηκε σε περιοχή
της Νάουσας.

Ταυτόχρονα, για να απο-
δείξουν έμπρακτα τον ισχυρι-
σμό τους, διέκοψαν τον εκκλη-
σιασμό τους στην εκκλησία
του Προδρόμου στην πόλη,
που, όπως αναφέρθηκε, ήταν
μετόχι της ομώνυμης Μονής.

Το συμβάν αυτό, ονοχεύοντάς
το και με την πληροφορία από την
«ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΝΑ-
ΟΥΣΗΣ» που παρέδωσε προηγού-
μενα (βλ. παραπομπή 7), θα πρέ-
πει να τοποθετηθεί χρονολογικά
στο έτος 1833. Παράλληλα μας δι-
δει μια ευλογοφανή εξήγηση της
διακοπής του εκκλησιασμού των Να-
ουσαίων.

Από το έτος αυτό και πέρα η
Μονή 'Εξω Προδρόμου Νάουσας
υπήχθη στην δικαιοδοσία της Μη-
τρόπολης 'Εδεσσας, καθώς και η
ανήκουσα σ' αυτήν ομώνυμη εκκλη-
σία μέσα στην πόλη.

Ωστόσο, οι Ναουσαίοι έφεραν
βαρέως την παρουσία των 'Εδεσαί-
ων στην Μονή 'Εξω Προδρό-

μου Νάουσας, ιδιαίτερα δε στην προαναφερθείσα εκκλησία της μέ-
σα στην πόλη (γνωστή και σαν Μέ-
σα Πρόδρομος). Από αντίδραση
λοιπόν, έπαισαν απέναντι από αν-
τιήν άλλη εκκλησία, αφιερωμένη ε-
πίσης στον Πρόδρομο, η οποία εί-
ναι περισσότερο γνωστή σαν Μι-
κρός Πρόδρομος ή παρεκκλήσιο
του Προδρόμου. Σ' αυτήν συνέχι-
σαν να εκκλησιάζονται τακτικά μή
παραλείποντας, παράλληλα, να κά-
νουν έμμεσα μέν, αλλά αισθητή την
παρουσία τους στον χώρο γύρω α-
πό την εκκλησία του Μέσα Προ-
δρόμου.

Η ανοικοδόμηση του ναού της
Μονής 'Εξω Προδρόμου Νάουσας
που είχε καταστραφεί κατά την ε-
πανάσταση έγινε αρκετά χρόνια αρ-
γότερα και συγκεκριμένα το έτος
1844.

Την πληροφορία αυτή οφείλουμε
σε ενεπίγραφη μαρμάρινη πλάκα
ημικυκλικού σχήματος που είναι
εντοιχιωμένη στο επάνω μέρος της
κύριας εισόδου του ναού, η οποία
αναφέρει ότι:

«Ο ΠΑΝΣΕΠΤΟΣ ΟΥΤΟΣ
ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΠΡΟ-
ΔΡΟΜΟΥ ΑΝΩΚΟΔΟΜΗΘΗ
ΩΣ ΠΥΡΠΟΛΗΘΕΙΣ ΤΟ 1844
ΣΩΤΗΡΙΟΝ ΕΤΟΣ ΑΡΧΙΕΡΑ
ΤΕΥΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ
ΒΟΔΕΝΩΝ

ΤΟΥ ΑΟΙΔΙΜΟΥ ΚΥΡΟΥ
ΜΕΛΕΤΙΟΥ ΚΑΙ ΗΓΟΥΜΕ
ΝΕΥΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΣΕΒΑ-
ΣΜΙΑΣ ΤΑΥΤΗΣ ΜΟΝΗΣ
ΑΝΘΙΜΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑ-
ΧΟΥ».

Κατά την περίοδο του Μακεδo-
νικού αγώνα (1903 - 1909) είναι
βέβαιο ότι οι μοναχοί της Μονής
'Εξω Προδρόμου Νάουσας παρεί-
χαν τροφή και στέγη στους άνδρες
των ελληνικών ανταρτικών ομά-
δων που διεξήγαγαν σκληρό αγώ-
να με τα ένοπλα τμήματα των κο-
μιτατών Εο.Μ.Ε.Ο. και Εξ.Μ.
Ε.Ο., (κομιτατζήδες) (8), τους
ρουμανίζοντες Βλάχους της περιο-
χής Βέρμιον και τις δυνάμεις του
τακτικού τουρκικού στρατού.

Δεν είναι λοιπόν άξιο απορίας
γιατί κατά το έτος 1906 όλα τα
κελιά της Μονής έγιναν στάχτη α-

πό φωτιά που έβαλαν ο' αυτά οι
κομιτατζήδες, χωρίς όμως να πά-
θει τίποτα ο ναός που βρίσκονταν
στο κέντρο τους. (9)

Από μαρινιές γερόντων γνωρί-
ζουμε πως η πυρπόληση των κελι-
ών έγινε κατά την εποχή των κου-
κουλιών (μετάξι), περίπου μέσα
Ιουνίου 1906 και μαζί με τα κελιά
κάηκαν και αυτά.

Αμέσως μετά το κάψιμο των κε-
λιών του 'Εξω Προδρόμου οι κο-
μιτατζήδες κατενθύνθηκαν στο Ε-

πάνω Σέλι και έβαλαν φωτιά στο
πριόνι και την αποθηκευμένη ξυ-
λεία του αρθανίτη Σωτήρη, προ-
φανώς για τον ίδιο λόγο. (10)

Την πληροφορία αυτή, όπως ε-
πίσης και για το κάψιμο των κελι-
ών, αντλούμε μέσα από τους στί-
χους ενός ποιήματος του Ναουσαί-
ου λαϊκού ποιητή Κωνσταντούλη
Σιούγγαρη, δοσμένους με αρκετή
σκοπιτική διάθεση. Παραθέτω α-
ποσπασματικά τους σχετικούς στί-
χους:

Οι Κομιτατζήδες στον Πρόδρομο

Χατζής και Λούκας κίνησαν στον Πρόδρομο να πάνουν
και με τον διάβολο οδηγό το έργο τους να κάνουν.

Ο διάβολος τους έλεγε στον Πρόδρομο να πάτε
να κάμετε χρυσή δουλειά, με όρεξη να φάτε.

—Κάψατε την περιοχή, ανώγια και οντάδες

και έτσι θα σας δώσω αείκωμ σαν τους ντερβεναγάδες.

Κι' έτσι αποφασίσανε τον Πρόδρομο να κάψουν

Κι' εφ'ού εκόμαν το κακό στο μέγα μοναστήρι

εις το πριόνι πήγανε του Αλθανού Σωτήρη

και τα σανίδια κάψανε μαζί με το πριόνι, κλπ. (11)

Χάρis στους στίχους αυτούς του
Κωνσταντούλη διασώθηκαν και τα
ονόματα των αρχικομιτατζήδων
που ήταν επί κεφαλής των τμημά-
των που έβαλαν τις φωτιές. (Χα-
τζής και Λούκα). (12)

Τα κελιά της Μονής 'Εξω Προ-
δρόμου Νάουσας που κάηκαν από
τους κομιτατζήδες ξανακτίστηκαν.

ωστόσο, η οδύσσειά τους φαίνεται
πως δεν είχε τελειώσει, γιατί, 38
χρόνια αργότερα, τον Μάιο του
1944, τα στρατεύματα κατοχής, σε
μάχη με άνδρες της εθνικής αντί-
στασης (ΕΛΑΣ) μέσα στο Μονα-
στήρι, έβαλαν φωτιά και τα απο-
τέφρωσαν, ενώ ο ναός διασώθηκε
και πάλι. (13)

2. Μερικές πληροφορίες για την διαδικασία εκμίσθη- σης αμπελώνων της Μονής σε Ναουσαίους καλλι- εργηντές.

Από το περιεχόμενο ενός εγγρά-
φου παραχώρησης δικαιώματος
καλλιέργειας και ελεύθερης κάρ-
πωσης ενός αμπελώνα ιδιοκτησίας
της Μονής 'Εξω Προδρόμου Νά-
ουσας με χρονολογία 16 Απριλίου
1912 (τελευταίοι μήνες της τουρ-
κοκρατίας στην Νάουσα), μας πα-
ρέχονται μερικές ενδιαφέρουσες
πληροφορίες σχετικές με τον τρό-
πο και τους όρους εκμίσθησης των
κτημάτων της Μονής σε ιδιώτες,
καλλιεργητές, καθώς και ονόματα
πληρεξουσίων επιτρόπων, που ε-
νεργούσαν για λογαριασμό της και

την εκπροσωπούσαν έναντι τρίτων
στο έτος αυτό.

Μεταξύ των κτημάτων ιδιοκτη-
σίας της Μονής 'Εξω Προδρόμου
Νάουσας περιλαμβάνονταν και 23
στρέμ. αμπελώνες. (Στην αρχή της
μελέτης αυτής παρατέθηκε ανάλυ-
ση των περιουσιακών της στοιχεί-
ων διαπιστώνει στην λεπτομερή κα-
ταγραφή τους την 7η Οκτωβρίου
1822 από τους Τούρκους καταγρα-
φείς, χωρίς, ωστόσο, να γίνεται
μνεία της τοποθεσίας στην οποία
βρισκόνταν).

Κατά το έτος 1912, πληρεξούσιοι

οι επίτροποι της «κατά το όρος Κουκκούλιον κειμένης Ιεράς Μονής του Τιμίου Προδρόμου» (ο πλήρης τίτλος) ήταν οι Αναστάσιος Παπαχρήστου και Ιωάννης Χατζηνίκου, πιθανόν Έδεσσιοι (η Μονή εξακολουθούσε να υπάγεται στην δικαιοδοσία της Μητρόπολης Έδεσσας), γιατί, Ναουσάοι με ίδιοιο επώνυμο, απ' ό,τι εγώ γνωρίζω, μάλλον δεν υπάρχουν.

Όπως προκύπτει από το έγγραφο, οι Ναουσάοι αγρότες Αναστάσιος, Ιωάννης και Πέτρος.....

....(14), αδέρφια, αναγνωρίσθηκαν από τους προαναφερθέντες πληρεξούσιους επιτρόπους ως καλλιεργητές και ελεύθεροι καρπωτές ενός αμπελώνα έκτασης 2 1/4 στρέμ. που ευρίσκονταν στην αγροτική περιοχή (15) της Νάουσας, ιδιοκτησίας της Μονής Προδρόμου, με επίσημο μοναχικά (ενοίκιο) 17 γρόδια.

Η εκμίσθωση έγινε υπό τη προϋπόθεση ότι οι παραπάνω καλλιεργητές θα κατέβαλλαν κανονικά και εμπρόθεσμα το συμφωνηθέν μισθώμα, αλλιώς, σε περίπτωση καθυστέρησης των μισθωμάτων, θα έχαναν κάθε δικαίωμα στον αμπελώνα.

Η πράξη εκμίσθωσης (μεταβίβασης δικαιωμάτων) καταχωρούνταν σε ειδικό βιβλίο της Μονής καλούμενο «καθολικό».

Όπως προκύπτει από μία σημείωση στο σώμα του μισθωτηρίου εγγράφου, τα παραπάνω δικαιώματα (καλλιεργεσία και ελεύθερη κάρπωση) μεταβιβάστηκαν στον Χρήστο (16) την 9η Απριλίου 1918 είτε γιατί οι πρόωγοι μισθωτές καθυστέρησαν την καταβολή των μισθωμάτων είτε γιατί έπαικον να ενδιαφέρονται για τον αμπελώνα.

Κατά το έτος 1918, η Νάουσα περιλαμβάνονταν μέσα στα όρια του ελληνικού κράτους και όπως μας πληροφορεί το μισθωτήριο έγγραφο, η πράξη μεταβίβασης των δικαιωμάτων έγινε από τον προσωπικό επίτροπο Δημήτριο Ιωάννου Στεφανίδη, ο οποίος σημειώνει το επίσημο ενοίκιο σε ελληνικό πλέον νόμισμα, (δρχ. 3 και 90 λεπτά).

Προκαλεί, πράγματι, εντύπωση η ουκλήνεια στην διατύπωση του

κειμένου του εγγράφου, καθώς και η πήρηση ειδικού βιβλίου, σχετικού με την εκμίσθωση αγρών ιδιοκτησίας της. (Καθολικό).

Θεωρώ σκόπιμο να παραθέσω το πλήρες κείμενο του εγγράφου:

Δια του παρόντος εγγράφου δήλον γίνεται ότι οι υπογραφόμενοι, ενεργούντες ως πληρεξούσιοι επίτροποι της κατά το όρος «Κουκκούλιον» κειμένης Ιεράς Μονής του Τιμίου Προδρόμου αναγνωρίζομεν εις τους αδελφούς Αναστάσιον, Ιωάννην και Πέτρον την κυριότητα περί την καλλιεργίαν και ελευθέραν κάρπωσιν αμπελών εκτάσεως δυο και ενός τετάρτου στρεμμάτων (2 1/4), κειμένης εν θέσει «.....» και οριζομένης προς Β υπό αμπελου Κώστα (17) προς Ν υπό ακαλλιεργήτον τόπον ως και προς Δ και προς Α υπό αμπελου Μανώλη (18) υπό μοναχάτων ετήσιον εκ γροσίων, δέκα επί (αριθ. 17) άτινα οφείλουσιν ούτοι να πληρώνωσιν εις τους κατά καιρόν αντιπροσωπεύοντας εν ταύτῃ την επιτροπήν της Ιεράς Μονής του Προδρόμου τακτικώς και ανυπερθέτως γνωστού όντος ότι εν περιπτώσει καθυστέρήσεως του μοναχάτῃ πέραν των τριών ετών, χάνουσιν ούτοι πᾶν δικαίωμα επί του διαληγθέντος κήματος περιεχομένου υπό την απόλυτον κατοχήν της Μονής δικαιουμένης να διαδέσῃ αὐτό όπου και όπως δοῦνται.

Εν Ναούσῃ τῇ 16 Απριλίου 1912 (Τ.Σ. και τουρκικό χαρτόσημο)

Οι επίτροποι

Αναστάσιος Παπαχρήστου
Ιωάννης Χατζηνίκου

— Μετεβιδάσθη εις κ. Χρήστον

— Σελίς Καθολικού Ν 235, με ετήσιον μοναχάτων Δραχμάς τρείς και ενετήρια λεπτά (αριθμός 3,90).

Νάουσα τῇ 9 Απριλίου 1918

Ο προσωρινός επίτροπος

Δημήτριος Ιωάννου Στεφανίδης

Κλείνοντας το μελέτημα αυτό επιθυμώ να τονίσω ότι η έρευνα για την ανεύρεση διαφόρων εγγράφων

που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με την Νάουσα και την ιστορία της είναι έργο δύσκολο και εξαιρετικά επίπονο, γιατί κατ' επανάληψη «διήλθεν» δια πυρός και σιδήρου», όχι μόνο κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας αλλά και μετέπειτα και τυχόν διασπάρδεντα αρχεία εκκλησιών και μοναστηριών της περιοχής της, πιστεύω ότι είναι δυνατόν να περιέχουν αξιόλογα πληροφοριακά στοιχεία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΗΓΕΣ

(Οι σφίζοντες αριθμοί αφορούν στις παραπομπές του κειμένου).

(1) ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ. Αρχείο Θεσσαλονίκης (1695 - 1912) Έκδοση Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών. Εισμέλεια Ι.Κ. Βασιλαδέλλη, σελ. 466. Θεσσαλονίκη 1952. (Δημοσιεύεται περίληψη του υπ' αριθ. 374 εγγράφου που αφορά σε ονομαστικό πίνακα των επαναστατών της Νάουσας που σκοτώθηκαν στις μάχες και την απογραφή των διαφόρων περιουσιακών στοιχείων (ιδιωτών, εκκλησιών, μοναστηριών κ.λ.π.) που καταλήφθηκαν από το δημόσιο. Χρονολογία εγγράφου 7 Οκτωβρίου 1822 ή έτος Εγείρας 1238, (20 Μουχαρέμ).

Για το πλήρες κείμενο ο αναγνώστης παραπέμπεται στο βιβλίο του ιστορικού Ι. Κ. Βασιλαδέλλη: «ΟΙ ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΑΓΩΝΑΣ» (1796 - 1832), σελ. 283 - 297, αριθ. εγγρ. 89. Έκδοση (δύετηρη) Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών. Θεσσαλονίκη 1950.

(2) Ευσταθίου Ι. Στουγιαννάκη: «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΝΑΟΥΣΗΣ» (Κατ' ανέδοτον σχέδιασμα Ι. Κ. Πλαταρίδου), σελ. 26 - 30. Επανέκδοση από Σύλλογο Αποφοίτων Λαμπείου Γυμνασίου Ναουσας. Θεσσαλονίκη 1976.

(3) Για την καταστροφή των μοναστηριών, εντός των μέχρι σήμερα γνωστών στοιχείων, είδαν το φως της δημοσιότητας και νεώτερα. Βλ. μελέτη Γιώργου Χ. Χι-

ονόμη «ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ «ΧΑΛΑΣΜΟΥ» ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΩΝ ΣΤΑ 1822». Περιοδικό «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» τεύχ. 18 (σελ. 4 - 6) και 19 (σελ. 53 - 56) έτους 1982, όπου παρουσιάζεται και αξιολογείται διεξοδικά η παραπομπή.

(4) Το έτος Εγείρας 1243 που εγγράφον ανταποκρίνεται προς το χρονολογικό 1827. Αντίγραφο της ελληνικής μετάφρασης του αυτοκρατορικού διατάγματος επιρρίπτεται στο αρχείο μου.

(5) Το έτος Εγείρας 1244 του εγγράφου ανταποκρίνεται προς το χρονολογικό 1828. Αντίγραφο της ελληνικής μετάφρασης της βεζιρικής διαταγής ευρίσκεται στο αρχείο μου.

(6) ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ. Αρχείο Μονής Βλατόκην. (1466 - 1839 σελ. (βλ. στο κείμενο). Επιμέλεια Ι. Κ. Βασιλαδάκη. Έκδοση Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών. Θεσσαλονίκη 1955.

(7) Ε.Ι. Στοιχειώδης: «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΝΑΟΥΣΗΣ» δ. π. σελ. 29.

(8) (α) Εσ.Μ.Ε.Ο.: Αρχικά του αυτονομιστικού κοιμητίου «Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση» που ιδρύθηκε το 1893 από τους Ντάμε Γκαρούεφ και Πέρε Τσοεφ. Στην ηγεσία της οργάνωσης προστέθηκαν αργότερα και οι Γκότσε Ντέλντσεφ (1894) και Χρήστο Μάτωφ (1895).

Στην δραστηριότητα της Εσ.Μ.Ε.Ο. οφείλεται το επαναστατικό κίνημα στην περιοχή Μοναστηρίου (Κρούσοβο κ.λ.π.) γνωστό με το όνομα «ΙΛΙΝ - ΝΤΕΝ» την 20 Ιουλίου 1903, που πνίγηκε στο αίμα από τους Τούρκους, αφού εξοντώθηκε σχεδόν, και όλη η ηγεσία της.

Συνολώς αυτής της οργάνωσης η ίδρυση ανεξάρτητου Μακεδονικού κράτους στο Αιγαίο.

— (6) Εξ.Μ.Ε.Ο.: Αρχικά του ακοινωνιστικού κοιμητίου «Εξωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση» που ίδρυσε το 1895 ο βασιλιάς Φερδινάνδος της Βουλγαρίας και οι βουλγαρικοί σλαβονιστικοί κύκλοι, σε αντίθεση προς την ίδρυση της Εσ.Μ.Ε.Ο.

Η οργάνωση Εξ.Μ.Ε.Ο., που

τα μέλη της είναι γνωστά και παν «Βερχοβύτσες», πήρθε υπό την ηγεσία των Μπόρις Σαμάρωφ και Ιβάν Γκαρβάνωφ. Μετά την κατάρρευση του κινήματος του «ΙΛΙΝ - ΝΤΕΝ», που υποστηρίχθηκε από την Εσ.Μ.Ε.Ο. και την εξόντωση των αρχηγών της, η Εξ.Μ.Ε.Ο. κατόρθωσε να εισχωρήσει στις τάξεις της, με αποτέλεσμα η δράση των ενόστων τημάτων και των δύο κοιμητίων από το 1903 και για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, να ελέγχεται και να συντονίζεται, σχεδόν στο σύνολό της, από τους βουλγαρικούς ακοινωνιστικούς κύκλους.

Συνολώς την οργάνωσή της η ίδρυση ανεξάρτητου Μακεδονικού κράτους στο Αιγαίο αλλά η προαγωγή των Μακεδονικών εδαφών στο Βουλγαρικό κράτος.

(9) Ε.Ι. Στοιχειώδης: «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΝΑΟΥΣΗΣ» δ. π. σελ. 28.

(10) Για τον αρθανίτη Σωτήρη ή Σωτηράκη και την πύχη του γράφει σχετικά στο βιβλίο της «ΣΤΟΥ ΒΕΡΜΙΟΥ ΤΗΝ ΑΝΤΑΡΑ» και η θάλλεια Σαμαρά. Σύμφωνα με τα γραφόμενά της ο Σωτηράκης αρνήθηκε να συμμορφωθεί με την σύσταση που του έκανε (στο σπίτι του γιαιτού Περίκλεα) ο οπλαρχηγός Κατεχάκης να προσλάβει δάνειο στο περίοι του στο Άντι Σέλα υλοτόμους Βλάχους μόνο από την Νάουσα κι' όχι από την Βέροια που ήταν ροιμανίζοντες οι περισσότεροι και καταδότες των Ελλήνων ανταρτών στους Τούρκους. Μάλιστα οι ροιμανίζοντες Βλάχοι είχαν σκοτώσει στο περίοι του πρόσφατα πέντε Νταουσαίους, τον Χαραή, τον Νεφτισλιάρη και τρεις Βλάχους από τα Αλκύνια. Επειδή — σύμφωνα πάντοτε με τα γραφόμενα στο παραπάνω βιβλίο — ο Σωτηράκης απείλησε τον Περίκλεα και τον Κατεχάκη ότι θα ειδοποιήσει την τουρκική φρουρά της Νάουσας και πράθηκε μάλιστα και το πιστόλι του για να πυροβολήσει τον Κατεχάκη, συνελήφθη από τους αντάρτες καθώς απομακρύνονταν από το σπίτι του Περίκλεα, φυλακίστηκε σ' ένα κελιά σ' Αλκύνια κι' ύστερα από μερικές ημέρες σφάχτηκε στο αγόγι (αυλάκι με νερό) που περνούσε από το νε-

λάρι. (βλ. σελ. 154—161, Δεύτερη έκδοση, Αθήνα 1977). Άξιο αναμνήσεως, όμως, είναι πως οι βουλγαρίζοντες κοιμητατζήδες πυροβόλησαν το περίοι και την ξυλκία του, αφού είναι γνωστό πως πολλές φορές συνεργάζονταν με τους ροιμανίζοντες — κατά των ελληνικών ανταρτικών σωματίων — και στο περίοι του Σωτήρη οι περισσότεροι υλοτόμοι ήταν ατσαίοι.

(11) «ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΛΗΣ» (Ο λαϊκός ποιητής της Νιόουσας). Επιμέλεια Τάκη Μπαϊτή. Σελ. 32. Έκδοση του Συλλόγου «ΙΛΙΝ - ΤΣΑΡΟΙ ΚΑΙ ΜΠΟΥΛΕΣ», Μάη 1982. Νάουσα.

(12) Από τους δύο αρχικοιμητατζήδες, ο Λούκας υπήρξε αξιωματικός του βουλγαρικού στρατού. Σε αιγνή διαστοική επίθεση ο οπλαρχηγός Κώστας Γαρέφης τον τραυματίσε θανάσιμα, σε μια σαρασαπούνικη καλύβα, έξω από το χωριό Τσερέσοβο (Γαρέφειο) ενώ σκότωσε τον Καρατάσιο, επίσης αρχικοιμητατζή, τον Αύγουστο του 1906, χωρίς να μπορέσει τελικά να αποφύγει κι' ο ίδιος τον θάνατο ύστερα από δαρότατο τραυματισμό του. (βλ. σελ. Γεωργίου Μίση «Ο ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝ ΚΑΙ Η ΝΕΩΤΕΡΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ» σελ. 358. Έκδοση Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1967.

(13) Τον Μάιο του 1944, ύστερα από καταδοτική ενέργεια, μια μικρή ομάδα από άνδρες του ΕΛΑΣ κυκλώθηκε μέσα στο μοναστήρι από τα στρατεύματα κατοχής. Κατά την μάχη που ακολούθησε κι' ύστερα από την άρνησή τους να παραδοθούν, οι κατακτητές έβαλαν φωτιά στο Μοναστήρι από την οποία διασώθηκε μόνο ο ναός. Οι ΕΛΑΣίτες που είχαν εγκλωβισθεί συνωθήθηκαν όλοι.

(14) Το επίσημο αναγράφεται στο έγγραφο. Εδώ παραλείπεται.

(15) Η περιγραφή αναγράφεται στο έγγραφο. Εδώ παραλείπεται.

(16) Το επίσημο αναγράφεται στο έγγραφο. Εδώ παραλείπεται.

(17) Το επίσημο αναγράφεται στο έγγραφο. Εδώ παραλείπεται.

(18) Το επίσημο αναγράφεται στο έγγραφο. Εδώ παραλείπεται.

(19) Το πρωτότυπο του εγγράφου ευρίσκεται στο αρχείο μου.

Ήσαν, ἄραγε, ἀπὸ τῆς Νάουσας, τὰ γυναικόπαιδα που ἀπελευθερώθηκαν (1822) στὴν Κορυτσά; (ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΜΑΚΕ ΟΝΕΣ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΥΣ)

Ι. Στὸ τεύχος 32 (Ιουνίου - Σεπτεμβρίου 1985) αὐτοῦ τοῦ περιοδικοῦ («Νιάουσαι») δημοσιεύτηκε (βλ. τίς σελίδες 102 - 104 καὶ 137) ἱστορικὴ μελέτη τοῦ κ. Στέργιου Σπ. Αποσιόλου, με τίτλο: «Γυναικόπαιδα τῆς Νάουσας στὸ σκλαβοπάζαρο τῆς Κορυτσάς», στὴν ὁποία υποστηρίζει ὅτι πρέπει νὰ ἦσαν ἀπὸ τῆς Νάουσας οἱ 500 Ἕλληνες σκλάβοι, οἱ ὁποῖοι ἀπελευθερώθηκαν (τὸ 1822) στὴν Κορυτσά, μετὰ τὴν καταβολὴ τῶν σχετικῶν λύτρων ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ κοινότητά τῆς.

Ἡ σχετικὴ πληροφορία δίνεται ἀπὸ τὸν Ἀλβανὸ λαογράφον, ποιητὴ καὶ δημοσιογράφον ΤΗΜΙ ΜΙΤΚΟ, σὲ ἱστορικὸ σημείωμά του (με τίτλο: «Μερικὲς σημειώσεις γύρω ἀπὸ τὴν Κορυτσά») ποῦ εἶχε ἀφορμὴ τὴν ἐκδουσιὰ τοῦ (γνωστοῦ, αξιόλογου, καὶ κλασσικοῦ, θὰ ἔλεγα) διέλλου τοῦ Π. Αραβαντινοῦ «Χρονογραφία τῆς Ηπείρου» (τόμοι Α - Β, Ἀθήναι, 1856 καὶ 1859, ἀντίστοιχα), ὁ ὁποῖος γράφει καὶ τὴν «Κορυτζίαν» ἢ «Γκιόρτζαν» (π.χ. στὴ σελ. 41 τοῦ Β' τόμου).

Τὸ ἱστορικὸ σημείωμα τοῦ ΜΙΤΚΟ πρωτοδημοσιεύτηκε σὲ συνέχειες στὸ (ἐλληνικὸ) περιοδικὸ «Πανδώρα» (σὲ διάφορα τεύχη τοῦ, τῶν χρόνων 1859, 1860 καὶ 1867), σὲ ἐλληνικὴ γλῶσσα, καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἀναδημοσιεύτηκε (στὴν ἀλβανικὴ γλῶσσα) στὰ Τίρανα, τὸ 1981.

Ὁ κ. Αποσιόλου ἀναδημοσιεύει ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴ μελέτη αὐτὴ, στὰ ἀλβανικά καὶ στὰ ἐλληνικά, σὲ διπλὴ τὴν μετάφραση, ἀπὸ τὴν ἐπανεκδόσή τῆς στὴν ἀλβανικὴ γλῶσσα (χωρὶς, ὅμως, νὰ δημοσιεύει, ἐπὶ αὐτῇ καὶ παράλληλα, τὸ ἀρχικὸ κείμενο, ὅπως δημοσιεύτηκε ἀπ' ἐνθ' ἑαυτοῦ, στὰ ἐλληνικά, στὴν

«Πανδώρα»).

Σὲ τοῦτο ἀναφέρεται ὅτι κάηκε (στὶς 19.6.1822) ἡ αγορά τῆς Κορυτσάς, ἀπὸ πυρκαϊά, καὶ συνιδιάζεται τὸ γεγονός: τοῦτο μετὰ τὴν πολὺ δύσκολη κατάστασι, στὴν ὁποία βρισκόταν ἡ ἐλληνικὴ κοινότητά τῆς, ἐξαιτίας τῶν συνεχῶς ἐπιβαλλόμενων τακτικῶν καὶ ἐκτάκτων φόρων καὶ λοιπῶν ἐπιβαρύνσεων τῆς ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ποῦ ἐκμεταλλεύονταν τὴ συνέχισι τῆς

Τοῦ Γιώργου Χ. Χιονίδου

ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ ὁ μῶς: «Τὸν ἴδιο χρόνο (1822), μετὰ τὴν πυρκαϊά, ἡ κοινότης ἀπενέθρεψε, καταβάλλοντας μιὰ παχυντὴ ἀποζημίωσι (λύτρα), 500 Ἕλληνες σκλάβους». Ὅταν μαθεύτηκε αὕτη ἡ πράξι, ὁ τότε γενικὸς διοικητὴς τῶν ἰουρκοικῶν δυνάμεων, ὁ Χουροὶ πασάς, θύμωσε πολὺ, ἔβαλε στὴν κοινότητά ἓνα μεγάλο πρόστιμο (πρόσθετο φόρο) ἀπὸ 120.000 γρόσια (συνεπῶς 1200 χρυσὲς λίρες, περίπου) καὶ πήρε πάλω 18 σκλάβους, ποῦ τοὺς ἐκρῶσαν. Ἐπὶ πλέον, καὶ ὁ περιδότης (γὰρ τὴ βαρβαρότητά του) καὶ παραδόσιτος Ἀμποῦ Λουμποῦ πασάς (στὰ τέλη τοῦ 1823) ζήτησε ἐνὰ «ῥάνειο», ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ κοινότητα τῆς Κορυτσάς, καὶ ἐπειδὴ οἱ δημογέροντες τοῦ ἀπάντησαν ὅτι δὲν εἶχαν νὰ τοῦ δώσουν, τὰ μετρητὰ ποῦ ἤθελε, φυλάκισε 12 ἀπ' αὐτοὺς. Τοῦτο τοὺς ἠνάγκασε (μετὰ πολλὰ βασανιστήρια) νὰ ὑποσχεθῶν, ὅτι θὰ καταβάλει ἡ κοινότης 200 χιλιάδες γρόσια (ἢ 2000 χρυσὲς λίρες, περίπου), ὅποτε καὶ τοὺς ἀπελευθέρωσε, ἐνῶ ἔστειλε τὸν ἀνδρὸν τοῦ Μουσιὰ μπέη

Πλιάσα, μετὰ τὴν ἐντολή νὰ φροντίσει γὰρ τὴν υλοποίησι τῆς υποσχέσεως καὶ γὰρ τὴν συγκέντρωσι τοῦ σχετικοῦ ποσού.

Μὲ ἀφορμὴ καὶ με βάση τὴν ἀφήγησι αὐτὴν καὶ σὲ συχρητισμὸ μετὰ ὅσα δημοσιεύονται σὲ τουρκικά ἔγγραφα καὶ διασώζει ἡ ὁμιλιτικὴ παράδοσι, σχετικὰ μετὰ τὰ γυναικόπαιδα τῆς καταστροφῆς, τότε, Νάουσας, καταλήγει ὁ κ. Αποσιόλου σὲ συμπέρασμα ὅτι οἱ 500 σκλάβοι (τοὺς ὁποῖους ἀναφέρει ὁ ΤΗ ΜΙΤΚΟ, ὅτι ἀγόρασε ἡ κοινότης τῆς Κορυτσάς) ἦσαν ἓνα μέρος ἀπὸ τὰ γυναικόπαιδα, ποῦ αἰχμαλώτισαν οἱ Τούρκοι στὴν ἄλωσι καὶ στὴν καταστροφὴ τῆς Νάουσας.

II. Γεννιέται, λοιπόν, τὸ ἐρώτημα: Εἶναι τοῦτο βέβαιον ἢ πιθανόν;

Παρατηρῶ, σχετικῶς, τὰ ἐξῆς:

1. Εἶναι γνωστὸ ὅτι χιλιάδες κάτοικοι τῆς Νάουσας σφάχθηκαν ἢ πουλήθηκαν ὡς αἰχμάλωτοι στὰ σκλαβοπάζαρα τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁδηγήθηκαν δὲ ὕστερα σὲ πολλὰ σημεῖα τῆς ἀπέραντης Ὀθωμανικῆς Αυτοκρατορίας. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς πέθαναν ὡς σκλάβοι, ἐνῶ μερικοὶ ἀπελευθερώθηκαν, μετὰ ἀπὸ λίγο ἢ καὶ ὕστερα ἀπὸ πολλὰ χρόνια, μετὰ τὴν καταβολὴ λύτρων ἀπὸ τίς οἰκογένειές τοὺς ἢ καὶ ἀπὸ Ἕλληνες, ἄλλων περιοχῶν ἢ, ἀκόμα, καὶ ἀπὸ χριστιανούς τῶν γειτονικῶν, βαλκανικῶν χωρῶν, ὅπου, ἄλλοτε, εἶχαν καταφύγει καὶ κατέφυγαν νὰ περισωθῶν πολλοί, ὅπως πληροφοροῦμαστε ἀπὸ τελευταῖα δημοσιευόμενα ἔγγραφα κ. λ.

Α' Ἐτοί, μετὰ τούτων ἦσαν

'Ηταν από τη Νάουσα τα γυναικόπαιδα;

και ο Θανάσης, γιός του Γέρο Καρατάσου, ο οποίος δολοφονήθηκε μετά, στη Θεσσαλονίκη, όπου δρι-σκόταν ως αιχμάλωτος, ενώ ένας άλλος γιός του αγοράστηκε από δυο Άραβες από την Αίγυπτο, εξισλαμίστηκε και έγινε ύστερα πιασός, γνωστός ως «Καρατάς πασάς». Ο Τζάμης Καρατάσος, μάλιστα τον συνάντησε στην Αίγυπτο, το 1857, (βλ. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Σχεδιάσμα περί του Γέρο - Καρατάσου και της οικογενείας του, «Μακεδονικά» 9 (1969) 295 - 315 και συγ-κεκριμένα τις σελίδες 312 - 313, περίπ. δ - στ').

Β'. Στο «Αρχαίον Αγωνιστών» της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Αθήνας (τον οποίο αναθήκησα όλα, δηλαδή και τα 200.000, έγγραφά του, σε δώδεκα ενάμιον χρόνου, κλέβοντας χρόνο, όταν ήμουν δου-λειτής και δυσκόμοννα και στην πρωτεύουσα) ανακάλυψα και άλλους Μακεδόνες (από τη Νάουσα, από τη Βέροια, από το Αιτόχωρο κ.ά.), οι οποίοι αιχμαλωτίστηκαν και πονήθηκαν ως σκλάβοι, απε-λευθερώθηκαν δε (μερικοί) μετά χρόνια και ζητιάνη συνταξη από την «Επιτροπή Εκδουλεύσεων», από τους ίδιους ή από συγγενείς τους.

Από όλα συγκέντρωσα, δημοσίε-ψα οχετικά έγγραφα ή στοιχεία για μερικούς. (Βλ. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Έγγραφα της ιστορίας της Μακεδονίας κατά την Τουρκο-κρατίαν, Α', Συλλογή πρώτη, «Μακεδονικά» 14 (1974) 85 - 121, όπου αναφέρονται οι εξής περιπτώ-σεις: α) Στις σελίδες 90 και 95 του Βερσιώτη αιχμάλωτου Γεωργί-ου Στέρου (Στεργίου;), ο οποίος απελευθερώθηκε, το 1846. β) Στις σελίδες 100 - 102, όπου ο αρχηγός της επαναστάσεως του Ολύμπου Δι-μαντής Νικολάου Ολύμπιος ευχα-ριστεί (1846) τον πρόξενο της Ρω-σίας, στη Θεσσαλονίκη, Άγγελο Ιουστοξύδη, διότι «του έφερε στην γκαλιά του τους δυο πολύ αγαπη-ένους ανεγνούς του». γ) Στις σελίδες 103 - 5 του Ναουσαίου υπα-νωματικού Χρυσάφη Ανασταίου, οποίος έμεινε τρία χρόνια αιχμά-

λωτος και μετά απελευθερώθηκε, π-ρωτ' κατέβησαν οι συγγενείς του λύτρω. Βλ., ακόμη στο διβλίο μου, Η εκστρατεία και η επανάστασις εις τον Όλυμπον κατά τα έτη 1821 - 1822, μετά ανεκδότων εγγράφων και νέων στοιχείων περί των Αλ-ζαίων και του Διαμαντή Νικολάου - Ολύμπιου, Θεσσαλονίκη 1975, έκ-δοση της Εταιρείας Μακεδ. Σπου-δών, σελίδες 72 και 74, όπου δη-μοσιεύεται αναφορά, με την εξιστό-ρηση για την τύχη 50 γυναικόπαι-δων της οικογένειας των Αλζαί-ων. Επίσης, προβλ. τη μελέτη μου, Ανεκδοτα έγγραφα και άγνωστα στοιχεία για κλεφταρματολούς και για την επανάσταση (1821 - 1822) στη Μακεδονία και ιδιαίτερα στον Όλυμπο, «Μακεδονικά» 20 (1980) 103 - 165, από όπου πληροφоруύ-μαστε: α) Στη σελίδα 110 για την αιχμαλώτιση και για την εξαγορά της αδελφής και ανιψιού του Ολύ-μπου οπλαρχηγού Ν.Α. Ολύμπιου Ψαροδύμου. β) Στις σελίδες 121, 125 και 126 - 7, μαθαίνουμε ότι αι-χμαλωτίστηκε, στη Νάουσα, ολό-κληρη η οικογένεια των οπλαρχη-γών των Πιερίων, της περιοχής της Βέροιας, Αθανάσιου και Γεώρ-γιου Συρόπουλου και ότι πλήρω-σαν τούτοι μεγάλα λύτρω για την απελευθέρωση των μελών της, αλ-λά η αδελφή τους Αριστέρα έμεινε (μέχρι και το 1865) σκλάβα, αν και είχαν ξοδέψει μεγάλα ποσά. γ) Στις σελίδες 130 - 1, αναφέρε-ται ότι σκλαβώθηκε, στη Νάουσα, και εξαγοράστηκ ύστερα και ο γιός του Γ. Συρόπουλου Γιαννάκη. δ) Στις σελίδες 142 - 3 δημοσιεύον-ται στοιχεία για την αιχμαλωσία, στη Βέροια, των Αιτωχωρινών Δη-μητρίου και Ιωάννη Μανασίου-λου ή Μανάκα, ο δεύτερος, μάλι-στα, γράφει ότι αναγκάστηκε να αλλαξοπιστήσει και ότι τελικά ελεν-θερώθηκε (το 1828) από τον θεο-νο Ιάκωβο Περιζέλλον, Ολύμπιο. ε) Στη σελίδα 144, μαθαίνουμε για την αιχμαλωσία μελών της οικογέ-νειας των Ολύμπιων αγωνιστών Εμμανουήλ και Νικόλαου Εμμ. Μο-λίζου κ.ο.κ.).

Επιφυλάσσομαι, πάντως, να δη-μοσιεύσω, «εν καιρώ», όσα έχω συγ-

κεντρώσει μέχρι τώρα από το αρ-χείο τούτο και θα μαζέψω και α-πό άλλες αρχειωκές συλλογές, για όλους τους Μακεδόνες αγωνιστές του '21. (Μέχρι τότε βλ. έναν πρό-το, κατάλογό τους, με συνοπτική σιοιχία, στη μελέτη μου. Οι είς τα μητρώα των αγωνιστών του 1821 αναγραφόμενοι Μακεδόνες, «Μακε-δονικά» 12 η 1972) 34 - 64).

Γ'. Έτσι, αποδεικνύεται ότι αι-χμάλωτοι υπήρχαν από πολλά (π-όχι από όλα τα μέρη της Μακεδο-νίας και όχι μονάχα από τη Νάου-σα. Και γιατί όχι και από την Ή-πειρο και απ' αλλού;

2. Εξάλλου, γνωρίζουμε ότι και ο Αλή πασάς Τελενλής είχε μα-ζέψει (όπως συνήθιζε, άλλωστε, πάντοτε) πολλούς αιχμάλωτους απ-ώλη, την ευρύτατη περιοχή της επι-κυριαρχίας του (Ήπειρο, Θεσσα-λία, Μακεδονία κ.λ.λ.), τους οποί-ους δόριζε στα Γιάννινα ο νικητής του, δηλαδή ο Χουρσί πασάς (το-ούτοι αναφέρει και ο ΤΗ. ΜΙΤ-ΚΟ). Ξέρομε, ακόμα, ότι και ο ι-διος αιμοδόρος πασάς των Ιωαννί-νων είχε πεθάνει πρόσφατα, δηλα-δή στις 26 Ιανουαρίου 1822. (Βλ. Απόστολον Ε. Βακαλόπουλου, Ιστο-ρία του Νέου Ελληνισμού, τόμ. Ε', Θεσσαλονίκη 1980, σελ. 775 - 7).

3. Συνεπώς, θα ήταν πύλο λογικό και ιστολογικό να υποστηριχθεί, δάσιμα, ότι οι 500 αιχμάλωτοι, που (σύμφωνα με τους αμφισβητήσι-μους ισχυρισμούς του Αλβανού ποι-ητή δημοσιογράφου κ.λ.λ.) απελευ-θέρωσαν οι Έλληνες της Κορυ-ντιάς, δεν ήσαν, οπωσδήποτε, Μα-κεδόνες, ή, τουλάχιστο, Μακεδόνες μονάχα, πολύ δε περισσότερο Ναυ-σαίοι κατ' ανάγκη, αλλά ίσως κα- από όλη την επικράτεια του Αλ-πια.

Είναι πύλο πιθανό (αν όχι και σχεδόν βέβαιο) ότι οι Ναουσαί-οι οδηγήθηκαν στο σκλαβοπάζαρο της πύλο κοντινής Θεσσαλονίκης ή και αλλού και όχι της μακρινής Κορυ-ντιάς (αν, δέβαιο, δεχτούμε ότι εί-χαν μεταφερθεί στην Κορυντιά), εκ-τός αν οι δημογέροντες (της Κο-

Συνέχεια στην σελίδα 180

Τόποι και τραγούδια της Μακεδονίας

«Πήγαινε στα δημοτικά τραγούδια, στην δημοτική τέχνη και στη χωριότικη και λαϊκή ζωή, για να βρεις τη γλώσσα σου και την ψυχή σου...», η-χούν τα λόγια του Ίωνα Δραγούμη.

Κι εμείς, για να βρεθούμε στις ρίζες μας για μια κάποια αυτογνωσία διαλέξαμε από τα ωραιότερα τραγούδια που μας έδωσαν ο τόπος μας, που όλα τους είναι η γλώσσα και η ψυχή, στόφια η ανάσα του λαού μας, το αίμα και το πάθος του.

Στενά δεμένα από παλιά με τη ζωή του, δεν αποτελούν μόνο μια ιστορική μαρτυρία, αλλά εκφράζουν κατά τρόπο θαυμαστό τις ψυχικές αρετές και το πνευματικό κάλλος του λαού μας.

Διακινίζουν την ψυχική του έξαρση και την εθνική του αντίσταση σε στιγμές κατάντησης και απελπισίας.

Αλλά, αλλά και τόσο εκφραστικά ε-ξωτερικεύουν τους πόνους και την αγωνία των σκληρωμένων προγόνων μας, για τις συμφορές και τα μαρ-

Της Ιφιγένειας Διδασκάλου

τύρια, τον θαυμασμό για τις ηρωικές πράξεις και ανθρώπους, τα όνειρα και τις ελπίδες για τη λύτρωση από τον τούρκικο ζυγό, τους θρήνους και τα δάκρυα. Παράδειγμα το τραγούδι αυτό:

Τί ναι ο αχός που ακούγεται, σπης Φλώρινας τα μέρη;
Μην κάνας γάμος γίνεται; Μην κάνα πανηγύρι;
Ουδέ και γάμος γίνεται, ουδέ και πανηγύρι.
Ο Μίκης Ζέζας πολεμάει, μ' ένα ταμπόρι ασκέρι.
Τριγύρω-γύρω παγανιά κι ο Μίκης με τριάντα.
Κράζει τα παλληκάρια του και τα γλυκομιλάει:
— Παιδιά μου, μην τρομάζετε, τον Χάρο μη φοβάσθε
τα παλληκάρια τα καλά μόν' ένα Θεό φοβούνται.
Αρπάξτε τα τουφέκια σας και σφύρτε τα σπαθιά σας
γιουρούσι για να κάμωμε, αντίπερα να βγούμε.
Αρπάζουν τα τουφέκια τους και σέρνουν τα σπαθιά τους
γιουρούσι κάνουν και περνούν, στην αντίκρυ ραχούλα.
Κανένας δεν σκοτώθηκε, κανένας δεν λαβώθη
μόν' ένα λεβεντόπαιδο. Του πήραν το καμάρι.
Μελά, σε κλαίει η Ήπειρος και η Μακεδονία
σε κλαίει η μαύρη μάνα σου και η κυρία Ναταλία.

Έτσι τό 'πιασε ο ανώνυμος ποιη-τής κι έτσι το τραγούδησαν ο λαός, όπως το μοιρολόγησαν τα λαγκάδια και οι βουνοκορφές του Βέρνου, τα δέντρα και οι αστεϊρευτές νεροσυρ-μές μέσα στα Κορέστια, όπως το τρα-γουδούν τα κορίτσια της Μακεδονίας κάθε 13 του Οκτώβρη, που έρχονται στη Στάτιστα και ραίνουν το χώμα που το πότισαν το άγιό του σίμα με αγριο-λουλούδα του Βέρνου - σπονδή, τιμή και χρέος μαζί στη μνήμη του ήρωα.

Μαζί με τους επίσημους ύμνους και τα δοξαστικά που ψάλλουν οι δεσπο-τάδες και οι παπάδες, τραγουδάει και ο λαός με τον ισπλό και δυνατό πρό-πο, που μόνο αυτός το μπορεί, το παλ-

ληκάρι του. Το κλαίει και το μοιρολο-γεί, όπως το κλάψανε τότε όλοι: η Μακεδονία, η Ήπειρος, η Ρούμελη, ο Μοριάς. Όλοι και η πλόση μαζί.

Ο Όλυμπος, το περήφανο βουνό που σ' άλλες ώρες καυχιέται:

Εγώ είμαι ο γέρο - Όλυμπος
στον κόσμο ξακουσμένος
έχω σαράντα δυό κορφές
κι εξήντα δυό βρουσούλες.

στέκεται βουρκαμένος για το ευγε-νικό παλληκάρι που θυσίασε τη ζωή του στον βωμό της ελευθερίας, τον ήρωα του Μακεδονικού Αγώνα, Παύλο Μελά: σα στα σπλάχνα της το άγιο κορμί

«Τί έχει ο γέρο-Όλυμπος και στέκει
(βουρκαμένος;

Μήναν τα χιόνια τον βαρούν, μήναν οι
(πρασινάδες;

Ούτε τα χιόνια τον βαρούν, ούτε κι οι
(πρασινάδες.

Τον Μίκη Ζέζα σκότωσαν σπης Σιάτι-
(στας τα μέρη.

Τον κλαίει η πατρίδα μας κι όλη η Μα-
(κεδονία

γιατί γι' αυτήν σκοτώθηκε, γαι την ε-
(λευθερία» (1)

(1) από τη συλλογή Ι. Καλέτσαρη.
Ημερολ. Δυτικής Μακεδονίας, 1960.

Ενώ στη Δαμασκηνιά Βοΐου τ' ακού-
με με τα λόγια:

«Τί νάχει ο γέρο-Όλυμπος και είναι
(βουρκαμένος;

Τί νάχουν τα ψηλά βουνά και κλαίνε
(μέρα-νύχτα;

Τον Μίκη Ζέζα βάρεσαν, το πρώτο παλ-
(λικάρι

που τον φοβούνταν Βούλγαροι, τον
(τρέμανε οι Τούρκοι..

Βούλγαροι τον επρόδωσαν που να τους
(φαν τα φίδια

και στην γ' Ιτιά να κρεμαστούν σαν τον
(προδότη Ιούδα» (2)

(2) από την ανέκδ. συλλογή: «Λα-
ογραφικά Δαμασκηνέας» του Αλέκου
Αδαμίδη.

Στα χείλη των Καστοριανών πιο συ-
χνά βρίσκεις το τραγούδι:

«Ο πάθος σ' έφερε να πας στα Ξένα
να μπεις στον πόλεμο μέσ' στη φωτιά
να σώσεις αδέρφια υποδουλωμένα
βασανισμένα από τη σκλαβιά.

Πριν κατορθώσεις ότι επόθεις
έπεσες θύμα, Παύλε Μελά.

Εσύ μαρτύρησες για την πατρίδα
κι είσαι θαμμένος στην Καστοριά».

Και για τη μεγάλη τιμή που τους
έλαχε — να δεχτεί η πόλη τους μέ-
λους του Μακεδονικού Αγώνα, Παύλο Μελά: σα στα σπλάχνα της το άγιο κορμί

του — αισθάνονται οι Καστοριανοί ξεχωριστά περιφανοί. Το λέει κι ο ποιητής:

**‘Ω! Καστοριά, περφηφανεύου
έχεις το μνήμα του Παύλου Μελά!**

Στην μικρή εκκλησία των Ταξιαρχών, που βρίσκεται πλάι από τα σκαλιά του πάρκου στην πλατεία Μητροπόλεως, κείει ένα καντήλι κι αφήνει στον επισκέπτη να διαβάσει:

**Παύλος Μελάς
Εγεννήθη 29 Μαρτίου 1870
Έπεσεν υπέρ πατρίδος
τη 13η Οκτωβρίου 1904**

Η μορφή του λαξευμένη στο μάρμαρο — σημμένη στο βάθος εκεί του πάρκου — ξεχωρίζει, κυριαρχεί στο τοπίο, στο φως. Η αθανασία που της ανήκει δεν έχασε — θαρρείς — τη δημιουργική σχέση, την επιδρασή της στον ανθρώπινο πόνο. Η λαμοσύνη δεν κατάχτησε ποτέ τον Καστοριανό για τον εθελοντήν από την Αθήνα, που στάθηκεν ο φορέας, ο οδηγός της ελευθερίας και της αυτοθυσίας.

Ο Παύλος Μελάς είναι δικός τους, είναι το καμάρι τους! Το λέει και το τραγούδι:

**«Κορίτσια από την Καστοριά κι απ’ την
(Μακεδονία
Κορίτσια μouroμάτικα και μαυροφορε-
(μένα
Μην είδατε, μην ακούσατε Βούλγαροι
(πούθε πάνε;
Ποιος είσαι συ που μας ρωτάς και που
(μας εεετάζεις;
Εγώ είμαι ο Παύλος Μελάς, της Κα-
(στοριάς καμάρι».**

Μα κι ένα Ρουμελιώτικο τραγούδι βεβαιώνει επίσης την κουχηριά τους:

**«Κορίτσια από την Καστοριά κι απ’ την
(Βλαχοκλεισούρα
κάτι να σας ρωτήσουμε, κάτι να ούσε
(πούμε;
— Ποιος είσαι συ που μας ρωτάς και
(θέλεις να σου ειπούμε;
— Εγώ ‘μαι ο Παύλος ο Μελάς, της
(Καστοριάς καμάρι
της Καστοριάς, της Ρούδιανης και της
(Βλαχοκλεισούρας».**

Ξεκινήσαμε το μουσικό οδοιπορικό από τη βυζαντινή πολιτεία της Δυτι-

κής Μακεδονίας, την Καστοριά, με τα λίγα, από τα πολλά τραγούδια, του Παύλου Μελά, αφού στο χώμα της ακριπκής αυτής γωνιάς βρίσκεται το μνήμα του (σήμερα είναι, φερμένα εκεί και τα οστά της αγαπημένης του συντρόφισσας, της Ναταλίας.).

Ξεκινήσαμε από την τραγουδιμένη Καστοριά όπου οι Βυζαντινοί άρχοντες, χιλιάδες χρόνια πριν, ήρθαν και χτίσανε τα προσευχάδια και τα κονάκια τους* και που συνεχίζει ακόμα την πορεία της αγάραστη, με πρόσωπο αλσγμένο, πάντα ελκυστική, μα και σλαένα νέα, να μετράει τ’ αρχοντικό της, ν’ αφουγκριάζεται τους χτύπους της ιδιόρρυθμης γουναρόδικης μηχανής τους, να ερωτοτροπεί με το κύμα της λίμνης και τους κάτασπρους κύκνους.

Μ’ εκείνο τον φιλωτό παραλιακό της δρόμο που σ’ οδηγεί στο Μοναστήρι της Παναγιάς Μαυρώτισσας, στην άκρη του βουνού, κάτω από τον ίσκιο και την ανάσα των χιλιόχρονων

πλατανιών. Κι από δίπλα, το φιλόνο Καστοριανό κονάκι με τα τζόκια, παραγώνια και τα κιάσκια του, που ξεσκαλίζει μνήμες παλιές και πόνον τον τοσμικο χορό, της Ρουσούλεν και της Νέτας του Φασιούλα, μα της Ανθηγός. Κι ακόμα, που ενοζτανεύει τον αποξεχασμένο μύθο Εανθής βασίλοπούλας, που προδεδε από τους Τούρκους, γκρεμίστηκε ζι με την Χρυσή την κούμια, απη μνης τα βαθιά νερά.

Κι όλα αυτά που στέκονται εξωρικά μόνο γνωρίσματα. Καμιά διάθε να καταπιστούμε με την ιστορία της Μακραιώνη και μεστή σε αγώνες τη λευτεριά, μας θέλει για πολλήρα δικούς της. Γι’ αυτό συνεχίζει το οδοιπορικό μας και νάμαστε Λέχοβο.

Και τί τύχη! ‘Ωρα γιορτής! Οι χοβίτες γιορτάζουν τον Αη-Λιά. Έχνε πανηγύρι και τα νταούλια και κλαρίνα του χωριού, μα κι άλσι αι ροκάποι μικροί - μεγάλοι, τραγουδάνε ‘Ένα πουλάκι λάλησε...

**‘Ένα πουλάκι λάλησε στου Λέχουβου τη ράχη
Δεν κελωδούσε σαν πουλί, μηδέ σαν χελιδόνι
παρά λαλούσε, Λούκα μ’, κι έλεγε μ’ ανθρώπινη κουβέν
— Καλό ήσαν, Λούκα μ’, στα βουνά και στα Καστανοχώ
τί χάλευες, τί γύρευες στου Λέχουβου τη ράχη;
Πάηνα για το Μορίχοβο και για την Καρσιτζόβα
γιατί με κατηγορήσαν Ζιάκας και Παπαδήμας.
Συχνάστελναν τα γράμματα μέσα στο Προξενείο
κι ο Πρόξενος τα έστελνε στο κέντρο, στην Αθήνα.
Δεν κάν’ ο Λούκας γι’ αρχηγός, μηδέ για καπετάνιος
μόν’ κάν’ ο Λούκας για κλεψιά και για παχιά κριάρια.
Εκεί ‘ναι ο Λούκας αρχηγός, εκεί ‘ναι καπετάνιος.**

.....

**Τον Λούκα να καλέσετε, τον Λούκα να του πήτε.
Δεν κάν’ ο Λούκας γι’ αρχηγός, ουδέ για καπετάνιος
κι ας σφάζ’ αχτρούς σαν τα τραγιά, προδότες σαν κρι
δεν κάν’ ο Λούκας γι’ αρχηγός, ουδέ για καπετάνιος
μόν’ κάνει για την κλεφτουργιά, στους κλέφτες καπετάν**

(Από το βιβλίο του Παντελή Οζονόμου: Το Λέχοβο στην ιστορική του πορεία. Μαύρα ήταν τότε τα χρόνια.

Η Μακεδονία φλογίζονταν απ’ άκρη σ’ άκρη. Πάλευε με δυό εχθρούς:

Τούρκους και Βουλγάρους που μέρα σκάτωναν, έκαιγαν, άρπαζαν, τάστρεφαν κι εξαφόνιζαν κάθε τ ελληνικό. Επιβουλευόνταν τόπους ματοποιημένους από τους ήρωες ‘21, του ‘78 και του ‘97.

**Απορώ Μακεδονία, πώς βαστάς υπομονή
για να βλέπεις τα παιδιά σου μέρα νύχτα στη σφαγή;
— Τί να κάμω η καμμένη, πούμαι σ’ άλλωσω δεμένη
και δεν είμαι ελευθέρα, για να ζώσω το σπαθί.**

Τραγουδώντας το οι Εδεσσαίοι προ-
σβέτουν:

Το σπαθί μου είναι άσπρα
είναι ανάγκη να βαφεί
με το αίμα των Βουλγάρων
και μετά να δοξασθεί.

Όμως, ο αδούλωτος Έλληνας, που
πήλω από τη φύση, από τον έρωτα
και πάνω από τη ζωή του ακόμα, ένα
μονάχο αγαθό αγαπά: την ελευθερία,
αρπάζει το ταχυέκι κι ανηφορίζει στο
ψηλά βουνό, κι εκεί στ' απάτητα λη-
μέρια με σδόμοστη ψυχή στήνει τα
«μετερίζια» της λευτεριάς κι ομπιχαι-
ρετά τον δυνάστη με τις μπαλωπιές
του αγώνα του.

Καθήκον μας να πούμε πολλά για
τον Μακεδονικό Αγώνα, τον αγώνα
που έκρινε το μέλλον της Μακεδονίας
και γενικώτερα ολόκληρης της Βορεί-
ου Ελλάδας, του Έθνους μας. Να πού-
με για τις τιπάντες προσπάθειες των
Μακεδονομάχων και τις εκατόμβες
των θυμάτων της Μακεδονίας. Όμως
ούτε ο χρόνος μας επιτρέπει, ούτε και
είναι σκοπός μας. Πρόθεσή μας είναι
ν' αναϊέουμε τις πύλες του «μαγκού
κόσμου των ήχων», τον πλούτο της
μουσικής μελωδίας που κρύβουν τα
δημοτικά μας τραγούδια, αυτά που ξε-
ρήδωσαν από τα μαύρα εκείνα χρόνια
της σκλαβιάς. Γι' αυτό, θ' αφήσουμε
την ιστορία να ιστορεί και να διδά-
σκει μέσα από τις σελίδες της κι ε-
μείς θα τραγουδήσουμε:

...Ένα πουλάκι λάλησε στο Λέχοβο,
στη ράχη. Και στο ρώπημα του τρα-
γουδιού: τί χάλευες, τί γύρευες, στο
Λέχοβο στη ράχη... Θα πούμε, ότι ο
Καπετάν Λούκας (Λουκάς Κόκκινος),
ενώ λημέριαζε στα Καστανοχώρια, την
ιστορική εκείνη ημέρα — 13 Ιουνίου
1907 — έπρεξε να βοηθήσει, να σώ-
σει το ανδρειωμένο παλληκάρι της
Βλάστης τον Κίτσο Μορίκη (Χρήστο
Αργυράκο) που με τα παλληκάρια του
μάχονταν λιονταρίσια, ως το τελευ-
ταίο του φυσίγγι στην ράχη του Λεχό-
βου, κι έπεσαν διαλεχτή θυσία, στο
βωμό της πατρίδας.

Στη φωτιά της μάχης λαβώθηκεν
από τους Τούρκους κι έχασε το ένα
του μάτι ο Λούκας. Κι ο ποιητής λα-
ός, που κάνει τραγούδι, τον ηρωισμό
και την αντρείωσή των γενναίων,
μας έδωσε αυτό το δημοτικό τραγού-
δι, για τον Λούκα, που είναι μια πε-
ρηφάνεια, μια φιλελεύθερη λαλιά, ο-
τόφια η ανάσα του ανθρώπου.

Ανδρσ ζωής στάθηκε και για τον

ίδιο τον θρυλικό Καπετάνιο όταν αρ-
ρωστος καθώς ήταν βαρείς στο κρε-
βάτι του, με τα κυπαρισσένια που καρ-
μι σκελετωμένο, το άκουσε από τα

...Καλά 'σαν Λούκα μ', στα βουνά και στο Καστανοχώρια
τί χάλευες, τί γύρευες στο Λέχοβο στη ράχη:

Γλυκόηχη και ζωγόνα η μελωδία
αναπάραξε τον άρρωστο από τον λή-
θαργο της αρρώστειας. Ανασηκώθηκε
και γύρεψε βοήθεια να φτάσει μέχρι
το παράθυρο. Ήταν το ωραιότερο και
το πιο βαρύτιμο παράσημο — είχαν —
που έδωσε ποτέ ένας λαός σ' έναν
ήρωα!...

Με το τραγούδι του Λούκα το Λέ-
χοβο έγινε πανελλήνια γνωστό. Στην
ιστορία έμεινε σύμβολο. Το επίσημο
κράτος ονόμασε «Λέχοβο» ένα υπη-
ρεσιακό πλοίο του στόλου μας. Προς
τιμήν του.

Το Λέχοβο είναι από τις Μακεδο-
νικές κωμοπάσεις που έχει να ξεδι-
πλώσει μια τραγική ιστορία, να πει
για ηρωισμούς και ιδυσίες, για τις α-

λαϊκά όργανα του χωριού του, που
σταμάτησαν με τη γαμήλια πομπή κά-
τω απ' το παράθυρό του και του τρα-
γούδησαν:

τέλειωτες επιδρομές που γνώρισε και
τις καταστροφές που έπαθε. Ηχηρή
μαρτυρία όχι μακριά παρελθόντος, η
μαρμάρινη πλάκα στην είσοδο του χω-
ριού με τα πολλά ονόματα των παι-
διών της Ελλάδας που έπεσαν μαχό-
μενα υπέρ Βωμών και Εστιών.

Μια μέρα του Ιουλίου του 1943 το
Λέχοβο παραδόθηκε συνθέμελο στις
φλόγες γιατί αντιστάθηκε στον Γερ-
μανικό στρατό της Κατοχής. Ξαναγεν-
νήματα όμως αυτός ο τόπος γνώρισε
πολλά. Πολλές φορές έζησε, χάθηκε
και ξανόζησε τούτη η όμορφη κωμό-
πολη. Το μαστοροχώρι αυτό που τα
πέτρινα ομορφοχτισμένα σπίτια του δι-
νουν τον ήχο της ζωής. Οι άνθρωποι
του — χτίστες ονομαστοί — τραγου-
δούν:

...Τα σπίτο μας κι αν μας κάψανε χτίζουμε κι άλλα πάλι
αρόητο για σκύψιμο έχουμε το κεφάλι...

Δεν χαμήλωσαν ποτέ το περήφανο
κεφάλι οι Λεχοβίτες. Από πάντα έκα-
ναν κάστρο τα στήθειά τους, καποιν-
κούσαν τους εχθρούς, κέρδισαν τη
λευτεριά και την εθνική τους συνεί-
δηση. Και ζει χιλιστραγουδιμένα το
Λέχοβο. Ζωντανό, ελκυστικό, να καυ-
χιέται για τη βιβλιοθήκη του — μαρ-
τυρία παράδοσης στην αγότη για τα
γράμματα — για τους πνευματικούς
του ανθρώπους, που τίμησαν και τι-
μούν με την προσωπικότητα και το
εργο τους τον τόπο, που ο καθένας
χωριστά κι όλοι μαζί αποτελούν το
πνευματικό του πρόσωπο. Καυχιέται
για τη δοσμένη από πανύψηλες οξυ-
ές ράχη του, για τον Αη-Λιά του πά-
νω στο ύψωμα που διαφεντεύει την κα-
τάφυτη ρεματιά με τα κελαηδήματα
των κούκων και των πούπων, των ση-
δονιών και των καπουσιών, που καλεί
ντόπιους και κοντοχωριανούς και ξε-
φαντώνουν στο πανηγύρι που, στην
πρόσινη δροσιά του και το πιο σπου-
δαίο, το γαργαριστό νερό που κατη-
φορίζει προς τους μπαξέδες — αίμα
στον μάθο του αγρότη — ποτίζει και
φουρνώνει τα σπαρτά, αυγατίνει και
την σισιοδοξία στην καρδιά.

Τέσσερις ορειχάλκινοι κρουνοί α-
δειάζουν στη μαρμαρένια γούρνα την
ευλογία του ουρανού μπροστά στην

εκκλησία του Αη-Δημήτρη, προς το
χωριό. Μαγεύεται στη θέα, κόνειε
κούπα τα δυό σου χέρια να πιείς, να
πίνεις σχορταρα, όταν όπου να με-
τρήσεις μέχρι τα πέντε, ένα μούδια-
σμα στην αρχή γίνεται πόνος κατόπι
και σου περσινίζει τη σάρκα, σου πα-
γώνει το αίμα. Έτσι παγωμένο ξε-
πηδάει το κρούσταλλο νερό κι απλό-
χερα χαρίζεται για ζωντανά, φυτά κι
ανθρώπους.

Με το έμπα στο χωριό ανασαίνει
τη δροσιά και τη μσοχοβολιά των λου-
λουδιών. Η Λεχοβίτισσα δεν αφήνει
μόνη τη φύση να περιποιείται τον κή-
πο της. Φροντίζει και τον πλουμίζει
με χίλια - δυό μυρωδικά και λουλού-
δια, γαρύφαλλα, κρινάνθια, τριαντά-
φυλλα και βοσιλικούς, δυόσμους και
κατηφέδες, ντάλιες και μαντζουράνες.
Πρόκληση και θαυμασμός ντόπιων και
περαστικών γ' ανθισμένα μπαλκόνια,
τα παράθυρα και οι αυλές των σπιτι-
ών. Κι όλα αυτά είναι που κάνουν τον
τόπο να μοιάζει με ζωγραφικό πίνα-
κα. Είναι όλα αυτά που εμπνέουν
τους ευνοούμενους της τέχνης και του
λόγου κ' δημιουργούν. Όμως ποιά
πρώτα ν' αναφέρεις από τα πολλά
που συνθέτουν τόνωμοφο τούτο χωριό
που απλώνεται γαυχελικά στα ριζά του
Βίτσι; Είναι σαν να θέλες να συγκρα-

τῆς μέσας σου χούφτας τον χει-
μαρρο του νερού του Αη-Δημήτρη που
ξεπηδαίει με παφλασμούς κι ορμή πε-
ρίσσια. Γι' αυτό περιοριστήκαμε σε ὅ-
σα πύκνωσε μια ενδόμυχη — ἀλλὰ πό-
σο δικαιολογημένη — συμπάθεια γι'
αὐτὸν τὸν τόπο καὶ τοὺς ἀνθρώπους
του.

Σαν σε καμβά να πλέκονται — υ-

— Μουρίκι μου περήφανο κι οὐδὴ ζωγραφισμένη
τοὺς κλέφτες τί τοὺς κάνετε, τὸν καπετὸν τὸν Ζέρβα;

— Ὅλο τὸν Μῆη ἦταν ἐδῶ κι ὅλο τὸν Κερσαῶρη
καὶ τώρα τὸ χινόπωρο κοντὰ στὸν Αἰ-Δημήτρη
βγήκε ὁ Ζέρβας στὸ Μουρίκι ν' ἀγναντέψῃ τὴ Σαλονίκη
βγύκε ὁ Ζέρβας στὴν Κλεισούρα, γιὰ νὰ πάρει βλαχοπούλα.
— Καλὰ ἦσαν Ζέρβα μ', στὴ Βλαχιά, καλὰ στὸ Βουκουρέστι
τί κάλευες, τί γύρευες στὸ Μπλάτο' στὸν Αἰ-Δημήτρη;
— Βγήκα νὰ ἰδῶ τοὺς φίλους μου, νὰ ἰδῶ καὶ τοὺς δικούς

μου.·

Τὸν ψιθυρίζουν οἱ οὐνὲς στὸ κα-
ταπράσινο δάσος, οἱ σπίναι, οἱ πετρο-
πάρδικες κι ὅλοι οἱ ἄλλοι φτερωτοὶ
τραγουδιότες. Τὸ μπουμουρίζουν τὰ
γάργαρα νερά στίς κρυόβρυσες· στὸ
Τσαρτάρι καὶ στὸ Μπλιόνι, στὰ Πέν-
τε Δέντρα, στὸ Κάστρο καὶ στὸ Σου-
μπρέτσι. Τὸν μορολογοῦν τοὺς βουνοὺς
τὰ χαρτορασμένα καὶ λησμονημένα
τῶν κλεφτῶν λημέρια, οἱ βλάχικες κα-
λύβες, οἱ στρούγκες καὶ οἱ τσελιγκά-
δες κι ὅλοι οἱ βουνιστοὶ, σὲ ὥρες χα-
ράς κι ἀναπαύσεως.

Ὅλα στὴν Κλεισούρα εἶναι τραγού-
δι, δροσιά καὶ υγεία. Εἶναι δύναμη καὶ
ἀγάπη. Τὸ ναιῶθεϊς. Τὸ χαίρεσαι. Κα-
μαρώνεις τὴν ἀνθρώπινη θέληση, τὸ
δέσιμο τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς με τὸν
τόπο, τὴν ἀγάπη κι τὸ μεράκι τοῦ Κλει-
σουρωπῆ, γιὰ τούτῃ τὴν ορεινὴ μικρὴ
τοῦ πολιτεία, τὴν ἀνεβασμένη στὰ
1250 μέτρα, πού ἀν καὶ πέρασε ἀπὸ
μύριους τόσους ἀφανισμούς, ὀρθώνε-
ται πάλι περήφανη, ψυχωμένη, πανέ-
μορφη.

Κορφωμένη στὸ στέρνο τοῦ Μου-
ρικίου, μεταξύ Σινιάτικου καὶ Βίτσι
κοντὸ στὸ μοναδικὸ πέρασμα, τὸ γνω-
στὸ Ντασίλι, τὴ συναντοῦμε γιὰ πρῶ-
τὴ φορά στὸν 15ον αἰῶνα. Με 6.500
ψυχές γιὰ 2 αἰῶνες κατόπιν θὰ κυ-
ριαρχεῖ στὴ Δυτικὴ Μακεδονία. Κρο-
τάει στὰ χέρια τῆς τὸ μεγάλο ἐμπό-

...Τὸν παίρνει πάλι ἡ ἑενιτιά, τὸν παίρνουνε τὰ ἔνα

κι σφῆνει μάτια γαλανά καὶ φρύδια, ὡχ γραμμένα

κι σφῆνει τὴν ἀγάπη τοῦ νὰ κλαίει ὅλη μέρα

τὸν θιό νὰ τὸν παρακαλεῖ γιὰ νὰ τὸν φέρει πίσω...

Καὶ στίς 5 τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1944 θὰ
ζῆσαι τὴν πιο σφαλτικὴ τῆς ἡμέρας,

φῶδι καὶ στημόνι — ἡ μελωδία τοῦ
τραγουδιοῦ, ἡ ἱστορία καὶ ἡ ομορφιά
τοῦ Μακεδονικοῦ τοπίου στὸ μουσικὸ
ὁδοιπορικὸ μας καθὼς ἀπὸ μακριὰ μας
γνέφει, μας τραβᾷ κοντὰ τῆς ἡ ὁ-
μορφῆς Κλεισούρας — στημένο μετερί-
ζι, βίγλα καὶ ἐπαλῆ — στὸν κόρφο
τοῦ Μουρικίου, στὰ ψηλὰ ὅλο επιβλη-
τικότητα καὶ περηφάνεια βουνό, γνω-
στός ἀντηχεῖ σκοτός:

ριο κι ἔχει θαυμαστὲς σποικίες στὸ
Σερλίνο, στὴ Βιέννη, στὸ Βελιγράδι,
στὴν Ουγγαρία, στὸ Ἀμβούργο, στὴ
Λεϊψα καὶ στὴν Κωνσταντινούπολη.
Διατρέχει τὴ «Χρυσὴ Εποχὴ» τῆς!

Εὐεργέτες καὶ δωρητὲς Κλεισουριώ-
τες τὴν στολίζουν με ἐκκλησίες, με-
γαλοπρεπὴ ἐκπαιδευτήρια, στὰ ὁποῖα
θὰ διδάξουν ἐπιφανεῖς διδάσκαλοι καὶ
ἀριστεῖς τῶν γραμμάτων, με πλάτεις
δρόμους, υδραγωγεῖα καὶ υπονόμους,
με σπῖτια τριώροφα ἀρχοντικά γεμά-
τα πλοῦτο καὶ χλδῆ. Σὲ σειρές εἶναι
περασμέντες οἱ λίρες, τὰ χρυσὰ φλου-
ριά καὶ τὰ πεντάλira πού στολίζουν
τὰ στήθεα τῆς Κλεισουριώτισσας Κυ-
ράς.

Πρώτῃ σὲ θυσιὲς καὶ προσφορές θὰ
σταθεῖ ἀλύγιστη, ἀνένδοτη σ' ὅλα τὰ
χρόνια τῆς σκληρίας. Στις 2 τοῦ Νο-
εμβρίου τοῦ 1912 οἱ Τούρκοι θὰ κάψουν
τὴ μεγαλύτερη συνοικία καὶ τὴν ἀγο-
ρὰ τῆς, 150 ἀρχοντικά σπῖτια, τὸν
κεντρικὸ τῆς νοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου
καὶ 60 μεγάλα καταστήματα γεμάτα
με ἐμπορεύματα. Θὰ σηκώνει ὁμως
τὸ μπαϊράκι τῆς λευτεριάς καὶ θὰ ἐκ-
ναζήσει πάλι ἀστραπερή, πανώρια νὰ
τραβᾷ σὸν μαγνήτης τὰ καλοκαίρια
κοντὰ τῆς ἀπειρεῖς παραθεριστὲς καὶ
τὸ ξεσηπεμένα τῆς παιδιὰ καὶ με τὸ
τραγουδι νὰ τὰ ξεπροβαδίζει:

ματος ὅσο λίγες πολιτείες, λίγες πε-
ριαχές καὶ τόποι. Ἑκατοντάδες βρέφη,
παιδιά, κορίτσια, γυναῖκες, γριές καὶ
γέροντες θὰ σφαγοῦν ἀπὸ τοὺς Γερ-
μανοὺς καὶ τοὺς Βουλγάρους κι ὅτ' ὁ-
κρη σ' ἄκρη ἡ Κλεισούρα θὰ πυρπο-
ληθεῖ.

Ποτὸμ κύλισε τὸ αἷμα στὸ βουνό.
Ἔβαψε τὰ ποτάμια σταὺς κάμπους, ἀλ-
λὰ ἡ Κλεισούρα δὲν χόθηκε. Ἐμεινε
κορφωμένη σὸν πέτρινο κόρφο τοῦ
βουνοῦ τῆς, στὸ χλίστραγουδισμένον
Μουρίκι.

Τεῖχος ἀπροσπέραστο τὸ ὀθονατο
Μουρίκι τῆς, ἱερὸ καταφύγιο, παρη-
γορὰ καὶ σωτηρία τῆς σὲ στιγμὲς ἀ-
πελπισίας καὶ σὲ φοβερὲς ἐπιδρομὲς
κατακτητῶν τὸ Μοναστήρι τῆς Πανα-
γίας τῆς χτισμένο μέσα σ' ἓνα κατα-
πράσινο δάσος ἐπὶ οὐνὲς κι ὄφθονα
κρύα νερά. Ἐνῆς τόπος λατρείας ἀπὸ
καιροὺς μακρινούς, γεμάτος ἀπὸ τὸ
μυστικὸ μιας μακροβιωνῆς καὶ μεστής
σὲ σῶνες γιὰ τὴ λευτεριὰ ἱστορίας
πὺ καθὼς τώρα τὸν ἀπαχαιρετοῦμε
ἐναντιούμε γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ τὸ
δροσερὸ μυρωμένο αεράκι, δροσερό-
μαστε στὴν καουσταλλένια βρύση καὶ
στὸ θεματοεργὸ τοῦ αγίασμα κι ἔ-
χουμε τὴν αἰσθήση, πως ἐδῶ αὐτὸς ὁ
τόπος ὁ ἱερὸς καὶ ὁ γιος, τὸ προσκυ-
νημὸ ολόκληρης τῆς Δυτικῆς Μακε-
δονίας, ὅσο κι ὅν κρατᾷ με σεβᾶ-
σμό στὸν ἱστικὸ παρωχημένον κορμὺ
τὴν πολὺπτυχη ἱστορία τοῦ, μπορεῖ νὰ
τὴ ζωντανέψει, σὲ κάθε στιγμῇ, στὴ
μνήμη καὶ στὴν καρδιὰ μας.

Ψηλὰ στίς ἀψηφωλίες τοῦ Μουρι-
κίου εἶχε στήσει τὸ κρυφὸ τοῦ λημέρι
τὸ παλληκάρι ἀπὸ τὸν Ἅγιο Γεώργιο
ὁ καπετὸν Ζέρβας, πὺ με πείσμα καὶ
ἐπὶ νῆα τὸλμη πολέμουσε τοὺς Τούρ-
κους στὸν κύριο τῆς Καστοριάς, τῆς
Νεάπολης καὶ τῆς Πιταλαμάδας, κό-
νοντὸς τοὺς πολλὰς ζημιὰς. Μα, πὺ
στερνὰ, τόσο ὁδοῦ, ἓνας τσαμπόνης
ἐπικραμένος ἀπὸ τὸ συχνὸ τοῦ πλιατσ-
καλόγημα νὰ λῶγεται τοῦ Ζέρβα τὸ μνη-
μόρι, προστέθηκαν καὶ στὸ μελωδία
τραγουδοῦ τοῦ οἱ στίχοι:

Χόθηκεν ὁ καπετάνιος, ἔμεινε μό-
νη νὰ κλαίει τὴ μοῖρα καὶ τὰ χαρομ-
ομένα τῆς νύκτα ἡ Κλεισουριώτισσα
Βλάχα μικρογυναῖκα τοῦ, ἔμεινε ἡ το-
παθεαῖα νὰ λῶγεται τοῦ Ζέρβα τὸ μνη-
μόρι, προστέθηκαν καὶ στὸ μελωδία
τραγουδοῦ τοῦ οἱ στίχοι:

— Ζέρβα μου καὶ παλληκάρι, ποῖος
(σου πήρε τὰ κεφάλια;

— Ἐνῆς βλάχος μιὰ βροδυὰ γιστὶ
(ταύκανα κλαυθιά,

Σε ποιόν θα πέσει το φλουρί

Ο φτωχός λαός μας σαν βασικό είδος διατροφής είχε την πίτα. Δεν κοστίζει πολύ κι' ανάλογα με την επιδεξιότητα της νοικοκυράς γίνεται μια πολύ νόστιμη λεχουδιά κι' αρέζει σ' όλους μικρούς και μεγάλους.

Από πιτσιλλές και παραλλαγές ένα σωρό. Λαχανόπιτες, τυρόπιτες, κρετόπιτες, ριζόπιτες, ταχινόπιτες και λογής - λογής ψημένες στο φούρνο ή στη γάστρα πίτες μισογυάλιτες και λαχταριστές. Και το οποιοδήποτε ψωμί - φαί ένα.

Ειδικά στην πατρίδα μου τη Βέροια αν κάθε Σαββατόβραδο το σπίτι δεν είχε πίτα δεν ξημέρωνε Κυριακή... Χαρακτηριστικός είναι ο μύθος που μολογούν για έναν παλιό Βεροιώτη που ανήμερα το πρωί της Κυριακής πέρασε μπροστά απ' την εκκλησιά της 'Αγία-νάργυρης με τα ρούχα της δουλειάς το τσαπί και τον τρουβά στον ώμο για να καυτηριοίσει στους μπαχτσέδες. Εκεί τον αντιμεώσε ένας φίλος του και τον μάλοσε:

— Αρέ Γόλη δεν αντιζέπεις, σήμωρα Κυριακή πιασάν'ς στη δλειά;

— Τί λες; Απού πού ως πού Κυριακή. Αφού νφές η γυνίκα μ' δεν έχαμιν πίτα.

Ετσι λοιπόν οι Βεροιώτδες κ-ξόν απ' την προτίμηση που είχαν στα φασούλια (και δικαιολογημένα πήραν το παρωσιούκλι Βιργιοτιάδης - φασουλιαδαδής) ήταν και οι ιογαπάδες.

Μια πίτα όμως ξεχώριζε ολόκληρο το χρόνο. Ήταν η πρώτη και καλύτερη και δεν έλειπε από κανένα σπίτι μήτε του φτωχού μήτε του πλούσιου. Ήταν η πίτα της Πρωτοχρονιάς με όλα τα ντόπια έθιμά της.

Βέβαια βασίλοπιτες κάνει όλος ο κόσμος, αλλά εμείς θα μιλήσουμε για τη Βεροιώτικη που είχε δική της χάρη.

Από νωρίς την Πρωτοχρονιά οι Βεροιώτισσες νοικοκυρές, ετοιμά-

ιαν για να πλάσουν την πίτα. Ανακουμπωμένες καλά και τα μαλλιά του κεφαλιού μαζεμένα καλά με σφιχτό τομπέρι. Κοσκίνισμα του αλευριού με την ψιλή τη σήτα, ζύμωμα, πλάσιμο.

Κι' ύστερα άνοιγμα απάνω, στο σουφρά τα φύλλα ένα - ένα και ψιλά άλειμα με λιωμένη λίγδα γουρουνίσια που μοσχοβολούσε πρόχειρο δίπλωμα για να συμποτίσει η

του Στέλιου Σβαρνόπουλου

λίγδα καλά σ' όλο το ζυμάρι κι' ύστερα τελικό άνοιγμα με τον πλάστη.

Στο κάθε φύλλο πάλι λίγδα, και άπλωμα του καλοετοιμασμένου ζαϊρέ (γέμισι) πρώσα τοιγαριστά και λιανισμένο με το τοσκουράκι στο κρεατισσάνιδο διαλεγμένο ψαχνό κορέας γουρουνίσιο και πασπάλλισμα με λίγο τραχανά για να γίνει η πίτα αφράτη και πιο νόστιμη.

Το δεύτερο το φύλλο απάνω στο πρώτο που είχε απλωθεί στο ταψί γέμιση και σ' αυτό αλλά σ' αυτό έπρεπε να δάλουν και το φλουρί που θα έβρισκε ο τυχερός στο κόψιμο. Μαζύ με τον παρά έβαζαν κάπου αλλού ένα κομματάκι κληματοδερα για το αμπέλι, ένα άχυρο για το χωράφι, ένα ξύλινο τειραγωνάκι για το σπίτι κλπ. Μπαίνει και το απάνω φύλλο που αλείφεται καλά με λίγδα κι' ύστερα τα επιδέξια χέρια πλέγουν γύρω - γύρω τον κόδουρο.

Η πίτα στέλνεται στο φούρνο για ψησιμο μαζύ με τις ευχές της νοικοκυράς να καλοψηθεί να τραθήξει καλά και ποσπαντός να μην αρπάξει.

Η πίτα είναι έτοιμη και τα μεσάνυχτα που φεύγει ο παλιός ο χρόνος κι' έρχεται ο καινούργιος όλη η φαμίλια αραδιασμένη γύρω - γύρω απ' το σουφρά άλλοι σε σκαμνιά κι' άλλοι σταυροπόδι γιορτάζουν το κόρημα και περιμένουν με

λαχιάρα ποιός θάναι ο τυχερός.

Η νοικοκυρά κάνει το σταυρό της και σιριφογυρίζει το ταψί τρεις φορές ύστερα χτυπάει το μαχαίρι στην άκρη του ταψιού (νάιναι όλοι γεροί και σιδερένιοι) και κόβει την πίτα σταυρωτά κι' ύστερα σε τρίγωνα κομμάτια.

Ύστερα το κάθε κομμάτι το νοματίζει. Από για τον 'Αη-Βασίλη, για το σπίτι, για το αμπέλι, για το χωράφι, για το δινό, για το νοικοκύρη, γι' ατη νοικοκυρά, για το ποάπο παιδί, το δεύτερο, το τρίτο κ.ο.κ.

Αρχίζει τώρα με αγωνία το άνοιγμα του κομματιού και το ψάξιμο του φλουριού για να δοθεθεί ο τυχερός. Νάτο! νάτο! φώναξε απ' τη χαρά του ο μικρότερος Βενιαμίν της οικογενείας (συνχωρεμένη η αμαρτία μου αυτό δεν μπόρεσα ποτές να το καταλάβω πως τα κατάρφανε η μάνα μου κι' όλο η δραχμή έπεφτε στον μικρότερο αδερφό μας το Στεφανή...). Όλοι χειροδύσαν και περισσότερο ο τυχερός που θα καμάρωνε αύριο στον 'Αγιο - Βασίλη για να ανάψει κερί τη δραχμή που δοήκε.

Ο πατέρας σηκωνόταν δοθιος, πήγαινε πίσω - πίσω στην πόρτα έκανε το σταυρό του κι' έλεγε μιαν ειχή απλή αλλά γιομάτη σοφία: «Καλή μέρα, καλή χρονιά, γεννημάτα και δινό, αμπέλια και κωασί, παρόδες, μπαρικήλια, κουρίτια και παιδιά (ίσον αγόρια) νύφες, γαμπροί κι' αγγόνια».

Οι άνθρωποι πάντα πίστευαν και πιστεύουν στην τύχη. Η δύναμή της είναι τόσο μεγάλη που ι' αλλάζει όλα. Το καλύτερο σύμβολο της τύχης είναι η πίτα της Πρωτοχρονιάς.

Και τώρα κόβουν πίτες πλούσιοι και φτωχοί, δίκαιοι και αμαρτωλοί, αλλά την πίτα όλων μας την κόβουν οι διαφεντενιές του κόσμου, αυτοί ξέρουν από πριν σε ποιο κομμάτι της γης θα πέσει το φλουρί..

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΙΚΕΛΑΣ

Ο ΣΥΡΙΑΝΟΣ

**Άγνωστα στοιχεία
απ' τη ζωή του στη Σύρα**

Του
Βαρθαλίτη Δημήτρη
Διευθυντή στην
Ελληνογαλλική Σχολή
Αθηνών

Η πνευματική παρουσία του Δ. Βικέλα στα Ελληνικά γράμματα κρατάει επίκαιρη την ανάγκη μιάς αναδρομής στο πρόβλημα της καταγωγής και της πνευματικής του πορείας όπως άρχισε κιόλας να διαμορφώνεται απ' τα παιδικά και νεανικά του χρόνια. Εύλογα, αφού τα χρόνια αυτά υπήρξαν αποφασιστικά και οπωσδήποτε μπορούν να διαλευκάνουν πολλά σημεία του έργου του.

1. Το ζήτημα έρχεται στην επικαιρότητα με αφορμή κάποια νεώτερα στοιχεία για τη ζωή του που προέκυψαν ερευνώντας τ' αρχεία της Σύρας.

Ο ίδιος ο Βικέλας στη βιογραφία του σημειώνει χαρακτηριστικά:

«Αι παιδικαί αναμνήσεις και αι του μαθητικού μου, εν μέρει βίου, καθιστούν οπωσδήποτε προσφιλή δι' εμέ την Σύραν, αλλά δεν με προσκολλά εις την Ξη-

ράν εκείνην νήσον το παρελθόν της οικογενείας μου, ούτε με συνέδεσεν η μετέπειτα ζωή μου προς τον τόπον της γεννήσεώς μου. Εάν οι γονείς μου έμεναν εκεί διαρκώς, εάν είχα πατρικήν ιδιοκτησίαν εις Σύραν, θα εγενόμην πράγματι Ερμουπολίτης. Δεν έχω ρίζας εκεί. Ούτε προς την Κωνσταντινούπολιν συνδέομαι δια δεσμού οιοδήποτε, μολοντί εκεί εγεννήθησαν αμφότεροι οι γονείς μου. Αλλά ο μεν εκ μητρός πάππος μου εγεννήθη εις Ιωάννινα, ο δε εκ πατρός εις Βέροιαν. Αι πόλεις εκείναι είναι οι αληθείς πατρίδες των οικογενειών» (2).

Όταν ο Βικέλας το 1896 γράφει αυτή τη σελίδα είναι εξήντα τριών χρονών. Ο πατέρας του έχει πεθάνει στις 30 Σεπτεμβρίου 1869. Η γυναίκα του, Καλλιόπη Γεραλοπούλου, μετά από χρόνια πορβληματικής ζωής, έχει κι αυτή πεθάνει στις 23

Οκτωβρίου 1894. Η μητέρα του είναι ογδόντα δύο ετών, τυφλή.

Ο Δημήτριος Βικέλας βλέποντας προσφιλή του πρόσωπα να φεύγουν, να πεθαίνουν. Ο ίδιος, χωρίς πολλά συγγενικά πρόσωπα, κοντά στο τέλος, όπου απολογισμός της ζωής επανέρχεται στο παρελθόν χωρίς του αναγκαίους δεσμούς που δημιουργεί η σταθερή πρόσδεση σε μια γαιοκτησία ή οικογενειακή εντοπιότητα με ενσωματωμένο στο χαρακτήρα του τη βιωματική νοοτροπία του μέτοικου που κληρονόμησε απ' τους γονείς του και τις περιστάσεις, αναζητεί τις ρίζες του, μια πατρίδα. Στα εξήντα του η αναζήτηση αυτή γίνεται αναπόφευκτη αναπολητική.

Πρόκειται ουσιαστικά για μια λειτουργία αναγωγής σ' ένα θελημένο ιδεαστό παρελθόν και πάντως για μια αναδρομική π

ριπλάνηση σε περιοχές και συνθήκες που ποτέ δεν έζησε, που ποτέ δεν επιζήτησε ν' ανακαλύψει, που τίποτε δεν μπορούν να χρεώσουν την προσωπική του κατάσταση. Το σημαντικό είναι ότι έζησε ο ίδιος κι η οικογένειά του ως μέτοικος.

Η Βέροια, τα Ιωάννινα απ' όπου κατάγονται οι παππούδες του, είναι μια θεωρητική αναγωγή, μια ρομαντική περιπλάνηση στον υποθετικό χρόνο.

Ωστόσο, πλάι στον ώριμο Βικέλα της ανασπόλησης, στις αναμνήσεις του και κυρίως στις γραπτές μαρτυρίες που αντλεί κανείς για τη ζωή του, και που ερριμμένες έρχονται για πρώτη φορά στη δημοσιότητα, διακρίνεται το Βικέλα άνθρωπο, αυτόν που συνθέτει την υπαρκτή βιοτική παρουσία. Ο Βικέλας αυτός οικοδομείται απ' τα στοιχεία του συγκεκριμένου γεωγραφικού χώρου, απ' όπου άντλησε τα βιώματα της παιδικής ηλικίας και συνθήκες κάτω απ' τις οποίες διαμόρφωσε το γνωστικό του κόσμο.

Χωρίς άλλο η ανασπόληση της μακρινής του καταγωγής δεν αναιρεί ούτε απορρίπτει τη Σύρα (3) ως τόπο της βιωτικής και πνευματικής του δόμησης.

2. Η οικογένεια Μπικέλα ή Μπεκέλλα ή Μπεκιέλλα ή Μπηκιέλλα — μετέπειτα Βικέλα — κατάγεται πράγματι απ' τη Βέροια. Τον 18ο αιώνα αναγκάστηκε να εκπατρισθεί στην Κωνσταντινούπολη προς αναζήτηση μιας καλύτερης τύχης.

Εκεί ασχολήθηκε με το εξαγωγικό εμπόριο. Μπόρεσε μάλιστα ν' αποκτήσει και την αυστριακή υπηκοότητα μ' όλες τις απολαβές. Το 1800 ο Δημήτριος Βικέλας και η Βικτώρια, το γένος Κοτσινόγλου, απέκτησαν ένα αγόρι και τ' ονόμασαν Μα-

νουήλ.

Στη συνοικία Φανάρι, πού μινε η οικογένεια του Δημ. Βικέλα, ζούσε η οικογένεια του Γεωργίου Μελά που καταγόταν απ' τα Γιάννενα. Είχε μετοικήσει στις αρχές του 19ου αιώνα στην Κωνσταντινούπολη για να διευρύνει κι αυτή τις εμπορικές της επιχειρήσεις.

Το 1811 ο Γεώργιος Μελάς παντρεύτηκε την Ελένη, κόρη του Μιχαήλ Βασιλείου, και το 1816 γέννησαν ένα κορίτσι, τη Σμαράγδα.

Όλα πήγαιναν καλά για τις δύο οικογένειες ως το 1821, που κηρύχτηκε η Επανάσταση κι ανέτρεψε τα πάντα.

Οι διωγμοί ανάγκασαν την οικογένεια του Γεωργ. Μελά ν' αναχωρήσει για την Οδησό στις αρχές Ιουνίου του 1821 κι από εκεί για το Φιούμε όπου ο Γ. Μελάς γνώριζε καλούς εμπόρους, για να συνεργασθεί μαζί τους.

Τον ίδιο περίπου καιρό η οικογένεια του Βικέλα αναχώρησε μ' ένα ιστιοφόρο που μετέφερε σιτάρι απ' ευθείας για τη Μύκονο και από εκεί για τη Σύρα.

3. Απ' τα έγγραφα που έχουμε στα χείρα μας δεν προκύπτει κάποια συγκεκριμένη απάντηση στο ερώτημά μας: Γιατί ο Δ. Βικέλας ήρθε κι εγκαταστάθηκε στη Σύρα το 1821. Οπωσδήποτε δεν πρέπει νά 'τανε τυχαίο. Ορισμένες υποθέσεις προς την κατεύθυνση αυτή μπορούν ίσως να διευκολύνουν μιάν εξήγηση.

Σε περιόδους αστάθειας η δυναμική των πραγμάτων οδηγεί το εμπόριο — και εννοείται τον έμπορο — στην εκλογή των ασφαλέστερων τόπων όπου θα μπορέσει να ξαναρχίσει το επάγγελμα ή έστω να επιβιώσει.

Με την επανάσταση και τις ταραχές στην Πόλη και στις περισσότερες Ελληνικές επαρχίες ο Βικέλας επέλεξε ως πρώτο σταθμό της εξορίας του τη Μύκονο. Εκεί φαίνεται αντιμετώπισε το πρόβλημα της νέας «Πατρίδας» για να μπορέσει να κινηθεί ως έμπορος με ασφάλεια και προοπτικές. Έμπειρος καθώς ήτανε διέκρινε στη Σύρα μια δυναμική. Με την πολιτική τους και ενεργητικότητά τους οι Συριανοί είχανε δημιουργήσει ορατές προϋποθέσεις — εμπορικό λιμάνι, ουδετερότητα — για μια μελλοντική πρόοδο και ανάπτυξη.

Αποφασιστικά λοιπόν ο Βικέλας αφήνει τη Μύκονο κι έρχεται να εγκατασταθεί απ' τους πρώτους πρόσφυγες στο μικρό αλλά γερό και προστατευόμενο από τη Γαλλία Βράχο. Αυτός ο Βράχος έμελλε να δεχθεί χιλιάδες πρόσφυγες και να συνδράμει ουσιαστικά την επαναστατική κι ελεύθερη Ελλάδα για πολλά χρόνια (4). Μαζί του έχει και το γιό του το Μανόλη που ήτανε τότε το 1821, είκοσι ενός ετών. Ηλικία ικανή για να δεχθεί ακόμη εμπειρίες.

Απ' το βιβλίο του Αλεξ. Οικονόμου «Τρεις άνθρωποι» (5) πληροφορούμεθα ότι η οικογένεια του Γ. Μελά μεταφέρθηκε διαδοχικά στην Κέρκυρα, στην Ύδρα και τέλος το 1829 στη Σύρα όπου «ο Γ. Μελάς διωρίστηκε υπό του Κυβερνήτου Πρόεδρου του νεωστί ιδρυθέντος Εμπορικού Δικαστηρίου» (6).

Είναι φανερό ότι η συνάντηση των δύο οικογενειών στον ίδιο τόπο μετά από τόσα χρόνια δεν ήτανε τυχαία.

Η κόρη του Γ. Μελά, Σμαράγδα, ήτανε τότε δεκατριώ χρονών κι ο Μανόλης, γιός του Δημητρίου Βικέλα ήτανε είκοσι εν-

έα. Το 1833 αρραβωνιάστηκαν και τον Απρίλη του 1834 παντρεύτηκαν (7).

4. Στο Γενικό Μητρώο (Δημοτολόγιο) της Σύρας (8) ανεβρίσκαμε το Μανόλη Βικέλα στο 1834. Είναι τριάντα τεσσάρων ετών και νυμφευμένος. Κατοικεί στη Σύρα απ' το 1821. Το επάγγελμά του είναι έμπορος. Δίνει τον όρκο υποταγής στον Όθωνα στο Ναό της Μεταμόρφωσης και γίνεται δημότης της Ερμούπολης στις 27 Νοεμβρίου 1834.

Τι ήτανε ακριβώς ο όρκος υποταγής;

Το 1834 στην προσπάθειά του ο Βασιλιάς Όθωνας (9) να οργανώσει το Κράτος και να ελέγξει μέσω της Κεντρικής διοίκησης την επικράτεια, αποφασίζει να γράψει και να δέσει τους πληθυσμούς στον τόπο της μόνιμης κατοικίας τους. Επειδή μάλιστα πολλοί δεν είναι γηγενείς τους ζητά και τον όρκο υποταγής δηλ. την προσήλωση στους νόμους του Κράτους και της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Το 1834 που αρχίζουν οι εγγραφές στα δημοτολόγια της Ερμούπολης ο Μανόλης Βικέλας δίνει απ' τους πρώτους τον όρκο της υποταγής.

Απ' τα παραπάνω έγγραφα διαπιστώνουμε ότι ο Μ. Βικέλας υπογράφει με το επώνυμο «Δημητρίου». Μ' αυτό το επώνυμο έφθασε και δηλώθηκε στη Σύρο. Σε κάποια άλλη στιγμή ο γραμματικός θα προσθέσει δίπλα στο επώνυμο το παρεπώνυμο «Βικέλας». Πότε; Μας είναι άγνωστο. Είναι βέβαιο πάντως ότι ο Δημητρίου γίνεται ο γά-σιγά γνωστός, με το παρεπώνυμο Βικέλας, τόσα στον εμπορικό κόσμο, όσο και στην καθημερινή ζωή. Είναι ίσως μια εξήγηση της διευκρινιστικής εγ-

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΙΡΗΝΟΔΙΚΗΝ ΤΗΣ ΕΡΜΟΥΠΟΛΕΩΣ

ἐκπληροῦντα χρέη Δημαρχικά.

Ο υποφαινόμενος κατὰ συνέπειαν τῆς ὑπ' Ἀρ. 1, καὶ ἀπὸ 25 Νοεμβρίου Διακηρύξεώς σας, σπεύδω νὰ θέσω ὑπ' ὄψιν σας τὴν ἑξῆς σημείωσίν μου.

Ὄνομαζομαι *Μανὺλ Δημητρίου Βικέλας*

Εἶμαι ἐτῶν *34*

Νυμφευμένος *Μαρίττα - Ἀνδριανῆς*

Κατοικῶ εἰς τὸν Δῆμον ἀπὸ τὸ 1821 ἔτι - ζῶν ἀνεξαρτήτως.

Εἶμαι *ἔμπορος*

ἔδωκα τὸν ὅρκον τῆς ὑποταγῆς *ἐπὶ τῷ ἁγίῳ ἑσπερίῳ*

Θέλω δὲ νὰ εἶμαι Δημότης τῆς Ερμούπολεως *ἀπὸ τῆς 27*

Ἐν Ἐρμούπολει τὴν *27* *Νοεμβρίου* 1834.

Ὁ Εὐπειθέτατος

Μανὺλ Δημητρίου

γραφής που ο γραμματικός αναγκάστηκε να πραγματοποιήσει στο Μανουήλ Δημητρίου.

Στο πρωτόκολλο του Δήμου Ερμούπολεως που τυπώθηκε το 1852 στον αύξ. αριθ. 71 ξαναβρίσκουμε τ' όνομα Μανουήλ Δημητρίου Βικέλας, τη φορά αυτή ολόκληρο. Στην ένδειξη «Πατρίς» αποφεύγει να δηλώσει τόπο καταγωγής. Είναι παράλειψη του γραμματικού ή μήπως ο Μανόλης Βικέλας μπορεί κιάλας να έχει λόγους να θεωρεί τον εαυτό του αυτόχθονα; Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι δέκα τρία χρόνια στη Σύρα και απ. τους πρώτους πρόσφυγες είναι αρκετά για να νιώσει τον τόπο που τον φιλοξένησε, τον πορστάτεψε, του επέτρεψε επαγγελματικά ν' αναδειχθεί. Εκεί παντρεύτηκε, γέννησε και μεγάλωσε τα παιδιά του. Είναι στην πραγματικότητα απ' τους ιδρυτές της Ερμούπολης. Το κενό στην οικεία ένδειξη του εν-

τύπου, πρέπει να θεωρηθεί ένβλημα προς την κατεύθυνση της ενσωμάτωσής του στη νέα Πατρίδα.

Στο Γενικό Μητρώο (Δημοτολόγιο) της Σύρου με αύξοντα αριθμό 25, βρίσκουμε το Γεωργίο του ποτέ Λέοντος Μελά εξ Ιωαννίνων. Είναι 50 ετών νυμφευμένος, με έξι τέκνα, κατοικεί στο Δήμο απ' το 1829 και είναι όπως είδαμε Πρόεδρος του Εμποροδικείου της Ερμούπολης. Δίνει τον όρκο υποταγής στην Εκκλησία της Μεταμόρφωσης την 27 (Εσχάστηκε να γραφεί «Νοεμβρίου») του 1834. Τι ίδιες πληροφορίες παίρνουμε και από το πρωτ. του Δήμου με αύξοντα αριθ. 25, αλλά με ολοκληρωμένη την ημερομηνία το οποίο έχει τυπωθεί στην Ερμούπολη στο τυπογραφείο του Νικολάου Βαρβαρέσου το 1852.

5. «Εβαπτίσθη ο υιός του Μανουήλ Δημητρίου και της Σμαράγδας Γεωργίου Μελά, να

μου συζύγου αυτού εν τη οικία του ιδίου. Γεννηθείς τη 15 Φεβρουαρίου και ονομάσθη Δημήτριος. Ανεδέξατο δε αυτόν εκ της Καλυμνήθρας η Ελένη Γρηγ. Παϊκου. Εις την γέννησιν του παιδίου παρευρέθη η μαία μαρκέτη Σκάση. Την 1η Μαρτίου. Ιωακείμ Ιερομόναχος Σκαρπέτης. Ο εφημέριος. Η Ελένη Παϊκου ανάδοχος» (10).

Απ' το έγγραφο αυτό συμπεραίνουμε πρώτον ότι ικόμενη τότε η οικογενειακή του ταυτότητα δεν είχε καθορισθεί, δεύτερον ότι η συνήθεια την εποχή εκείνη ήτανε να βαφτιζονται τα παιδιά μες στα σπίτια και τρίτον ότι ο Δημήτριος Βικέλας γεννήθηκε στις 15 Φεβρουαρίου στη Σύρα και βαφτίστηκε την 1η Μαρτίου και του δόθηκε το όνομα Δημήτριος για να αναστήσει τον παπού του, Δημήτρη, ο οποίος κατά πάσαν πιθανότητα πέθανε και θάφτηκε στη Σύρα.

Ο Δημήτριος Βικέλας γεννήθηκε στην σημερινή Πλατεία του Θεάτρου στο σπίτι του παππού του Μελά και το οποίο ήταν μια απ' τις καλύτερες οικοδομές της Ερμούπολης (11).

Ένα χρόνο μετά τη γέννησή του «απέκτησε και ο πατέρας του οικία κειμένην στην οδόν την άγουσαν προς την Εκκλησίαν του Αγίου Νικολάου η οποία εκρέυστο, τρέτον τινά επί της θαλάσσης».

Ότε ο άνεμος έπνεε δυνατός, ο αφρός των κυμάτων υπαύτο μέχρι των παραθύρων της. Αι πρώται εκείναι σόριστοι εντυπώσεις, δέπλασαν λεληθώς την ψυχήν μου» (12).

Ξαναβρίσκουμε στοιχεία για την οικογένεια Βικέλα τρία χρόνια μετά τη γέννηση του Δημήτρη με αφορμή τη βάφτιση της

αδελφής του, της Ελένης, στις 12 Σεπτεμβρίου 1838. Σ' αυτό το έγγραφο για πρώτη φορά βρίσκουμε πια ξεκάθαρα το ΒΙΚΕΛΑΣ ως επώνυμο. Η οικογένεια λοιπόν δένεται ακόμη περισσότερο με τη Σύρα. Δεύτερο παιδί γεννιέται και βαφτίζεται στη Σύρα.

Το 1839 οι οικογένειες Μελά και Βικέλα εγκαταλείπουν τη Σύρα με προορισμό την Κωνσταντινούπολη για εμπορικούς λόγους.

6. Το 1850 ο Μανόλης Βικέλας για λόγους οικονομικούς, αλλά και για λόγους υγείας του Δημήτρη, στέλνει την οικογένειά του πίσω στη Σύρα.

Αμέσως ο Δημήτρης γράφτηκε μαθητής στο Λύκειο «Ευαγγελίδη» (13). Μπορεί να θεωρηθεί ως σημαντικό γεγονός για τη μαθητική του ζωή, αλλά και γενικότερα για την όλη λογοτεχνική του σταδιοδρομία, ότι στις 18 Φεβρουαρίου 1851 παίχτηκε στο θέατρο του Λυκείου η τραγωδία του Ρακίνα «Εσθήρ» σε έμμετρη μετάφραση δική του. Στις 24 Φεβρουαρίου 1851 στο φύλλο 342 η εφημερίδα ΑΙΟΛΟΣ της Ερμούπολης έγραφε τα εξής:

«Την 18 Φεβρουαρίου 1851 εγένετο εν τω Ελληνικώ τω υπό του Κυρίου Ευαγγελίδου διευθυνομένω, η παράστασις της τραγωδίας «η Αισθήρ» επιτυχώς μεταφρασθείσης εκ του Γαλλικού εις ομοιοκαταληξίαν υπό ενός των μαθητών, του Δημητρίου Βικέλα».

Μετά απ' αυτή τη μεγάλη χαρά ο Δημήτρης παίρνει μια αξέχαστη πίκρα. Στις 5 Απριλίου πεθαίνει η δεκάχρονη αδελφή του Ευφροσύνη.

Ο ίδιος μας δίνει την εικόνα της: ωραία, δροσερή, έξυπνη

και γλυκιά. Στο Βιβλίο των αποθαμένων ή των πεθνεύτων (14) βρίσκεται καταχωρημένη στον αριθμό 48 του έτους 1851. Ο γραμματικός από απροσεξία την καταγράφει Δικέλα. Κι όπως προκύπτει απ' το κτηματολόγιο του Ιερού Ναού Αγίου Γεωργίου Ερμούπόλεως με αυξ. αρ:9. 412 και με παλιό αύξ. αριθμ. 436, η Ευφροσύνη ΒΙΚΕΛΑ ενταφιάζεται στη θέση Α' μετά μαρμάρου.

7. Στο τέλος του φθινοπώρου του έτους 1851 η Σμαράγδα Βικέλα με τα τρία της παιδιά ανσχώρησε ξανά απ' τη Σύρα για την Κων)πολη.

Ο Δημήτρης είναι πια δεκά-Ει χρονώ και φυσικό να προβληματίζεται για την επαγγελματική του σταδιοδρομία. Για καλή του τύχη οι θείοι του Βασίλειος και Λέοντας Μελάς, απ' το 1848 είχαν ιδρύσει εμπορικό γραφείο στο Λονδίνο. Τον κάλεσαν να εργαστεί μαζί τους.

Στις 17 Μαΐου 1852, ημέρα Σάββατο, στις 4 μ.μ. ο Δημήτρης αναχώρησε από την Κων)πολη. Το βαπόρι πέρασε απ' τη Σύρα. Στις έξι μέρες που παρέμεινε εκεί ο νέος μας μπόρεσε να ξαναδεί τους φίλους του και να επισκεφθεί τον τάφο της γλυκιάς και αλησμόνητης αδελφής του Ευφροσύνης. Στις 27 Μαΐου φεύγοντας έγραψε στο ημερολόγιό του:

«Έχε υγείαν και συ... Σύρα, πατρίς μου. Εκεί γνώρισα τον θάνατον εκ του πλησίον, εκεί έκανα το πρώτον θήμα εις το στάδιον της ποιήσεως.» (15)

Το Σεπτέμβρη του 1858 απο-αφρίζει όλη η οικογένεια Βικέλα να εγκαταλείψει οριστικά την Κων)πολη, για να επανεγκατασταθεί στη Σύρα. Ο Μανόλης Βικέλας άνοιξε μάλιστα εμπο-

ρικό γραφείο στο λιμάνι της.

Το Νοέμβριο του 1858 θα έλθει κι ο Δημήτρης απ' το Λονδίνο με τρίμηνη άδεια για να περάσει τις γιορτές των Χριστουγέννων και του νέου έτους με τους γονείς του.

Η επίσκεψη αυτή και η παραμονή είναι αξιοσημείωτη. Ο Δημήτρης Βικέλας δίνει τον «όρκο υπαταγής» και γίνεται ΔΗΜΟΤΗΣ ΕΡΜΟΥΠΟΛΕΩΣ (16).

Μας είναι άγνωστοι οι λόγοι για τους οποίους ο Δημ. Βικέλας δάλεξε αυτή την ημερομηνία.

Είναι χαρακτηριστικό ότι η επαναστασιακή των δεσμών του με τη Σύρα γίνεται με την αίτηση που υποβάλλει στις 26 Ιανουαρίου 1859 προς το Δήμορχο Ερμούπολεως και ζητά να γραφεί στο Δήμο η οποία περιέχει και μια συγκεκριμένη επισήμανση: επικαλείται ως δικαιολογητικό, για την εγγραφή του, την εγγραφή του πατέρα του στον ίδιο Δήμο.

Απ' αυτό το έγγραφο μαθαίνουμε ότι ο Δημήτριος Βικέλας είναι το 1859 εικοσπέντε ετών, άγαμος, έμπορος το επάγγελμα και έχει πατρίδα την ΕΡΜΟΥΠΟΛΗ.

8. Απ' τα παραπάνω προκύπτει αναμφίβολα ότι η περίοδος της παραμονής της οικογένειας και του ίδιου του Δημ. Βικέλα στη Σύρα που συμπίπτει με την πιο αποφασιστική, την παιδική και εφηβική του ηλικία, υπήρξε καθοριστική για τον άνθρωπο και για το λογοτέχνη.

Στη Σύρα γεννήθηκε, βαφτίστηκε και αυτός και μερικά αδελφία του, πέρασε τα παιδικά του χρόνια, ζημώθηκε με την ελληνική παιδεία κι έκαμε τα πρώτα λογοτεχνικά του βήματα. Απ' αυτήν διαπνέονται τα καλύτερα παροδείγματα του έρ-

γου του.

Η Σύρα στάθηκε τελικά η ΠΑΤΡΙΔΑ «του πατέρα του σύγχρονου νεοελληνικού διηγήματος» (17) και του πρώτου προέδρου της Διεθνούς Επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων (18).

Σημειώσεις

(1) Το 1985 συμπληρώνονται εκατόν πενήντα χρόνια απ' τη γέννηση του Δημήτρη Βικέλα. Η εργασία αυτή μπορεί να θεωρηθεί μια ελάχιστη προσφορά στο νεοέλληνα λογοτέχνη.

(2) Η Ζωή μου. Παδικαί αναμνήσεις - νεανικάί χρόνοι Δ. Βικέλα. Εν Αθήναις 1908 σελ. 8.

(3) Σ' αυτό το σημείο είμαι υποχρεωμένος να διαφοροποιηθώ απ' την άποψη του γνωστού Συριανού συγγραφέα κ. Ανδρέα Θ. Δρακάκη, ότι με τοξύ άλλων, και ο Δ. Βικέλας δεν είναι «αληθώς και ουσιαστικώς Συριανός». Πράγματι ο κ. Δρακάκης στην εργασία του: «Δύο Συριανοί λόγιοι» (Κλων Στέφανος - Περικλής Ζερλέντης) επετηρίδα εταιρίας Κυκλαδικών Μελετών, Τόμος Θ' 1971 σελ. 74—75, υποστηρίζει ότι ο Δ. Βικέλας συνδέεται απλώς με τη Σύρα διότι γεννήθηκε, πέρασε τα παιδικά του χρόνια, αλλά ελάχιστα ενδιαφέρθηκε για τον τόπο της γέννησής του. Είναι όμως εύκολο ν' αποδείξουμε πως σημαντικό μέρος της συγγραφικής εργασίας του Δ. Βικέλα είναι εμπνευσμένο απ' το νησί, πατρίδα του, που φανερώνει με άμεσο ή έμμεσο τρόπο το ενδιαφέρον του γι' αυτήν, αλλά και τις ανεξίτηλες επιδράσεις της πάνω του.

(4) Οι Συριανοί φιλοξένησαν ιδιαίτερα τους πρώτους πρόσφυγες στα ιδία τους τα σπίτια. Άλλα νησιά αντίθετα δεν τους δέχτηκαν καθόλου. Άλλωστε η Ερμούπολη χτίστηκε πάνω στις περιουσίες και πολλές φορές καταπατημένες των Συριανών. Οι πρόσφυγες απ' τη μεριά τους, δεν άρνησαν να αγνοήσουν και μάλιστα να παρακαλέσουν τους γτόπιους κατοίκους οι οποίοι σιγογκάστηκαν, για να επιβιώσουν πάνω στο Βράχο, ν' αναπτυχθούν στα διάφορα χωριά. Έτσι ενώ βλέπουμε στην Ερμούπολη να προσδεύουν το εμπόριο, οι τέχνες και το γράμ-

ματα, οι Απανωουριανοί έβω απ' τη ζωτική τους περιβάλλον παρέμειναν χωρικοί, βοσκοί και χωρίς ουσιαστική παιδεία.

(5) «Τρεις Άνθρωποι» συμβολή στην ιστορίαν του Ελληνικού Λαού (1780—1935). Τομ. δεύτερος. Διηγήματα. Μ. Βικέλας - Αλεξ. Αρ. Οικονόμου, Αθήναι 1953.

(6) Η Ζωή μου ο.π. σελ. 5.

(7) Παρά τις προσπάθειες που κάνα στα αρχεία της Σύρας δεν μπόρεσα να βρω έγγραφο που να δηλώνει την πράξη γάμου του Μανώλη Δ. Βικέλα και της Σμαράγδας Μελετινίδου.

(8) Βλ. φωτοτυπία.

(9) Εφημερίς της Κυβερνήσεως α φύλ. 3/1834.

(10) Αρχείο Ιερού Ναού Μεταμόρφωσης της Ερμούπολης Σύρας.

(11) Η Ζωή μου ο.π. σελ. 4.

(12) Η Ζωή μου, σελ. 19.

(13) Ο Χ. Ευαγγελίδης ήτανε Μικραίων - απ' τ' Άγροφα. Δώδεκα τών βρέθηκε στη Σμύρνη. Μια αμερικανική οικογένεια VETDERVOTE τή πήρε μαζί της στην Αμερική και επισπούδασε. Κατόπιν γύρισε στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στη Σύρα όπου άνοιξε το Λύκειο, εκεί που είναι τώρα το όχι και τόσο καλόγουστο χωριό - ΟΤΕ.

(Τις πληροφορίες αυτές τις συγκέντρωσα απ' την οκ. Αντωνίου Αρφαρά.

(14) Αρχείο Ιερού Ναού Μεταμόρφωσης της Ερμούπολης Σύρας.

(15) Τρεις άνθρωποι ο.π. σελ. 1.

(16) Δημοτολόγιο του Δήμου Ερμούπολεως Τομ. Β' 1880, σελ. 9364.

(17) Κ. Παλαμάς εις το «Εμπροσθεν» της 23.12.1923.

(18) Στο Α' Διεθνές Αθλητικό συνέδριο που συνήλθε στις 16 Ιουνίου 1894 στο Παρίσι εκπρόσωπος του νεοελληνικού Γενν. Συλλόγου ήτανε Δημ. Βικέλας «ανήρ εξαιρετικής Μικραϊκής και γλωσσολογικής, κοινωνικής δε εμφανίσεως και επιδεχομένης ευσεβείας σύγκρισιν (Ι. Χρυσάφη, Σχολογία Διεθνούς Ο.Α. σελ. 188)». Η επίσημη του συμφωνήθηκε όπως πρώτοι Ολ. Αγώνες τελεσθούν στην Αθήνα το 1896. Γεν. Γραμ. της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής εξέλεξε τον βαρώνο Πιέρ ντε Κουμπερτέν ΠΡΟΕΔΡΟΣ ο Συριανός Δημ. Βικέλας.

Προς το πέλος της ζωής του ο Έντμοντ Χάλλεϋ (1656-1742) έγραφε ότι ο κομήτης που τόσο χρόνια μελετούσε θα ξαναπεράσει κοντά από τη γη το 1758. Γνώριζε ότι δεν θα ζούσε να ξαναδεί τον κομήτη που είδε και μελέτησε το 1682 αλλά ήλπιζε και πίστευε ότι οι μαθηματικοί υπολογισμοί του ήταν σωστοί. Την νύχτα των Χριστουγέννων του 1758, δέκα εφτά χρόνια μετά το θάνατό του, ο κομήτης φάνηκε πάλι στον ουρανό ακριβώς όπως είχε υπολογίσει ο Χάλλεϋ. Από τότε ο κομήτης, που κάθε 76 χρόνια πλησιάζει τη γη με τερπύτητα ταχύτητα πήρε το όνομα του Χάλλεϋ που πρώτος τον μελέτησε και είναι γνωστός σήμερα σαν κομήτης του Χάλλεϋ.

Πολλοί πριν από τον Χάλλεϋ μελέτησαν τα διάφορα ουράνια σώματα που συχνά και περιοδικά περιφέρονται γύρω από τη γη ή τον ήλιο, αλλά ο Χάλλεϋ ήταν ο πρώτος που μελέτησε αρκετά συστηματικά τους κομήτες και ο πρώτος που εφάρμοσε τους νόμους της κίνησης των πλανητών του Νεύτωνα και του Κέπλερ, για να αποδείξει ότι οι τροχιές τους δεν είναι ευθείες ή παραβολικές τροχιές όπως αρχικά πιστευόταν αλλά ελλειπτικές, οι δε κινήσεις τους είναι περιοδικές με αποτέλεσμα σε τακτά χρονικά διαστήματα να επανεμφανίζονται στο ίδιο σημείο.

Κατά την διάρκεια της μεγάλης ζωής του (έζησε 86 χρόνια) ο Χάλλεϋ ασχολήθηκε με την πλήρη πόρτα πολλών φυσικών φαινομένων και έκανε αξιοσημείωτες ανακαλύψεις στις επιστήμες. Δυστυχώς αγνοείται η συνεισφορά του στις επιστήμες και είναι γνωστός μόνο για τον κομήτη που φέρει το όνομά του.

Ο Χάλλεϋ μελέτησε το γήινο μαγνητικό πεδίο, ανακάλυψε ένα είδος σκαφάνδρου που μπορούσε κανείς να βυθιστεί στη θάλασσα και να παρατήρει τον πυθμένα της. Το 1686 χρητογράφησε τον πρώτο μετεωρολογικό χάρτη με οδηγίες στους ναυπηγολογμένους να αποφεύγουν τους ανέμους στους πειραναούς. Ανακάλυψε και ζωγράφιζε ειδικούς χάρτες για το κλίμα και την διασπορά των φυτών σε διάφορα μέρη της γης. Ήταν ικανότατος

καπετάνιος και σε μια θαλάσσια εκστρατεία την οποία διεύθυνε μελέτησε την μεταβολή του μαγνητικού πεδίου της γης βελτιώνοντας την μαγνητική πυξίδα.

Ο Χάλλεϋ έζησε την ίδια εποχή με τον Νεύτωνα με τον οποίον ήταν συνάδελφοι και φίλοι. Θεωρείται ότι το όνομά του χάθηκε από την ιστορία, κυρίως διότι επισκιάστηκε από το όνομα του Νεύτωνα, που την εποχή ε-

Του Γιάννη Μυλωνά Φυσικού - Μαθηματικού Ερευνητή Φιλοσοφίας

κείνη έγγραψε τους νόμους της κίνησης των σωμάτων που θεωρήθηκαν, και βέβαια δικαίως, σαν η μεγαλύτερη ανακάλυψη που έκανε ποτέ ανθρώπινη διάνοια στον χώρο των φυσικών επιστημών. Όπως γράφει ο PHILIP MORRISON φυσικός στο Μ.Ι.Τ. «Ο Χάλλεϋ θα περιφέρεται πάντοτε στην σκιά της διάνοιας του Νεύτωνα, αλλά πρά' όλα αυτά ήταν ένας πολύ προικισμένος, πρωτότυπος και πειραγωγικός επιστήμονας, και σαν άνθρωπος γλυκοφιλήτος, γενναϊόδωρος, αγαπητός, περιπετειώδης ενώ ο Νεύτων ήταν συνήθως αποξενωμένος, απομονωμένος, ψυχρός και δίστοπος». Νομίζω ότι το σημείο αυτό χρειάζεται περισσότερο μελέτη και έρευνα, δηλ. το αν και κατά πόσο ο Χάλλεϋ επισκιάστηκε από το Νεύτωνα διότι θεωρώ ότι τα αίτια της αγνόησης του Χάλλεϋ από την ιστορία είναι κοινωνικά και κυρίως θρησκευτικά δεδομένου ότι εκείνη την εποχή η μελέτη της αστρονομίας και των φυσικών επιστημών αντιησιωπιζόνταν συνήθως με καχυποψία και φόβο για το άγνωστο.

Ο Χάλλεϋ συζητούσε συχνά τα προβλήματα της φυσικής των μαθηματικών και της αστρονομίας με τον Νεύτωνα. Ο Νεύτων, ιδιόμορφος χαρακτήρας, πολλές φορές δίσταζε να δημοσιεύσει τις εργασίες του επειδή φοβό-

ταν τη δημόσια κριτική και τις επιπτώσεις που θα προέκυπταν. Το 1684 ο Χάλλεϋ συνάντησε στο Λονδίνο τον φυσικό Χούκε με τον οποίο είχε μακρά συζήτηση γύρω από τους νόμους της κίνησης των πλανητών. Την επόμενη εκείνη η κίνηση των πλανητών ήταν ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα της φυσικής. Ο Χούκε πρότεινε στο Χάλλεϋ να επισκεφθεί τον Νεύτωνα στο Καίμπριτζ και να ζητήσει τη γνώμη του γύρω από το ζήτημα αυτό. Πράγματι ο Χάλλεϋ πήγε στο Καίμπριτζ και προς μεγάλη του έκπληξη ανακάλυψε ότι ο Νεύτων είχε ήδη λύσει το πρόβλημα πριν από μερικά χρόνια αλλά δίσταζε να δημοσιεύσει τις ανακαλύψεις του. Ο Χάλλεϋ παρότρυνε τον Νεύτωνα να δημοσιεύσει αμέσως τους νόμους της μηχανικής που διατύπωσε και μάλιστα τον βοήθησε όσο ήταν δυνατόν. Η παρότρυνση του Χάλλεϋ προς τον Νεύτωνα να δημοσιεύσει τις εργασίες του ήταν ίσως μια από τις μεγαλύτερες συνεισφορές του στην επιστήμη. Έτσι γεννήθηκε η κλασική μηχανική και μαζί με αυτήν οι νεώτερες επιστήμες όπως τις γνωρίζουμε σήμερα.

Παράξενες ιστορίες έχουν ακούσει οι άνθρωποι σχετικά με τον αθώο και άκακο κομήτη του Χάλλεϋ. Το ζήτημα αυτό ξεκινά από τις πρώτες ημέρες της εποχής της αναγέννησης στην Ευρώπη όταν οι πρώτοι επιστήμονες προσπαθούν να ερμηνεύσουν τον παράξενο κόσμο των ουράνιων σωμάτων και οι πρώτες επιστήμες προσπαθούν να κερδηφειτθούν από την επιρροή και την αυθεντία της εκκλησίας.

Όπως είναι γνωστό την πνευματική λάμψη του Αρχαίου Κόσμου την διαδέχθηκε η μακρά νύχτα του Μεσαίωνα. Ο δρόμος των επιστημόνων και των φιλοσόφων για την ανακάλυψη της αλήθειας δεν ήταν εύκολος. Ο Ρότζερ Μπέκον (1280 - 1349) διακήρυξε την αξία του πειράματος και της λογικής κρίσης για την σωστή γνώση του κόσμου. Πλήρωσε τις αντιλήψεις

του με 14 χρόνια φυλακή. αλλά το έργο του το συνέχισαν και το ανέπτυξαν ο Όουκαμ, ο Μπουριντάν, οι Νομιναλιστές και πλείθος επιστήμονες και στοχαστές. Το 1543 λίγο πριν από το θάνατό του ο Κοπέρνικος τύπωσε το έργο του «Για την περιστροφή των ουρανίων σωμάτων» όπου δέχεται ότι ο ήλιος είναι το κέντρο του ηλιακού συστήματος και η γη ένας απλός πλανήτης που περιστρέφεται γύρω από τον ήλιο. Σχετικά με αυτό ο Έρρο Σάισαμ γράφει: «Δεν μπορούμε να πλησιάσουμε το αστρονομικό έργο του Κοπέρνικου χωρίς να εντυπωσιασθούμε από την εξαιρετική αυτή εποχή. Ο Κοπέρνικος γεννήθηκε το 1473. Το 1492 στην εποχή των σπουδών του στο Πανεπιστήμιο της Κρακοβίας (Πολωνία) ο Χριστ. Κολόμβος ανακαλύπτει την Αμερική. Το 1498 όταν ήταν στην Ιταλία ο Βάσκο ντε Γκάμα ανακαλύπτει τη θαλάσσια οδό προς τις Ινδίες. Ο Κοπέρνικος είναι αξιωματικός της εκκλησίας στο Φρόμπουργκ από το 1512 εποχή των μεγάλων ταξιδιών του Μαγγελάνου (1519 - 1522). Ο Κοπέρνικος εντυπωπιάθηκε βαθιά από τις μεγάλες αυτές ανακαλύψεις. Είναι η εποχή του Λεονάρδου Ντα Βιντσι, του Ραφέλου, του Μικελάντζελο, του Έρασμου, του Παράκλσου, του Τόμας Μουρ». Και ο Ενγκελς αναφερόμενος στο έργο του Κ. γράφει τα εξής: «Η επαναστατική πράξη με την οποία η φυσική επιστήμη διακήρυξε την ανεξαρτησία της και που θάλεγε κανείς, αποτελούσε την επανάληψη του καψήματος της πομπικής Βούλας από τον Λούθηρο ήταν η δημοσίευση του θανάτου έργου του Κοπέρνικου με το οποίο ο συγγραφέας έστω και δειλά και ύστερα από διαταγούς 88 χρόνων και από το κρεβάτι μόνο του θανάτου θάλεγε κανείς πέταξε το γάντι ενάντια στο κύρος της πομπικής εκκλησίας πάνω στα ζητήματα της φύσης. Από τότε χρονολογείται η χειραφέτηση της φυσικής επιστήμης από την Θεολογία. μ' όλο που η ανηδικία για το ως που φθάνει η δικαιολογία της καθέμισης σημειώνεται ως τις μέρες μας».

Το 1609 ο Κέπλερ ύπερα από κοπιαστικές μελέτες 25 χρό-

νων όπου επεξεργάσθηκε λεπτομερικά τις παρατηρήσεις του Δανού αστρονόμου Τύχο Μπρυχέ, δημοσίευσε τους νόμους της κίνησης των πλανητών γύρω από τον ήλιο, ο Γαλιλαίος θεμελιώνει παραματικά τις κινήσεις των ουράτων ο Νεπερ ανακαλύπτει τους λογαρίθμους και ο Χάρβεϋ την κυκλοφορία του αίματος. Ο Πκασσαντί (1592 - 1655) αναβιώνει την ατομική θεωρία του Δημοκρίτου και ο Καρτέσιος (1596 - 1650) διατυπώνει μια εξελικτική θεωρία, την θεωρία του νεφελώματος, για την δημιουργία του ηλιακού συστήματος και της γης. Χαρακτηριστικό της εποχής αυτής είναι η περιφρόνηση της αυθεντίας και η πίστη στην αξία του πειράματος. Με απλά αλλά μεγαλοφυή πειράματα, ο Γαλιλαίος ανέτρεψε την αυθεντία του Αριστοτέλη στα ζητήματα της κίνησης, και ο Χάρβεϋ διδάσκει ότι η... ανατομία και η φυσιολογία δεν μοθαίνονται από τα βιβλία με την παρατήρηση και το πείραμα.

Στους εργάτες του ορθού λόγου και της επιστήμης η πομπική εκκλησία απάντησε με διωγμούς. Ήδη ο Πάπας Βονιφάτιος ο όος είχε απαγορεύσει την ανατομία γιατί διακτύβει την αγάσταση των νεκρών. Η Ιερά εξέταση καταδίκασε σε θάνατο τον Βεσάλιους (1514 - 1564) θεμελιωτή της ανατομίας. Και είναι γνωστή η ταπείνωση του Γαλιλαίου, που τον ανάγκασαν στα εβδομήντα του χρόνια να αποκηρύξει την αίρεση της κίνησης της γης:

Καθολικοί και διαμαρτυρούμενοι δεν υπέστησαν σε αμάθεια και αγριότητα απέναντι στους στοχαστές του ορθού λόγου. Οι καθολικοί έκαιαν στη Ρώμη το Τζιορντάνο Μπρούνο για τις φιλοσοφικές δοξασίες του. Αλλά και ο Καλβίνος στην Γενεύη έκοψε στην πυρά τον Μικέλ Σερβέ την ώρα που προχωρούσε να ανακαλύψει την κυκλοφορία του αίματος. Ταυτόχρονα οι διώκτες του ορθού λόγου δημιούργησαν κλίμα φόβου στους επιστήμονες, απειλούσαν με αφορισμούς και δεισιδαιμονίες αυτούς που ασχολούνταν με την αστρονομία και τη φυσική. Έτσι η αντιδικία, συνοδευόμενη από την αμάθεια,

φτάνει ως τις μέρες μας. Ο κομήτης λοιπόν του Χάλλεϋ συνδέθηκε με κάθε είδους διωξιμονίες, φαντασιωπληξίες, μαγίες κ.λπ. Πλανόδιοι μάγοι, αστρολόγοι, κομπογιανήτες του πνεύματος και του ορθού λόγου συναγωνίσθηκαν στη διαστρέβλωση των πορισμάτων της Φυσικής, της Αστρονομίας, της ανατομίας, της φυσιολογίας και των επιστημών γενικότερα σκορπίζοντας τον φόβο στους ανθρώπους για τα φαινόμενα της φύσης και προκαλώντας ζημιά στην ανάπτυξη της επιστήμης και κατ' επέκταση της κοινωνίας. Η κατάσταση αυτή, σε μικρότερο βαθμό και κατά διαφόρους τρόπους, συνεχίζεται και σήμερα ακόμη, και είναι γνωστή η σύγχυση που προκάλεσε στον κόσμο το «νερό» του Καματερού και τα οράματα της «αγίας» Αθηνάς.

Ο Νεύτων και ο Χάλλεϋ προσδιορίζοντας με ακρίβεια τους νόμους της κίνησης των πλανητών και των κομητών προσέφεραν τεράστιες υπηρεσίες στην ανθρωπότητα, άνοιξαν νέους ορίζοντες στις επιστήμες και μπορούμε να θεωρήσουμε ότι ουσιαστικά η εξερεύνηση του διαστήματος αρχίζει με τον Γαλιλαίο τον Κέπλερ, τον Νεύτων και τον Χάλλεϋ. Όπως λοιπόν η γη χρειάζεται ένα χρόνο ακριβώς και ο πλανήτης Δίας δώδεκα χρόνια για να περιστραφούν γύρω από τον ήλιο ο κομήτης του Χάλλεϋ χρειάζεται 76 χρόνια για μία πλήρη περιστροφή, διότι ακτίνα της τροχιάς του γύρω από τον ήλιο είναι πολύ πιο μεγάλη από αυτήν της γης και το Δία. Κατά συνέπεια δεν υπάρχει τίποτα το μυστηριώδες σχετικά με τον Κομήτη.

Ο Χάλλεϋ γεννήθηκε στις 25 Νοεμβρίου 1656 κοντά στο Λονδίνο. Ο πατέρας του αναγνώρισε από πολύ νωρίς τις εξαιρετικές πνευματικές ικανότητες του νεαρού Εντμοντ και τον αγόρασε κάθε είδους επιστημονικά βιβλία και αστρονομικά όργανα για να παρατηρεί τα ουράνια σώματα. Όταν ήταν ακόμη φοιτητής στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης δημοσίευσε την πρώτη

Συνέχεια στη σελίδα 182

Μια νέα μέθοδος προστασίας των καλλιεργειών από τους παγετούς

Έρευνα που έγινε πάνω σε διάφορες καλλιεργείες, έδωσε καινούργια αποτελέσματα σχετικά με το σχηματισμό παγοκρυστάλλων στα φυτό και την προστασία τους από τον παγετό. Τα αποτελέσματα αυτά εισάγουν νέες μεθόδους για την προστασία από παγετούς.

Η μελέτη που αναπτύσσεται πιο κάτω έχει σαν σκοπό την παρουσίαση μιας νέας μεθόδου προστασίας των καλλιεργειών από τον παγετό. Το θέμα αυτό παρουσιάζει επικαιρότητα, αν λάβει κανείς υπόψη τον τις τεράστιες δαπάνες, στις οποίες υποβάλλεται το κράτος, προκειμένου να προστατευθούν οι καλλιεργείες από παγετοπληξία.

Πώς προκαλείται παγετοπληξία στο φυτό

Ζημιά παγετού προκαλείται ό-
ταν παγοκρύσταλλοι διεισδύουν
μέσα στο φυτικό ιστό. Οι παγοκρύ-
σταλλοί καταστρέφουν τον ιστό, κα-
θώς σχηματίζονται στους ένδο- και
εξοστικιστικούς χώρους. Άλλα και
σχηματίζονται παγοκρύσταλλοι στην
επιφάνεια του φυτού ο πάγος εξα-
πλώνεται και μέσα στους φυτικούς
ιστούς. Η εναισθησία των φυτών
στον παγετό εξαρτάται ισχυρότατα
απορικά, από την ικανότητά τους να
περιορίζουν το σχηματισμό παγο-
κρυστάλλων μέσα στους ιστούς τους.
Τα ευαίσθητα σε παγετό φυτά χα-
ρακτηρίζονται ακριβώς από την ε-
ξάπλωση του πάγου μέσα στους ι-
στούς τους και να τον κρατούν έξω
από τα κύτταρά τους.

Όταν αναφερόμαστε σε προστα-
σία από παγετό συνήθως εννοούμε
αποστασία εναισθητικών ιστών κατά
τη διάρκεια οντισμικών περιόδων ψύ-
χους και σε θερμοκρασίες από -3°C
έως -9°C . Ενδιαφέρον παρου-
σιάζουν από οικονομικής πλευράς
οι αντιστάσεις καλλιεργείες με
τους ευαίσθητους σε παγετούς ι-
στούς. Τομάτες, σέλινα, φασόλια
και πατάτες αποτελούν παραδείγ-
ματα τέτοιων ευαίσθητων καλλιε-
ργειών. Επίσης προβλήματα παγε-
τών δημιουργούνται σε καλλιεργεί-
ες που εκτρέφονται σε ευαίσθητα νε-
ρά φύλλα, σφύλακες, άνθη και

καρπούς κατά τη διάρκεια της πε-
ριόδου υψηλού κινδύνου παγετού.
Παραδείγματα τέτοιων καλλιεργει-
ών είναι οι αμυγδαλιές, οι φράου-
λες, τα αμπέλια, οι ροδακινιές και
τα εσπεριδοειδή.

Η σκληροανθεκτικότητα των φυ-
τών σε παγετούς είναι μια άλλη πε-
ρίπτωση, καθώς δεν υπάρχουν τε-
χνικές προστασίας σε παγετό που
να μπορούν να προηυλάξουν τα εν-

του
Χρ. Σ. Παπαδόπουλου,
γεωπόνου
της Κ.-Ν. Ευθυμιάδη ΑΒΕΕ

αίσθητα φυτά κατά την διάρκεια
εκτεταμένων περιόδων υπερβολι-
κού ψύχους. Αν και οι νέε-
τεχνικές επεκτείνουν το θερμοκρασιακό
εύρος προστασίας από παγετούς, έ-
χουν ακόμη και αυτές όρια, κάτω
από τα οποία γίνονται λιγότερο α-
ποτελεσματικές.

Παρότι θεωρούμε ότι το νερό
παγώνει κάτω από τους 0°C , απε-
σταγμένο νερό μπορεί εύκολα να
ψυχθεί μέχρι τους -10°C . Το κοι-
νόμενο αυτό είναι γνωστό σαν υπε-
ρέψηση (SUPERCOOLING).
Πειράματα απέδειξαν ότι οι φυτι-
κοί ιστοί μπορούν και αυτοί να υ-
περψυχθούν και να διατηρήσουν
τον κυτταρικό τους χυμό σε υγρή
φάση, σε θερμοκρασίες μέχρι
 -5°C ως -7°C . Ο κυτταρικός χυμός πα-
γώνει σε ηπιότερες θερμοκρασίες,
μόνο εφόσον υπάρχουν εξωγενείς
καταλύτες που ενεργοποιούν το σχη-
ματισμό πάγου. Εξαιτίας των κυ-
ταρινικών αυτών ο σχηματισμός πά-
γου αρχίζει συνήθως στους -1°C .

Μηχανισμοί σχηματισμού πάγου

Παγοκρύσταλλοι σχηματίζονται
με μια διαδικασία γνωστή σαν πα-
γοπυρήνωση (ICE NUCLEATION).
Συνήθως ένα μικροσκοπικό
οιωματίδιο από κάποιο υλικό δρα
σαν καταλύτης (επιταχυντής) και
διεγείρει το σχηματισμό ενός μι-
κρού παγοκρυστάλλου που στη συ-

νέχεια εξαπλώνεται. Κάθε υλικό
που μπορεί να δράσει σαν καταλύ-
της ονομάζεται παγοπυρηνοποιητι-
κός παράγοντας (ICE NUCLEA-
TION ACTIVITY). Στο εύρος
των θερμοκρασιών όπου συμβαί-
νουν οι περισσότερες ζημιές παγε-
τού, παγοπυρηνοποιητικοί παράγον-
τες πρέπει να είναι παρόντες, προ-
κειμένου να δημιουργηθεί πάγος.

Φυτικές επιφάνειες και τεμαχί-
δια φυτικού ιστού έχουν πολύ μι-
κρή παγοπυρηνοποιητική ικανότη-
τα (ICE NUCLEATION ACTI-
VITY). Εξάλλου τα περισσότερα
οργανικά και ανόργανα ουσιαστικά,
όπως για παράδειγμα η σκόνη,
μπορούν να δράσουν σαν παγοπυρή-
νες (ICE NUCLEATION) μόνο
σε θερμοκρασίες κάτω των -10°C .
Οι παγοπυρηνοποιητικοί παρά-
γοντες που ενεργοποιούν το σχημα-
τισμό πάγου στα φυτά ανακαλύφ-
θηκαν μόλις τα τελευταία χρόνια.

Έρευνα, ανακάλυψη των παγοπυρηνοποιητικών (INA)* βακτηρίων

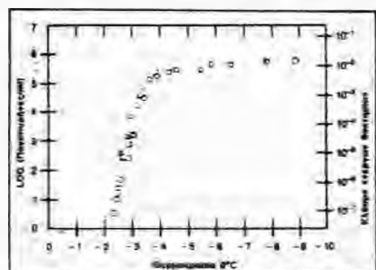
Οι ερευνητές βρήκαν ότι τρία
είδη βακτηρίων, το PSEUDO-
MONAS SYRINGAE, το PSEU-
DOMONAS FLUORESCENS
και το ERWINIA HERBICOLA
δρουν σαν παγοπυρήνες. Ανά τα
τρία βακτήρια είναι πάρα πολύ δι-
αδοκμή και αναπτύσσονται μη πα-
ρασιτικά στα περισσότερα είδη φυ-
τών (ειχ. 1). Αυτοί οι μικροοργα-
νισμοί σαν παγοπυρήνες έχουν την
ικανότητα να ενεργοποιούν το σχη-
ματισμό πάγου με όλες τις δυό-
ρεστες συνέπειες για το φυτό.

Στα σχετικά πειράματα, τα φυ-
τά που φέρουν τα βακτήρια εκπλή-
νυνται με απεσταγμένο νερό και με
τά δείγματα του νερού αυτού ψύ-
χονται, προκειμένου να μειωθεί η
παγοπυρηνοποιητική ικανότητα των
βακτηρίων που εμπεριέχονται στα
δείγματα αυτά. Τα τρία αυτά είδη
βακτηρίων είναι ισχυρός παγοπυ-
ρηνοποιητικός παράγοντας και η ι-
κανότητά τους για παγοπυρήνωση

* INA bacteria: ice nucleation acti-
ve bacteria

Εικ. 1: Ηλεκτρονική μικροφωτογραφία του *Pseudomonas syringae* μεγενθυμένη 3.000 φορές. Είναι το υπ' αριθμόν ένα παγοπυρηνοποιητικό βακτήριο. Είναι γνωστό σαν το παθογόνο που προκαλεί βακτηριώσεις σε σπαραφόρα, Εινό, τομάτες και φασόλια. Άλλα παγοπυρηνοποιητικά βακτήρια είναι το *Pseudomonas fluorescens* και το *Erwinia herbicola*.

Εικ. 2: Παγοπυρηνοποιητική ικανότητα του *Pseudomonas syringae*, του περισσότερο ενεργού παγοπυρηνοποιητικού βακτηρίου. Η κάθετη κλίμακα παριστάνει την παγοπυρηνοποιητική ικανότητα των βακτηρίων. Κάθε διαβάθμιση της κλίμακας αντιπροσωπεύει δεκαπλάσια αύξηση του αριθμού των παγοπυρηνοποιητικών βακτηρίων. Κάθε αριθμός στην κλίμακα εκφράζει τον αριθμό των μηδενικών που θα πρέπει κανείς να τοποθετήσει μετά τη μονάδα (1). Επομένως το 1 της λογαριθμικής κλίμακας παριστάνει αριθμό βακτηρίων ίσο με το 10, το 2 παριστάνει 100 βακτήρια, το 6 παριστάνει 1.000.000. κ.ο.κ. - Δοσκεική από τους Lindow et al., 1978.

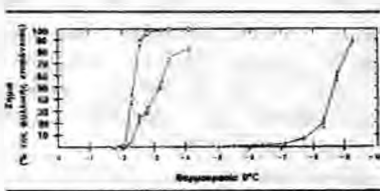
αυξάνεται και ισχυροποιείται καθώς οι θερμοκρασίες πέφτουν (εικ. 2)⁴.

Για παράδειγμα, δέκα παγοπυρήνες ενεργοποιούνται στους $-2,3^{\circ}\text{C}$, ενώ στους $-2,9^{\circ}\text{C}$ ο αριθμός των ενεργών παγοπυρήνων φτάνει τους 10.000.

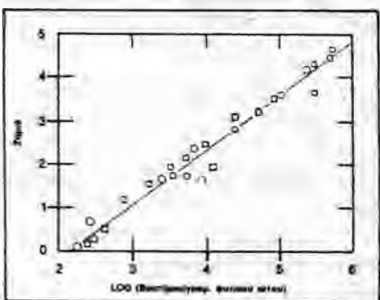
Η σχέση μεταξύ των παγοπυρηνοποιητικών βακτηρίων και της έντασης της Ζημιάς

Σε αυτό το είδος πειράματος,

δείγματα φύλλων με βακτήρια και φύλλων χωρίς βακτήρια υποβάλλονται σε διαδοχικά χαμηλότερες θερμοκρασίες και μετράται η ζημιά από παγετό (εικ. 3). Στα φυτά χωρίς βακτήρια η ζημιά παγε-

Εικ. 3: Ζημιά στα φύλλα καλαμποκιού εκφρασμένη σε εκατοστιαία φυλλική επιφάνεια (κάθετος άξονας). Φυτάρια καλαμποκιού ψεκάστηκαν με $1,5 \times 10^6$ βακτήρια/φυτό (0) ή με $1,5 \times 10^5$ βακτήρια/φυτό (Δ) ή με αποστειρωμένο νερό (μάρτυρες) - Δοσκεική από τους Lindow et al., 1978.

Εικ. 4: Ζημιά από παγετό (κάθετος άξονας) σε σχέση με τον αριθμό των παγοπυρηνοποιητικών βακτηρίων ανά γραμμάριο φυτικού ιστού (οριζόντιος άξονας) - Δοσκεική από τους Lindow et al., 1978.

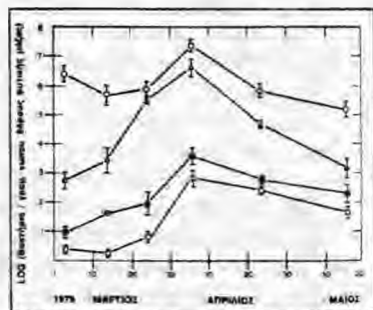
τού αρχίζει να εμφανίζεται σε πολύ χαμηλότερες θερμοκρασίες. Σύγκριση των εικόνων 2 και 3 δείχνει ότι σε φύλλα που φέρον βακτήρια η μεγαλύτερη ζημιά παρατηρείται στο μικρό εκείνο θερμοκρασιακό εύρος όπου η παγοπυρηνοποιητική ικανότητα αυξάνεται πολύ γρήγορα, δηλαδή γύρω στους $-2,2^{\circ}\text{C}$ με $-3,8^{\circ}\text{C}$. Στην πραγματικότητα η ζημιά είναι ανάλογη του αριθμού των παγοπυρηνοποιητικών βακτηρίων. Ο δεκαπλασιασμός του αριθμού των βακτηρίων αυξάνει τη ζημιά παγετού κατά μια μονάδα (εικ. 4)⁴. Παρόμοια αποτελέσματα βρέθηκαν και σε πειράματα φυτών μεγάλης καλλιέργειας και σπαραφύων δέντρων (π.χ. καλαμπόκι, αμυγδαλιά).

Τα συμπεράσματα είναι ουφί.

Αυτά τα τρία είδη παγοπυρηνοποιητικών βακτηρίων είναι υπεύθυνα για ζημιές παγετού στο εύρος των θερμοκρασιών που προαναφέρθηκαν. Στην πραγματικότητα οι ερευνητές συμπεράναν ότι 950)ο, ή πιθανόν όλοι οι παγοπυρήνες που σχηματίζονται πάνω από -5°C κατιλούνται από βακτήρια⁵. Ο σχηματισμός πάγου είναι αναπόφευκτος εφόσον οι καλλιέργειες δεν προστατευθούν.

Έλεγχος των παγοπυρηνοποιητικών βακτηρίων με ΚΟΞΑΪΤ

Όπως προαναφέρθηκε τα παγοπυρηνοποιητικά βακτήρια είναι πολύ διαδομένα, καθώς απαντώνται στα περισσότερα είδη φυτών. Ειδικότερα είναι παρόντα σε τεράστιους αριθμούς κατά τη διάρκεια της επικίνδυνης για παγετούς περιόδου. Οι επιστήμονες υπολόγισαν τον αριθμό των βακτηριακών κυττάρων που απαιτούνται ανά γραμμάριο φυτικού ιστού αμυγδαλιάς (εικ. 5)⁶. Πριν από την έκπτυξη των οφθαλμών ο πληθυσμός κυμαί-

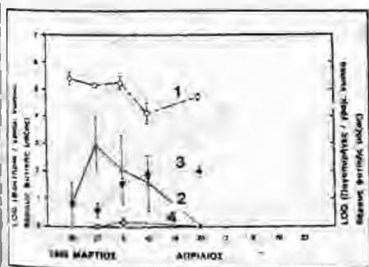
Εικ. 5: Συνολικός αριθμός βακτηρίων (0) και παγοπυρηνοποιητικών βακτηρίων (Δ) στα φύλλα, στους κλαδίσκους, στους οφθαλμούς, στα άνθη και στους καρπούς αμυγδαλιάς κατά τη διάρκεια της βλοστικής περιόδου. Αριθμός παγοπυρήνων που σχηματίζονται από παγοπυρηνοποιητικά βακτήρια στην αμυγδαλιά στους -5°C (□) και στους -9°C (●) - Δοσκεική από τους Lindow και Connell, 1984.

νονταν από 100 μέχρι 1.000 κύτταρα ανά γραμμάριο φυτικής μάζας. Μέχρι τις 15 Απριλίου 1979 (Καλιφόρνια - ΗΠΑ) ο πληθυσμός των παγοπυρηνοποιητικών βακτηρίων πλησίαζε τα 10 εκατομμύρια, ενώ ο ολικός βακτηριακός πληθυσμός ήταν πάνω από 21 εκατομμύρια. Παρόμοιες πληθυσμιακές

παις παραιτηθήκαν και σε άλλες καλλιέργειες.

Ένας πληθυσμός παγοπυρηνοποιητικών βακτηρίων αποτελείται από υπομαζδες που η ενεργότητα καθεμιάς σε παγοπυρηνώσεις εξαρτάται από τη θερμοκρασία. Για παράδειγμα, δείγματα από καλλιέργειες όπου δεν είχε εμφανιστεί καμμία καταπολέμηση (μάρτυρες), ψύχθηκαν στους -5°C και στους -9°C και ελέγχθηκε η παγοπυρηνοποιητική ικανότητα. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στην εικόνα 5⁵.

Σε παρόμοια πειράματα που έγιναν σε αμυγδαλιές, το ΚΟΣΑ·Ι·Τ και άλλες μέθοδοι προσοσίας από παγετό συγκροτήθηκαν με μάρτυρες. Για το σκοπό αυτό, διαφορετικές δειγματοληπτικές επιφάνειες ψεκάστηκαν με τις χημικές ή άλλες (π.χ. ανταγωνιστικό βακτήριο) ουσίες και κατά περιόδους πάρθηκαν δείγματα από τα δέντρα. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένα, τα δείγματα εκπλύνθηκαν προκειμένου να απομακρυνθούν τα βακτήρια. Μετά μειώθηκαν οι βακτηριακοί πληθυσμοί και η παγοπυρηνοποιητική ικανότητα των βακτηρίων τον εκπλύνματος. Η εικόνα 6 δείχνει τα αποτελέσματα από δειγματοληπτικές επιφάνειες αμυγδαλιάς που

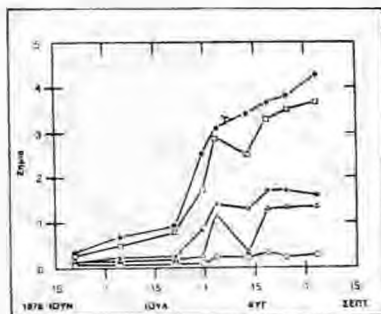
Εκ. 6: Συνολικός αριθμός βακτηρίων (0) και πληθυσμός παγοπυρηνοποιητικών βακτηρίων (Δ) στην αμυγδαλιά. Παγοπυρυνες ενεργοί στους -5°C (□) και στους -9°C (●) - Διασκευή από τους Lindow και Connel, 1984.

ψεκάστηκε με ΚΟΣΑ·Ι·Τ. Η γραμμή (1) δείχνει τον ολικό βακτηριακό πληθυσμό, η επόμενη (2) τον πληθυσμό των παγοπυρηνοποιητικών βακτηρίων, η τρίτη γραμμή (3) παρουσιάζει τον αριθμό των

βακτηρίων που είναι ενεργά στους -9°C , ενώ η τέταρτη γραμμή (4) στους -5°C . Συγκρίνεται το αποτέλεσμα που παρουσιάζονται στην εικόνα 5 (μάρτυρες) και στην εικόνα 6 (ΚΟΣΑ·Ι·Τ): Στους -5°C ο αριθμός των ενεργών παγοπυρηνοποιητικών μετράται με ΚΟΣΑ·Ι·Τ δεν είναι ποτέ μεγαλύτερος του δυο ή τρία. Αυτό σε σύγκριση με τις χιλιάδες των παγοπυρηνοποιητικών που είναι ενεργοί στην αντίστοιχη θερμοκρασία, στους μάρτυρες (εικ. 5). Όταν η θερμοκρασία πέφτει ακόμα χαμηλότερα, για παράδειγμα στους -9°C , η παγοπυρηνοποιητική ικανότητα αυξάνεται σε επίπεδα τέτοια που μπορεί να προκαλέσει ζημιά παγετού. Αυτό αποδεικνύει ότι οι νέες μέθοδοι για την προστασία από παγετό έχουν επίσης όρια.

Σύγκριση ΚΟΣΑ·Ι·Τ και άλλων μεθόδων για την προστασία από παγετό

Μεταξύ των άλλων μεθόδων που δοκιμάστηκαν ήταν βακτηριοκτόνα - αντιβιοτικά και ουσίες γνωστές

Εκ. 7: Ζημιά παγετού στο καλαμπόκι: μάρτυρες (□), πειραματικό βακτηριοκτόνο (●), Στρεπτομυκίνη (Δ), ανταγων. βακτήρια (X), και Κοσάιτ (0). Το μέγεθος της ζημιάς απεικονίζεται στο κάθετο άξονα σε συνάρτηση με την εποχή του χρόνου (οριζόντιος άξονας) - Διασκευή από τους Lindow et al., 1978.

σαν «αναστολείς». Οι αναστολείς δεν σκοτώνουν τα βακτήρια, αλλά βασικά εμποδίζουν την παγοπυρηνοποιητική τους ικανότητα για ένα μικρό χρονικό διάστημα.

Επίσης δοκιμάστηκε βιολογικός έλεγχος. Για το σκοπό αυτό αδρανείς ηυλές παγοπυρηνοποιητικών βακτηρίων καλλιεργήθηκαν και ψε

κάστηκαν πάνω στα δέντρα. Αυτά τα γνωστά σαν «ανταγωνιστικά» βακτήρια μειώναν τον πληθυσμό των παγοπυρηνοποιητικών βακτηρίων, λόγω ανταγωνισμού για τροφή, νερό, χώρο κλπ. πάνω στο φύλλο.

Η αποτελεσματικότητα των μεθόδων αυτών διαφέρει. Μια απειρθείας σύγκριση έγινε σε πειράματα στο καλαμπόκι. Στο πείραμα αυτό τα φυτά δέχθηκαν τέσσερις επεμβάσεις, δηλ. μ' ένα πειραματικό βακτηριοκτόνο, με στρεπτομυκίνη, με ανταγωνιστικά βακτήρια και με ΚΟΣΑ·Ι·Τ. Υπήρχε επίσης ένας μάρτυρας, όπου δεν έγινε καμιά επέμβαση (εικ. 7). Κατά περιόδους πάρθηκαν δείγματα φύλλων από κάθε επέμβαση και ψύχθηκαν σε θερμοκρασίες -5°C και -9°C . Μετά εκτιμήθηκε ο βαθμός ζημιάς από παγετό. Όπως είναι προφανές το ΚΟΣΑ·Ι·Τ ήταν το πιο αποτελεσματικό στη μείωση της ζημιάς από παγετό. Τα ανταγωνιστικά βακτήρια και το αντιβιοτικό στρεπτομυκίνη ήταν λιγότερο αποτελεσματικά, ενώ το πειραματικό βακτηριοκτόνο αύξησε τον αριθμό των παγοπυρηνοποιητικών βακτηρίων.

Άλλα πειράματα έδωκαν ενδιαφέροντες πληροφορίες: Υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις ότι νεκρά βακτήρια μπορούν να διατηρήσουν την παγοπυρηνοποιητική τους ικανότητα. Επομένως μετά από ένα ψεκασμό μεσοκαθεύει μια περίοδος (πυθαίον 24-48 ώρες), κατά την οποία διατηρείται η παγοπυρηνοποιητική ικανότητα, ακόμη και αν τα βακτήρια είναι νεκρά.

Συγκριτικά με το ΚΟΣΑ·Ι·Τ οι παραδοσιακές μέθοδοι προσοσίας από παγετό, όπως:

- Καλλιερρητικές πρακτικές
 - Θερμαντικές οθόνες
 - Ανεμομυλκίες
 - Σιτισίματα καταιονισμού
 - Μηχανήματα παραγωγής νέφους
 - Μονωτικά καλύμματα
 - Αφρός
 - Ελικόπτερα και λικοφόρα αεροπλάνα
 - Άρδευση
- είναι οι περισσότερο δαπανηρές.

Είναι προφανές ότι όλες αυτές οι μέθοδοι βασίζονται στον έλεγχο της θερμοκρασίας του αέρα γύρω

* ΚΟΣΑ·Ι·Τ 101: Προϊόν της Εταιρείας GRIFFIN INTERNATIONAL CORPORATION - Η.Π.Α.

από το φυτό. Το αντικείμενο της καθεμιάς απ' αυτές είναι το να διατηρήσει τον αέρα σε μια θερμοκρασία μεγαλύτερη εκείνης, στην οποία οχηματίζονται παγοκρύσταλλοι. Κάτι τέτοιο είναι δύσκολο, γι' αυτό, όπως δείχνουν οι μελέτες, παγοπύρηνωση συχνά συμβαίνει σε ήπιες θερμοκρασίες κοντά στους -1°C . Καθώς οι θερμοκρασίες χιυνται προς τους -6°C , είτε οι δυναμότητες των μεθόδων αυτών ξεπερνούνται ή απαιτείται η προσφορά περισσότερης ενέργειας. Η καταπάωση ενέργειας είναι ασηθητικός παράγοντας σε αρκετές από αυτές τις μεθόδους, καθώς απαιτείται οι μεγάλες ποσότητες και επομένως έχει μεγαλύτερο κόστος. Μερικές από τις μεθόδους αυτές απαιτούν εξειδικευμένο και πολυδάπανο εξοπλισμό που σπάνια χρησιμοποιείται. Ενώ αυτές οι μέθοδοι αρχίζουν τώρα να αντικαθίστανται ή υποδοθούνται από νέες μεθόδους, έχουν πάντα το πλεονέκτημα της διατήρησης μιας υψηλότερης θερμοκρασίας γύρω από τα φυτά. Εφόσον η παγοπύρηνωτική ικανότητα μειώνεται σε υψηλότερες θερμοκρασίες, τ' αποτελέσματα από την εφαρμογή του ΚΟΣΑ-ΙΤ και από τις περισσότερες παροδοτικές μεθόδους μπορεί να είναι προοθητικά. Η μεγάλη διαφορά τους είναι η χαμηλότερη τιμή του ΚΟΣΑ-ΙΤ.

Σύγκριση του ΚΟΣΑ-ΙΤ με άλλες μεθόδους

Οι αναστολές υπόγονται να προσφέρουν προστασία εφόσον εφαρμοστούν μια μέρα πριν τον παγετό. Επί τον παρόντος πάντως έχουν μειονεκτήματα. Οι περισσότερες από τις χημικές ουσίες που δοούν σαν αναστολές παγοπύρηνωσης είναι φντιξικές. Η αποτελεσματικότητά τους είναι θραχεία, ενώ έχουν το μειονέκτημα της δαπάνης για χημικές ουσίες και για εφαρμογές έξω από το συνηθισμένο πρόγραμμα φρεκασηού.

Τ' αντιβιοτικά είναι πραγματικά αποτελεσματικά, όπως έχουν δείξει τα πειράματα, αλλά όμως έχουν ανεπιθύμητες παρενέργειες και υψηλό κόστος. Επιπλέον χρήση αντιβιοτικών οδηγεί σε επιλογή και ανάπτυξη ανθεκτικών βακτηριακών στελεχών. Τέλος οι περιβαλλοντολόγοι είναι εναντίον της χρήσης αντιβιοτικών.

Τα ανταγωνιστικά βακτήρια υπόγονται, αλλά θα περάσει αρκετός καιρός πριν η χρήση τους να είναι οικονομικά εφικτή. Μερικές ανταγωνιστικές φυλές πραγματικά μειώνουν τον πληθυσμό των παγοπύρηνωτικών βακτηρίων. Αοκιμές για περισσότερο αποτελεσματικές φυλές ανταγωνιστικών βακτηρίων αδρανοποιημένων με μεθόδους τηγενετικής μηχανικής, έχουν προσορυνά σταματήσει. Εκφράζονται όμως πολλές επιθυλίες για την επίδραση που θα έχει στο περιβάλλον μια απελευθέρωση σε μεγάλη κλίμακα τέτοιων βακτηρίων.

Το ΚΟΣΑ-ΙΤ και η εφαρμογή του στην αντιπαγετική προστασία

Μέχρι τώρα πειράματα στο εργαστήριο και στον αγρό έδειξαν ότι το ΚΟΣΑ-ΙΤ είναι η πιο αποτελεσματική μέθοδος ελέγχου των παγοπύρηνωτικών βακτηρίων. Στην πραγματικότητα, το ΚΟΣΑ-ΙΤ είναι το μόνο εγκεκριμένο γεωργικό φάρμακο στις Η.Π.Α. για προστασία από παγετό.

Το ΚΟΣΑ-ΙΤ είναι η απλούστερη μέθοδος προστασίας. Εφαρμογή του στις ενδεικνυόμενες για κάθε καλλιέργεια δόσεις, προσφέρει αντιπαγετική προστασία χωρίς

επιπλέον δαπάνη. Ακόμη το ΚΟΣΑ-ΙΤ δεν απαιτεί πρόσθετα υλικά ή χανήματα εφαρμογής.

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ την Δρ. Ελένη Κουσιαντινίδου, πίκονο καθηγήτο του Γεωπονικού Τμήματος της Σχολής Γεωτεχνικών Επιστημών του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, για τη συμβολή της στην γγγραφή της μελέτης αυτής.

Βιβλιογραφία

1. Steven E. Lindow, «Methods Preventing Frost Injury Caused by phytyic Ice-Nucleation-Active Bacteria», Plant Disease, March 1983, 327-333.
2. Christen D. Upper, «Bacteria cite Frost Damage», Citrus & Vegetable Magazine, October 1983, pp. 39.
3. J.M. Riedhart, «Use of KOSAI for Frost Protection», Proceedings of the Arkansas State Horticultural Society 104th Annual Meeting, November, 1983, pp. 96-97.
4. S.E. Lindow, D.C. Army, C. Upper, «The Role of Bacterial Ice Nuclei in Frost Injury to Sensitive Plant Cold Hardiness and Freezing Stress», Academic Press, Inc. 1978, 249-263.
5. S.E. Lindow, J.H. Connell, «Reduction of Frost Injury to Almond Control of Ice Nucleation Active Bacteria», Journal of the American Society of Horticultural Sciences 1983, pp. 48-53.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟ

Ο Σύλλογος Αποφοίτων Νάουσας «ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΛΟΓΙΟΣ» ευχαριστεί θερμά τους αποφοίτους του έτους 1944 για την οικονομική ενίσχυση της «ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ» με το ποσό των 3.000 δρχ. εις μνήμη του Αναστασίου Μέσκου.

Η συνέχεια της σειράς των άρθρων του Ν. Σπάρτη «Τότι και Τώρα» αναβάλλεται για το επόμενο τεύχος

Η συνέχεια των περιλήψεων ομιλιών και ερευνητικών εργασιών του Α' Διεθνούς Δεντρικού Συνεδρίου αναβάλλεται για το επόμενο τεύχος

Σύγκριση αποδόσεων 4 ποικιλιών μηλιάς σε 4 υποκείμενα

Κατά τα έτη 1979 και 1980 εγκαταστάθηκε στο Ινστιτούτο Φυλλοβόλων δένδρων ένας πειραματικός από τέσσερες ποικιλίες μηλιάς εμβολιασμένες πάνω σε δύο ζυγηρά υποκείμενα MM 104, MM 109 και δύο ημιάνοι (M 7 και MM 106). Οι ποικιλίες είναι 1) IMPERIAL DOUBLE RED DELICIOUS (Ιμπερίαλ Ντούμπλε Ρεντ Ντελίτσιους) 2) GOLDEN DELICIOUS (Γκόλντεν Ντελίτσιους) 3) GRANNY SMITH (Γκράννη Σμιθ) 4) MUTJU (Μουτσού).

Σκοπός του πειραματικού ήταν να αξιολογηθούν οι ποικιλίες και τα υποκείμενα, ως προς τις αποδόσεις και

ποικιλίες (π.χ. ΓΚΡΑΝΝΥ ΣΜΙΘ και ΣΤΑΡΚΡΙΜΣΟΝ).

2. Σημαντικό είναι και το γεγονός ότι η ποικιλία ΜΟΥΤΣΟΥ είναι κατ'εξοχήν εμπορική ποικιλία, αφού το μέσο βάρος των καρπών της κυμάνθηκε

σε όλα τα δέντρα και υποκείμενα από 310 μέχρι 340 γραμμάρια, ενώ οι άλλες υστερούσαν σημαντικά (ΓΚΟΛΝΤΕΝ ΝΤΕΛΙΤΣΙΟΥΣ 190—250 γρ., ΓΚΡΑΝΝΥ ΣΜΙΘ 180—220 γρ., ΙΜΠΕΡΙΑΛ 170—230 γρ.).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ: MM 106 (φύτευση, άνοιξη 1980)

Μέσος όρος απόδοσης σε κιλά ανά δέντρο (8 δέντρα ανά ποικιλία)

Ποικιλία	Έτος	1982	1983	1984	1985	Συν. απόδ. 4 ετ.
ΙΜΠΕΡΙΑΛ		1,97	1,50	13,60	3,78	20,85
ΓΚΟΛΝΤΕΝ		4,90	4,80	42,90	30,33	82,93
ΓΚΡΑΝΝΥ ΣΜΙΘ		0,30	2,15	8,00	11,10	21,55
ΜΟΥΤΣΟΥ		3,20	3,36	31,30	32,00	69,86

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ: M 7 (φύτευση, άνοιξη 1980)

Μέσος όρος απόδοσης σε κιλά ανά δέντρο (16 δέντρα ανά ποικιλία)

Ποικιλία	Έτος	1982	1983	1984	1985	Συν. απόδ. 4 ετ.
ΙΜΠΕΡΙΑΛ		0,27	2,32	10,94	4,82	18,35
ΓΚΟΛΝΤΕΝ		1,15	1,63	28,82	24,84	56,54
ΓΚΡΑΝΝΥ ΣΜΙΘ		1,20	2,80	14,26	10,80	29,06
ΜΟΥΤΣΟΥ		0,50	2,21	30,64	26,05	59,40

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ: MM 104 (φύτευση, άνοιξη 1979)

Μέσος όρος απόδοσης σε κιλά ανά δέντρο (8 δέντρα ανά ποικιλία)

Ποικιλία	Έτος	1982	1983	1984	1985	Συν. απόδ. 4 ετ.
ΙΜΠΕΡΙΑΛ		1,08	3,77	14,89	4,33	24,07
ΣΚΑΪΛΑΪΝ		0,08	5,98	28,09	4,47	38,62
ΓΚΡΑΝΝΥ ΣΜΙΘ		2,04	5,57	21,94	10,57	40,12
ΜΟΥΤΣΟΥ		1,14	9,57	47,94	37,30	95,95

Παρατήρηση: ΙΜΠΕΡΙΑΛ (IMPERIAL), ΣΚΑΪΛΑΪΝ (SKYLINE) είναι κλώνοι της ποικιλίας ΡΕΝΤ ΝΤΕΛΙΤΣΙΟΥΣ (RED DELICIOUS).

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ: MM 109 (φύτευση, άνοιξη 1979)

Μέσος όρος απόδοσης σε κιλά ανά δέντρο (8 δέντρα ανά ποικιλία)

Ποικιλία	Έτος	1982	1983	1984	1985	Συν. απόδ. 4 ετ.
ΙΜΠΕΡΙΑΛ		0,50	4,16	25,85	5,18	35,69
ΓΚΟΛΝΤΕΝ		7,28	23,75	48,37	62,32	141,72
ΓΚΡΑΝΝΥ ΣΜΙΘ		2,67	7,14	28,25	13,16	51,22
ΜΟΥΤΣΟΥ		3,34	8,15	41,12	30,28	82,89

γενικότερα η συμπεριφορά τους στο αγρόκτημα του Ι.Φ.Δ.Ν. Οι αποστάσεις φυτεύσεως είναι 5×5 μ., σε ελεύθερο σχήμα, χωρίς ιδιαίτερες καλλιεργητικές φροντίδες. Δεν χρησιμοποιήθηκε φρέζα, παρά μόνο στο πρώτο χρόνο της φύτευσης. Τα δέντρα καρποφόρησαν από το 1982 και κάθε χρόνο μετριούνταν ο αριθμός των καρπών και το βάρος τους ανά δέντρο.

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν, στα πρώτα τέσσερα χρόνια καρποφορίας, είναι αξιόλογα (βλέπε Πίνακες 1—4).

1. Σε όλα τα υποκείμενα προηγούνται σταθερά σε απόδοση οι ποικιλίες ΜΟΥΤΣΟΥ και ΓΚΟΛΝΤΕΝ ΝΤΕΛΙΤΣΙΟΥΣ, ακολουθεί η ΓΚΡΑΝΝΥ ΣΜΙΘ και τελευταία είναι η ΙΜΠΕΡΙΑΛ. Αυτό δείχνει ότι η ποικιλία ΜΟΥΤΣΟΥ είναι παραγωγική ποικιλία, γι' αυτό και οι παραγωγοί πρέπει να αποβάλλουν την εντύπωση ότι η ΜΟΥΤΣΟΥ «δεν καρπίζει», αλλά να προσέχουν κυρίως στην επιλογή καταλλήλων επικοινωνιών, επειδή η ποικιλία αυτή είναι τριπλοειδής και θα πρέπει να υπάρχουν στον σπυρώνα τουλάχιστον δύο ακόμα

Η ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΤΗΣ ΡΟΔΑΚΙΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

(1) Σημ. «Νιάουσας»: Η εργασία ανακοινώθηκε στο διεθνές συνέδριο Ροδακινιάς που πραγματοποιήθηκε στην Ιταλία από 9 έως 14 Ιουλίου 1984.

Η ενιατική-εμπορική καλλιέργεια της ροδακινιάς στη χώρα μας άρχισε την πρώτη δεκαετία, μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο.

Αναπτύχθηκε και εξελίχθηκε εντυπωσιακά την δεκαετία του 1960. Από τότε η ανάπτυξη και η εξέλιξη της συνεχίζεται. Ο προσματολισμός και η κατεύθυνση της καλλιέργειας, με τη δόδοση και επέκταση των επιτραπέζιων ποικιλιών, μετατοπίστηκε στα συμπύρνα ροδάκινα και σε μικρότερη έκταση στα νεκταρίνια.

Παρά τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η ροδακινικοκαλλιέργειά μας, βρίσκεται σε δυναμική κατάσταση και σε συνεχή εξέλιξη και ανανέωση.

1. Επιτραπέζιες ποικιλίες

Η ροδακινιά στην Ελλάδα έχει παράδοση πολλών χρόνων. Τοπικές ποικιλίες συναντούμε σε πολλές περιοχές της χώρας. Οι πρώτοι συστηματικοί σπυρώνες με ροδακινίες φυτεύθηκαν το 1927 στη περιοχή της Νάουσας με τις ποικιλίες: Elberta, Mayflower και Admiral. Την δεκαετία του 1950 εισήχθησαν οι ποικιλίες: Golden Jubilee, Contoni, Jerseyland και J.H. Hale. Η σπουδαιότερη όμως περίοδος στην εξέλιξη και στην ανάπτυξη της καλλιέργειας είναι η δεκαετία του 1960. Την περίοδο αυτή εισήχθησαν οι ποικιλίες: Springtime, Cardinal, Dixied, Sunhaven, Redhaven, Fairhaven και Redglobe. Την δεκαετία του 1970 πραγματοποιήθηκε μια περιορισμένη ανανέωση της καλλιέργειας με τις ποικιλίες: Springcrest, Suncrest, Blake και Honey Dew Hale. Συγχρόνως περιορίστηκαν άλλες ποικιλίες όπως η Golden Jubilee και η Jerseyland. Η ανανέωση της καλλιέργειας είναι σε συνεχή εξέλιξη, χάρη στις κοινούργιες αειόλογες ποικιλίες ροδακινιών.

2. Ποικιλίες για τη βιομηχανία

Εισήχθησαν για πρώτη φορά στην Ελλάδα το έτος 1963, από την Καλιφόρνια. Η δόδοσή τους άρχισε το

Κλάδεμα ροδακινιάς με πνευματικά ψαλίδια

1966—67 με τις ποικιλίες: Fortune, Dixon, Carolyn και Halford, όμως με κάποιες επιφυλάξεις από τους παραγωγούς. Τα επόμενα χρόνια φυτεύθηκαν οι ποικιλίες: Loadel, Vivian, Andross και Clamit.

Την δεκαετία του 1970 οι παραγω-

Του
Βασ. Κουκουργιάννη
Γεωπόνου δενδροκομίας
Δ/νου Γεωργίας Ν. Ημαθίας, Βέροια.

γοί φύτευσαν αειόλογες εκτάσεις με συμπύρνα ροδάκινα διότι:

— Οι γεωργικές βιομηχανίες ζητούσαν συμπύρνα ροδάκινα, ενώ η ποικιλία Elberta δεν ήταν πιο επιθυμητή.

— Έχουν καθορισμένες τιμές διάθεσης και

— Σε σύγκριση με τα επιτραπέζια ροδάκινα έχουν μεγαλύτερη στρεμματική απόδοση και μικρότερο κόστος.

3. Νεκταρίνια

Η συστηματική καλλιέργεια και δόδοση των νεκταρινιών άρχισε το 1971—72 με ποικιλίες που εισήχθησαν από την Καλιφόρνια. Τοπικές ποικιλίες υπήρχαν στη χώρα μας, όμως για την καλλιέργεια - δόδοσή τους δεν είχε δοθεί καμία σημασία. Οι παραγωγοί τα πρώτα χρόνια της δόδοσης προτιμούσαν περισσότερο τις ποικιλίες με μεγάλο μέγεθος όπως π.χ. η Stark Redgold.

Από τη μελέτη του πίνακα είναι εύκολο να διαπιστώσουμε, ότι έχουμε μια αειόλογη αύξηση της παραγωγής στα επιτραπέζια ροδάκινα μέχρι το 1980, στη συνέχεια παραμένει σχεδόν σταθερή, ενώ η παραγωγή των συμπύρνων ροδακινιών και των νεκταρινιών είναι σε συνεχή αύξηση.

4. Περιοχές της Ροδακινικοκαλλιέργειας

Η κυριότερη ζώνη που καλλιεργείται η ροδακινιά είναι η Μακεδονία.

ΠΙΝΑΚΑΣ

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Είδος	Τόννοι					
Ροδακινιών	1961	1971 (1)	1980	1981	1982	1983
Επιτραπέζια	75.250	207.400	293.500	288.000	280.600	275.000
Νεκταρίνια	—	—	9.900	13.700	15.100	19.000
Συμπύρνα	—	—	95.100	122.300	147.500	178.000
Σύνολο	75.250	207.400	398.500	424.000	443.200	472.000

Σημ. (1). Στα επιτραπέζια ροδάκινα συμπεριλαμβάνονται και τα συμπύρνα.

και ειδικότερα οι Νομοί Ημαθίας, Πέλλης, Πιερίας, Κοζάνης και Κιλκίς, όπου παράγεται το 95,3% της συνολικής παραγωγής της χώρας. Οι παραγωγοί σχεδόν στο σύνολό τους είναι αυτοκαλλιέργητες. Το εδάφη που καλλιεργείται η ροδακινιά είναι καλής ή μέτριας γονιμότητας και ευρίσκεται σε ορεινές ή πεδινές ζώνες. Οι οπωρώνες γενικά είναι μικρής έκτασης. Το PH κυμαίνεται από 6,5 έως 8. Η άρδευση γίνεται με κατάκλυση, τα τελευταία χρόνια και με στάγδην. Η μέση ετήσια βροχόπτωση είναι 700 mm. Άλλες περιοχές που καλλιεργείται η ροδακινιά είναι η Θεσσαλία και η Πελοπόννησος.

5. Η τεχνική της καλλιέργειας

Η φύτευση των δένδρων γίνεται σε αποστάσεις 5x1 μ., 5x6 μ. και 6x6 μ. Το κυριότερο υποκείμενο που χρησιμοποιείται είναι απορόφυτα άγριας-ντόπιας ροδακινιάς. Τα δένδρα φυτεύονται κατά κανόνα με καιμώμενο μόνι. Το πιο διαδεδομένο σχήμα διαμόρφωσης των δένδρων είναι το ελεύθερο κύπελλο με 3 κεντρικούς βραχίονες, που ο καθένας φέρει 3 υποβραχίονες. Διαμορφώνεται με κλάδεμα επαναφοράς ή με άκοπη κορυφή. Το αραιώμα των καρπών γίνεται αποκλειστικό με το χέρι. Είναι πιο επιμελημένο στις επιτραπέζιες ποικιλίες και στα νεκταρίνια, ενώ στις συμπύρηνες γίνεται πιο ελαφρό.

Οι ροδακινόπαραγωγοί άρχισαν τελευταία να υποθετούν και να εφαρμόζουν τις καινούργιες - σύγχρονες τεχνικές τάσεις, όσον αφορά τις πυκνές φυτεύσεις με αποστάσεις 5x2,5 μ., 5x3 μ. και 5x3,5 μ. και σχήματα διαμόρφωσης ατρακτοειδής θάμνος (κυρτοσάκι), ή ελεύθερη παρμέττα, προκειμένου να πετύχουν πιο γρήγορη ενάρξη της παραγωγής, καλή ποιότητα και για να μειώσουν το κόστος παραγωγής.

Εκτός από το υποκείμενο της άγριας ροδακινιάς διαδίδονται και άλλα υποκείμενα και κυρίως το GF 677 για σοβαρώδη εδάφη ή για επαναφύτευση ροδακινιάς. Επίσης διαδίδονται και τα υποκείμενα Damas 1869 και GF 855/2. Δοκιμάζονται από τους παραγωγούς και άλλα υποκείμενα, που παρουσιάζουν ενδιαφέρον.

6. Φυτώρια

Υπάρχουν αρκετά φυτώρια, τα περισσότερα όμως είναι μικρής έκτασης.

Κλάδεμα ροδακινιάς με τα συνήθη ψαλίδια. Δεξιά φαίνεται δένδρο ροδακινιάς μεγάλης ηλικίας σε σχήμα κύπελλου

Ευρίσκονται σε απόσταση τουλάχιστον 1.000 μ. από οπωρώνες ροδακινιάς. Το Υπουργείο Γεωργίας συνιστά ποικιλίες για εμβολισμό και δόδοση. Ηλεγμένο πολλαπλασιαστικό υλικό για τους εμβολισμούς παίρνουν οι φυτωριοί, μετά από αίτησή τους, από τα Ινστιτούτα Δενδροκομίας.

7. Αντιξοότητες Εντομο-φυτοπαθολογικές

Το έντομο των οικογενειών Tassi-dae (Empoasca) και Eriophyidae (Epitetrimerus Pyri) προκαλούν σοβαρές ζημιές στα νεαρά δένδρα στα πρώτα χρόνια της φύτευσης. Για την καταπολέμησή τους γίνονται συχνά ψεκασμοί με τα εντομοκτόνα Tamaron, Lanate, Metasystox κ.ά.

Για το Agrobacterium Tumefaciens στις μολυσμένες περιοχές γίνεται βιολογική καταπολέμηση με το Agrobacterium Radiobacter, που φέρνει το εμπορικό όνομα K-84. Τα δενδρύλια της ροδακινιάς πριν τη φύτευσή τους εμβαπτίζονται σε διάλυση του K-84.

8. Ποικιλίες

Στη χώρα μας έχουν εισαχθεί περισσότερες από 300 ποικιλίες ροδακινιάς από την Αμερική, ενώ πολύ μικρότερος αριθμός από την Ιταλία και τη Γαλλία. Οι ποικιλίες τα πρώτα χρόνια της διάδοσης της καλλιέργειας φυτεύονταν και πριν από την αξιολόγησή τους από τα Ινστιτούτα της έρευνας. Σήμερα όμως κατά κανόνα αξιολογούνται και στις συνθήκες της χώρας μας πριν την δόδοσή τους.

Όπως σ' όλες τις ροδακινό-παρα-

γωγικές χώρες, έτσι και στη χώρα μας έχουμε μια συνεχή ανανέωση των ποικιλιών και της καλλιέργειας. Το σημερινό standard των καλλιεργουμένων ποικιλιών κατά σειρά ωρίμανσης είναι το εξής:

Επιτραπέζια ροδάκινα: Springtime, Maycrest, Springcrest, June Gold, Cardinal, Dixired, Redhaven, Redglobe, Suncrest, Blake, Elberta, J.H. Hale, Honey Dew Hale και Rubidoux.

Νεκταρίνια: Armking, Crimson, Gold, Maygrand, Independence, Nectared No 4, Flavortop, Stark Sunglo, Stark Redgold και Fantasia.

Συμπύρηνια: Fortuna, Loadel, Dixon, Vivian, Babygold 5, Babygold 6, Andross, Klamt, Carolyn, Halford και Everts.

9. Προβλήματα της καλλιέργειας

Ένα από τα σοβαρά προβλήματα της ροδακινόκαλλιέργειάς μας είναι η ιωση Sharka (Plum pox). Διαπιστώθηκε στη χώρα μας το έτος 1969.

Η προσβολή των δένδρων από την ιωση προξενεί τις εξής ζημιές:

— Παραγωγή μειωμένη, καρποί με μικρό μέγεθος που γρήγορα μαλακώνουν.

— Μεταχρωματισμούς (κηλίδες) στην επιδερμίδα των καρπών και ανομοιομορφη ωρίμανση.

Οι ποικιλίες που φόνηκαν πιο ανεκτικές στην ιωση Sharka είναι: Springtime, Redhaven, Honey Dew Hale, Dixired, Blake, J.H. Hale, June Gold, Suncrest και Cardinal.

Συνέχεια στην σελίδα 178

ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΣΦΑΤΗ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ

Η μηχανοποίηση της καρυδοκαλλιέργειας

Από τις 2 έως 5 Οκτωβρίου 1985 πραγματοποιήθηκε στο Μπορντώ της Γαλλίας συνάντηση ειδικών επί της καρυδιάς με τη συμμετοχή Γάλλων, Ιταλών, Ελλήνων, Ισπανών και Πορτογάλων ερευνητών. Υπεύθυνος για την εκδήλωση αυτή ήταν ο Γάλλος Dr E. GERMAIN με σκοπό την συντονισμένη δράση σε Μεσογειακό επίπεδο για την βελτίωση της καλλιέργειας με επιλογή ή δημιουργία ποικιλιών.

Στη Γαλλία η συνολική παραγωγή καρυδιών ανέρχεται στους 35 χιλιάδες τόννους από τους οποίους μόνο οι 20—25 χιλιάδες προωθούνται στο εμπόριο. Από την ποσότητα αυτή, 5—6 χιλιάδες τόννοι εξάγονται στη Δυτική Γερμανία, 1—2 χιλιάδες τόννοι ψίχας στην Αγγλία ενώ γίνονται μικρή εισαγωγή καρυδιών από τις Η.Π.Α. (2 χιλιάδες τόννοι).

Κατ' αρχήν, ενημερωθήκαμε από τον κ. E. GERMAIN πάνω στα προγράμματα έρευνας, τις καλλιεργητικές τεχνικές και την μηχανοποίηση της καλλιέργειας της καρυδιάς στη Γαλλία. Τόνισε την ανάγκη για την χρησιμοποίηση καλύτερων υποκειμένων που να δίνουν ορισμένη ζωηρότητα στις εμβολιαζόμενες ποικιλίες και να είναι ανθεκτικά στην προσβολή από τον ιό CHERRY LEAF ROLL. Το υποκείμενο J. NIGRA (μαύρη καρυδιά) που μειώνει το μέγεθος του δένδρου κατά 20% δεν χρησιμοποιείται πλέον γιατί προκαλεί νέκρωση των δένδρων, συνήθως μετά το 12ο έτος της ηλικίας, παρά μόνο στις περι-

πτώσεις όπου το έδαφος είναι όξινο, πολύ γόνιμο και οι ποικιλίες που πρόκειται να εμβολιασθούν αρκετά Ζηηρές. Για τον έλεγχο της ζωηρότητας των υποκειμένων δημιούργησαν υβρίδια από τις διασταυρώσεις J. NIGRA X J. REGIA και J. HINDSII X J. REGIA (PARADOX) που φαίνεται ότι υπό-

Του
Δημ. Αλμαλιώτη
Γεωπόνου Ι.Φ.Δ.

σχονται πολλά ενώ για την επιτυχία ομοιόμορφων υποκειμένων γίνονται προσπάθειες για κλωνικό πολλαπλασιασμό.

Επισκεφθήκαμε την πειραματική συλλογή 120 ποικιλιών καρυδιάς (εγχώριες και ξένες). Οι ποικιλίες FRANQUETTE και HARTLEY δίνουν τα καλύτερα αποτελέσματα. Οι πατενταρισμένες ποικιλίες LARA (σπορόφυτο της ποικιλίας PAYNE) και CHANDLER (διασταύρωση PEDRO X N.C. 56224) θεωρούνται οι καλύτερες από τις νέες με χαρακτηριστικά όψιμης άνθησης, καλής απόδοσης (πλαγιοκαρπία) και ποιότητας. Ο κ. E. GERMAIN μας πληροφόρησε και μας έδωσε στοιχεία για την πειραματική συλλογή των υβριδίων που προήλθαν από τις διασταυρώσεις μεταξύ Γαλλικών και Αμερικάνικων ποικιλιών και από τα οποία ένας σημαντικός αριθμός παρουσιάζει ενδιαφέρον. Επίσης δόθηκαν στοιχεία για το σύστημα διαμόρφωσης των δένδρων. Φαίνεται ότι

το μέγιστο της απόδοσης ταυχάνεται με δένδρα με ελαφρο κεντρικό άξονα συγκρομένα με κύπελλο ή με κεντρικό άξονα που κόβεται κάθε χρόνο.

Επισκεφθήκαμε τα φυτώρια καρυδιάς του DOMAINE LALANNE στο ST MACAI. Ο χρησιμοποιούμενος τρόπος εμβολιασμού είναι ο πλακίτην περίοδο του Ιουλίου - Αυγούστου.

Κατόπιν επισκεφθήκαμε ρυδεώνες στην περιοχή ST. MACAIRE όπου παρακολούθησαν όλη την διαδικασία συγκομιδής και επεξεργασίας του καρπού με μηχανικά μέσα. Τα μηχανήματα που χρησιμοποιούνται για συγκομιδή του καρπού της καρυδιάς είναι τα ίδια με αυτά που χρησιμοποιούνται για συγκομιδή των φουντουκιών. Δύο εβδομάδες πριν την συγκομιδή εφαρμόζεται ψεκασμός με ETHREL σε συγκέντρωση 480 P.P.M. (μέρη στο εκατομμύριο) και σε ποσότητα ψεκαστικού υγρού 1 τόννου στρέμματα, ούτως ώστε να γίνει πλήρης κάλυψη της επιφάνειας του καρπού και να αποσει το περικάρπιο. Η εφαρμογή γίνεται όταν η διαχωριστική μεμβράνη της ψίχας πάρει σκούρο χρωματισμό και η συγκομιδή του περιβάλλοντος κυμαίνεται μεταξύ 15 και 30°C. Η όλη εργασία της μηχανοποίησης περιλαμβάνει την χρησιμοποίηση μηχανικών δέντρων, συγκέντρωσης του καρπού σε σωρούς με μηχανικές συσκευές. Συνέχεια στην σελίδα 178

1. Τα όξινα εδάφη

Ως γνωστόν τα εδάφη από πλευράς οξύτητας (pH) διακρίνονται 1) σε ουδέτερα (pH 7) 2) σε όξινα pH κάτω από το 7 και 3) σε αλκαλικά (βασικά) με pH επάνω από το 7. Πρέπει να τονισθεί ότι οι περισσότερες καλλιέργειες αναπτύσσονται καλύτερα σε εδάφη ουδέτερα, ή ελαφρώς όξινα ή ελαφρώς βασικά.

Τα όξινα εδάφη στη χώρα μας τα βρίσκει κανείς κυρίως στις ορεινές και ημιορεινές περιοχές και προέρχονται από όξινα μητρικά πετρώματα, γνεύσιους και γρανίτες, καθώς επίσης και από μαρμαρυγιακούς σχιστόλιθους και φυλλίτες.

Άλλος παράγοντας που ευνοεί τον σχηματισμό οξείνων εδαφών είναι το κλίμα. Στις ορεινές περιοχές επικρατούν πολλές βορροπτώσεις ενώ η εξατμίσση είναι σχετικώς μικρή. Αυτές οι κλιματικές συνθήκες ευνοούν την έκλυση των βάσεων του εδάφους. Έτσι λοιπόν υπό τις αναφερόμενες συνθήκες μητρικών πετρωμάτων και κλίματος η έκλυση του εδάφους (οξύτητά του) είναι έντονη με αποτέλεσμα η αντίδρασή τους να είναι υπερβολικά όξινη και να παρατηρούνται τιμές pH μικρότερες από 5,5. Αυτό συμβαίνει κυρίως εκεί που η μηχανική σύσταση των εδαφών είναι ελαφριά ή μετρίως βαρεία. Όταν η τιμή του pH κατέβει από το 5,5, λόγω της οξύτητας δημιουργούνται σοβαρά προβλήματα πρόσληψης στοιχείων στις καλλιέργειες με συ-

νέπεια να μειώνονται οι αποδόσεις σε μεγάλο βαθμό. Στις περιπτώσεις αυτές επιβάλλεται να γίνουν ασβεστώσεις για την διόρθωση της οξύτητας και βελτίωση των εδαφών.

Σε χαμηλό pH συμβαίνει πολ

Επιμέλεια Οδ. Ντινόπουλου

λές φορές, λόγω της μεγάλης περιεκτικότητας του εδαφικού διαλύματος σε Αργίλλιο, Μαγνήσιο και Σίδηρο δεσμεύεται ο φώσφορος και σχηματίζονται αδιάλυτες ενώσεις φωσφορικού αργιλίου, φωσφορικού μαγνησίου και φωσφορικού σιδήρου.

Το pH του εδάφους επηρεάζει επίσης την νιτροποίηση. Ως γνωστόν τα θακτήρια της νιτροποίησης προτιμούν συνθήκες εδαφους μάλλον ουδέτερες. Στα πολύ όξινα εδάφη εί-

ναι φυσικόν η νιτροποίηση να προχωρεί με βραδύ ρυθμό, με συνέπεια η περιεκτικότητα των νιτρικών του εδάφους να είναι υπερβολικά χαμηλή.

Επίσης τα αζωτοβακτήρια των ψυχανθών δεσμεύουν το ατμοσφαιρικό άζωτο καλύτερα εφόσον οι συνθήκες του pH στο έδαφος πηγαίνουν προς την ουδέτερη κατάσταση.

Τα αζωτούχα λιπάσματα που περιέχουν θειική ή αμμωνιακή ρίζα κατεβάζουν το pH του εδάφους και αυξάνουν την οξύτητα. Τέτοια λιπάσματα είναι η θειική αμμωνία, η φωσφορική αμμωνία και η ουρία που κατά την νιτροποίησή τους αυξάνουν την οξύτητα του εδάφους.

Στα όξινα εδάφη ως αζωτούχο λίπασμα, χρησιμοποιείται η ασβεστούχος νιτρική αμμωνία για την αντιμετώπιση της οξύτητας.

2. Η ασβέστωση του εδάφους

Η διόρθωση της οξύτητας γίνεται όπως είναι γνωστό με την ασβέστωση του εδάφους. Σαν υλικό ασβεστώσεως χρησιμοποιούνται:

- α) Το ανθρακικό ασβέστιο (ασβεστόλιθοι «μαρμαρόσκονη»)
- β) Το οξειδίο του ασβεστίου (καμένη ασβεστός)
- γ) Το υδροξείδιο του ασβεστίου «σβησμένη ασβεστός»
- δ) Η υδράσβεστός
- ε) Η ασβεστούχος των Εργοστασίων της Βιομηχανίας Ζαχαρώσεως.

Πρέπει να αναφερθεί ότι η ιλύς ασβέστου περιέχει 70% πε-

ρίου ανθρακικών ασβέστιο και διατίθεται δωρεάν στον τόπο των Εργοστασίων.

Το ασβέστιο είναι ένα θρεπτικό στοιχείο απαραίτητο για τα φυτά. Ιδιαίτερη ευαισθησία παρουσιάζουν οι καρποί των μήλων όπου στις περιπτώσεις έλλειψης ασβεστίου εκδηλώνεται η φυσιολογική πάθηση «πικρή κιχλιδωξη» Μπίτερ Πιτ (BITTER PIT).

Όποιο υλικό ασβεστώσεως και αν χρησιμοποιηθεί θα πρέπει να είναι καλά λειοτριβμένο δηλαδή σε κατάσταση ξηρής σκόνης για να γίνεται καλύτε-

ρη η διασπορά του. Το πόσο υλικό ασθένειας χρειάζεται να προσθέσει κανείς στο χωράφι του, εξαρτάται από την τιμή του pH, από την ποσότητα και το είδος της αργίλλου καθώς επίσης και από το ποσοστό της

οργανικής ουσίας.

Σε όξινα εδάφη χρησιμοποιείται γενικά η αζωτούχος νιτρική αμμωνία η οποία καλύπτει τις ανάγκες του σπωρώνα ενός έτους και δεν αντικαθιστά την ασθένεια.

3. Η κοπριά και ο ρόλος της

Για την κοπριά έχει γίνει λόγος και παλιότερα. Λόγω του απουδαίου ρόλου που παίζει στην ανάπτυξη των φυτών και ιδιαίτερα στα δέντρα αξίζει ο κόπος να επαναληφθούν μερικά πράγματα.

Η κοπριά αυξάνει την γονιμότητα του εδάφους. Η γονιμότητα είναι η συνισταμένη πολλών παραγόντων. Συγκεκριμένα εξαρτάται από τα θρεπτικά στοιχεία, την ευνοϊκή μηχανική, σύνθεση του εδάφους, από την θερμοκρασία, την υγρασία και τον αερισμό του εδάφους, από τους μικροοργανισμούς και τις διάφορες ορμόνες ριζοβολίας που βρίσκονται στο έδαφος.

Η κοπριά κρύβει μέσα της αρκετά μυστικά. Η «χωνεμένη κοπριά» περιέχει αρκετά θρεπτικά στοιχεία. Συγκριτικά όμως με τα χημικά λιπάσματα υστερεί σημαντικά σε άζωτο, φωσφόρο και κάλιο.

Η κοπριά προσθέτει στο έδαφος οργανική ουσία. Επίσης αρκετά από τα σπάνια ιχνοστοιχεία. Μεταβάλλει την φυσική σύνθεση του εδάφους. Το κάνει πιο αφράτο. Διευκολύνει τον αερισμό, την στράγγιση και την κατεργασία του. Προσθέτει ακόμη πολλούς μικροοργανισμούς οι οποίοι αποσυνθέτουν τις διάφορες οργανικές ενώσεις και έτσι απελευθερώνονται τα διά-

φορα θρεπτικά στοιχεία τα οποία στην συνέχεια υπό αφομοίωση μορφή θα τα πάρουν τα ριζικά τριχίδια των ριζών. Επίσης δίνει στο έδαφος ορμόνες ριζοβολίας, βλαστήσεως και καρποφορίας.

Ιδιαίτερη ευεργετική επίδραση ασκεί η κοπριά στα νεαρά δέντρα που τα υποβοηθεί για ένα καλό ξεκίνημα. Συντελεί στην έγκαιρη ανάπτυξη ενός αειόλογου και πλούσιου ριζικού συστήματος, που θα επιδράσει αποφασιστικά στην δημιουργία ενός ρωμαλέου και σκμιαίου φυτού.

Η λίπανση με κοπριά μπορεί να γίνει ατομικά κατά δέντρο ή σ' όλη την επιφάνεια του σπωρώνα. Τι ποσότητα θα χρειασθεί, αυτό εξαρτάται από την ηλικία των δέντρων, από την γονιμότητα του εδάφους, το είδος του εδάφους κλπ. Ενδεικτικά αναφέρουμε 2.000—3.000 κιλά το στρέμμα ή 50 κιλά κατά δέντρο σε σπωρώνα με ηλικιωμένα δέντρα.

Η μηχανοποίηση της καρυδοκαλλιέργειας

Συνέχεια από την σελίδα 176

πες, απορρόφηση των καρπών και συγκέντρωσή τους σε ειδικές πλατφόρμες, μεταφορά και τοποθέτησή τους στους χώρους επεξεργασίας όπου γίνεται μηχανική απορρόφηση και απομάκρυνση του περικαρπίου, πλύσιμο και εν συνεχεία αποξήρανση των καρπών σε κιβώτια με διατρητο πυθμένα από τα οποία διέρχεται αέρας για χρονικό διάστημα 30—40 ωρών. Πρέπει να σημειωθεί ότι δεν γίνεται λεύκανση των καρπών με χλωρίωση αλλά αφήνονται σε φυσιολογική κατάσταση. Η μηχανική συγκομιδή εφαρμόζεται κατά 100% στην περιοχή GARRONE ενώ στην περιοχή της GRE-

NOBLE χρησιμοποιούνται μηχανικοί δονητές σε ποσοστό 80%, μηχανική συγκέντρωση του καρπού κατά 40% και χρησιμοποιούνται, δίκτυα κατά 60%. Εξάλλου στην περιοχή PERIGORD οι μηχανικοί δονητές χρησιμοποιούνται κατά 40% και η μηχανική συγκέντρωση του καρπού μόνο σε ποσοστό 10—12%. Σημειώνεται ότι τα μηχανήματα διατίθενται είτε από μεγάλους ιδιοκτήτες ή από συνεταιρισμούς ή ακόμη και από κατασκευαστές μηχανημάτων.

Τέλος αξίζει να σημειωθεί ότι οι Γάλλοι ειδικοί έχουν εξερευνήσει όλο τον εγχώριο πληθυσμό, έχουν επιλέξει αξιόλογα γενετικά υλικά

Η καλλιέργεια της ροδακινιάς

Συνέχεια από την σελίδα 175

Ισση Ring Spot. Είναι ευεπίθετες μερικές μόνο ποικιλίες, όπως η Springtime και η Redtop.

Η ποικιλία Elberta συνεχίζει να καταλαμβάνει μια αξιόλογη έκταση, όμως η εμφάνιση της περνάει σοβαρή κρίση τα τελευταία χρόνια.

10. Συμπεράσματα

Μπορούμε να πούμε πως το υψηλό κόστος παραγωγής των επιτραπέζιων ροδακινιών, που είναι συνέπεια της αύξησης του κόστους εργασίας των φυτοφαρμάκων κ.τ.λ., ώθησε τους παραγωγούς να προτιμούν περισσότερα την καλλιέργεια των συμπυκνών ροδακινιών, ως πιο συμφέρουσα.

Παρά τα προβλήματα και τις δυσκολίες που αναφέραμε, διαπιστώνεται ότι η Ελληνική ροδακινιοκαλλιέργεια ευρίσκεται σε δυναμική μορφή και σε συνεχή εξέλιξη και ανάπτυξη.

Δραστηριότητες του Πολιτιστικού Κέντρου Νάουσας για την θερινή περίοδο 1985

α) Θερινό Δημοτικό Θέατρο

Το Θερινό Δημοτικό Θέατρο της Νάουσας, σχεδιάστηκε και κατασκευάστηκε το 1984, εγκαινιάστηκε και άρχισε την λειτουργία του τον Ιούνιο του 1985. Το Θερινό Δημοτικό Θέατρο είναι πράγματι απόκτημα και στο λίκρι για την πόλη μας, αλλά και ένας πολύτιμος παράγοντας για την πολιτιστική και πνευματική ανάπτυξη του τόπου.

Το Θερινό Δημοτικό Θέατρο κτίστηκε με σχέδια του αρχιτέκτονα κ. Αλεξάνδρου Οικονόμου, είναι αμφιθεατρικό, σε ρυθμό αρχαίου θεάτρου. Η χωρητικότητά του είναι 1.200 θέσεων που μπορούν να αυξηθούν σε 1.500. Η ημικυκλική του σκηνή έχει εμβαδόν 150 τ.μ. και είναι κατάλληλη για κάθε είδους καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, ακόμα και για παραστάσεις αρχαίων θεατρικών έργων. Κάτω από τη σκηνή του θεάτρου υπάρχουν τα κερματίνια και οι κοινόχρηστοι χώροι. Στοιχίσε περί τα 10.000.000 δρχ. από τα οποία ο Δήμος Νάουσας δέχθηκε τα 2.000.000 δρχ. και τα υπόλοιπα 8.000.000 δρχ. από το πρόγραμμα ανεργίας. Το Θερινό Θέατρο λειτουργεί και σαν κινηματογράφος, διαθέτει ειδική αίθουσα προβολής των κινηματογραφικών ταινιών.

Το Θερινό Δημοτικό Θέατρο κτίστηκε σε πολύ ωραία θέση μέσα στο Δημοτικό πάρκο, πίσω από το ηρώο της πόλης και το μουσείο του Λυκείου Ελληνίδων, και έχει πολύ ωραία θέα προς τον απέραντο κάμφο.

β) Εβδομάδα καλλιτεχνικών εκδηλώσεων για

τα εγκαίνια του Θερινού Δημοτικού Θεάτρου Νάουσας.

Το Πολιτιστικό Κέντρο Νάουσας στα πλαίσια των εγκαινίων του Θερινού Δημοτικού Θεάτρου, οργάνωσε για μια εβδομάδα σειρά καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, στο Θερινό Θέατρο. Το πρόγραμμα των καλλιτε-

Επιμέλεια Θωμά Αλδάκου Προϊσταμένου του Πολιτιστικού Κέντρου Νάουσας

χνικών εκδηλώσεων έχει ως εξής:

— Το Σάββατο 15-6-1985 ώρα 8.30 μ.μ. Τελετή εγκαινίων, στην συνέχεια καλλιτεχνικό πρόγραμμα από τοπικά καλλιτεχνικά συγκροτήματα. Στο πρόγραμμα συμμετείχαν, η Φιλαρμονική Νάουσας, η Παιδική Χορωδία της Εστίας Μουσών, και του Λυκείου Ελληνίδων Νάουσας.

— Την Κυριακή 16-6-1985 και ώρα 9 μ.μ. Συναυλία του Ηλία Ανδριόπουλου, με τους Άλκηστις Πρωτοψάλτη, και τον Νικόλαο Μητσοβολαία.

— Την Τετάρτη 19-6-1985 και ώρα 9 μ.μ. Παράσταση μπαλέτου από το Αένσον Χοροθέατρο του Κρατικού Θεάτρου Βορείου Ελλάδος.

— Το Σάββατο 22-6-1985 και ώρα 9 μ.μ. Θεατρική παράσταση από την Νεανική Θεατρική Ομάδα του Πολιτιστικού Κέντρου Νάουσας, με το έργο του Ντόριο Φο «Η Ισαβέλλα, τρεις καραβέλες κι ένας παραμυθός».

— Την Κυριακή 23-6-1985 και

ώρα 9 μ.μ. Συναυλία της Αστικής Ορχήστρας και της μουσικής χορωδίας του Ωδείου Νάουσας.

— Μετά την συναυλία το Πολιτιστικό Κέντρο Νάουσας παρέθεσε δεξίωση στην Λέσχη Αειματικών Φρουράς Νάουσας, για όλα τα μέλη των καλλιτεχνικών συγκροτημάτων της Νάουσας, που συμμετείχαν σε όλες τις καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, για τα εγκαίνια του Θερινού Δημοτικού Θεάτρου.

γ) Κινηματογραφικές προβολές στο Θερινό Δημοτικό Θέατρο

Το τμήμα κινηματογράφου του Πολιτιστικού Κέντρου Νάουσας λειτούργησε για πρώτη φορά και το καλοκαίρι 1985 στο Θερινό Δημοτικό Θέατρο, παρουσιάζοντας στους φίλους του κινηματογράφου τις εξής ταινίες:

1. «Κάρμεν»
2. «Βικτωρ - Βικτωρία»
3. «Υπόθεση Νοτόριους»
4. «Έξαψη»
5. «Γυμνοί στον ήλιο»
6. «Τροτζίνα»
7. «Ανατολικά της Εδέμ»
8. «Ο καλός, ο κακός και ο άσχημος»
9. «S.O.S. Πεντάγωνο καλεί Μόσχα».

δ) «Ημαθιώτικα '85»

Το Πολιτιστικό Κέντρο Νάουσας συμμετέχοντας στις καλλιτεχνικές εκδηλώσεις «ΗΜΑΘΙΩΤΙΚΑ '85» οργάνωσε και παρουσίασε στο κοινό της πόλης μας το εξής καλλιτεχνικό πρόγραμμα στο Θερινό Δημοτικό Θέατρο:

Συνέχεια από την σελίδα 156

ουτσάς) είχαν φροντίσει να μεταδούν και να τους αξαγοράσουν στη Θεσσαλονίκη, πράγμα απίθανο.

4. Και όλα αυτά γράφονται, χωρίς να πρέπει να κρύψω ότι δεν πιστεύω πολύ στην ακρίβεια της πληροφωρίας του προαναφερομένου Αλθανού ποιητή δημοσιογράφου κ. τ.λ., μιά και νομίζω ότι δεν ήταν δυνατό η μικρή κοινότητα της Κορυτσάς να καταβάλει τα υπέρογκα ποσά, που χρειάζονταν ως λύτρωμα για την εξαγορά τόσο μεγάλου αριθμού αιχμαλώτων, μετά, μάλιστα, από την πωκαϊά της αγοράς της πόλεώς της. Μάλλον τα έγγραφε όλα τούτα παρασπρόμενος και καθοδηγούμενος από τοπικιστικό φανατισμό και «δημοσιογραφική» ή και «ποιητική αδεία»...

5. Τα στοιχεία δε που διωσώζει η προφορική παράδοση, για άλλολοιπότες κ.τ.λ. Ναουσαίων και Ηπειρωτών, είναι δυνατό να συνδυαστούν άριστα και να εξηγηθούν εύκολα, αν δεχτούμε ως πολύ πιθανή την προγενέστερη εγκατάσταση Ηπειρωτών στη Νάουσα, θέμα για το οποίο γράφηκαν αργότερα ήδη, από τον κ. Στέργιο Αποστόλου

(στη «Νάουσα», τεύχος 31, Απριλίου - Ιουνίου 1985, σελ. 50 - 59 και 62) και από εμένα (βλ. «Νάουσαι» τεύχος 32, Ιουλίου Σεπτεμβρίου 1985, σελ. 105 και 109), όπου και σχετική διδλιγογραφία.

Εξάλλου, οι μετακινήσεις, από μόν, οικογενειών και, ακόμα, και ολόκληρων του πληθυσμού ενός χωριού ή και μιάς ευρύτερης περιφέρειας, από μιά περιοχή σ' άλλη της τουρκοκρατούμενης Ελλάδας, είναι πολύ συνηθισμένο (όσο και εξαιρετικά ενδιαφέρον, από πολλές απόψεις) φαινόμενο, από όσο στοιχεία έχωμε υπόψη. Και θα ήταν πολλή σπουδαία μιά συλλογική προσπάθεια ή και ένα πανελλήνιο, πολήμερο συνέδριο για να διερευνηθεί προσεκτικά από όλες τις πλευρές τον το πρόβλημα αυτό. Σημειώνων εδώ, μονάχα, ότι ιδιαιτέρως έξαρση τέτοιων μετακινήσεων (συνήθως μαζικών) παρουσιάστηκε μετά τις ληστείες και πυπολήσεις των Αρδανιτών (18 - 19ος αιώνες) και κυρίως στα χρόνια του Αλή πασά των Ιωαννίνων, που μπορεί να θεωρείται μεγάλος (από μερικούς) αλλά ήταν, οπωσδήποτε, και απα-

ράμιλλος άρπαγας των περιουσιών και των θυγατέρων των Χριστιανών ραγιάδων, ιδιαίτερα των ομολογιών Βλάχων, γεγονός που τους ανάγκασε (1819) να εγκαταλείψουν τα χωριά της μακεδονικής Πίνδου και να καταφύγουν στη Χαλκιδική, στα Πορδία και στα Λιβάδια του Παϊκίου, για να καταλήξουν στο Σέλι, στη Βέροια, στη Νάουσα κ.ά., όπως αφηγείται ο Γιάννης (Παναγιώτης) Ναούμ Ελληνόβλαχος της Βέροιας) στις αναμνήσεις του, που θα κυκλοφορήσουν σύντομα, με επιμέλειά μου (βλ. «Μακεδονικά», τόμ. 24, 1984). Εκεί αναφέρεται και πληροφωρία και για την οικογένεια του Κόγκαλου, της Νάουσας.

Πάντως, το θέμα τούτο, δηλαδή της τύχης των αιχμαλώτων της Νάουσας και των μετακινήσεών τους, είναι σημαντικό και η επισημάνση και η ανάπτυξή του από τον κ. Αποστόλου, οπωσδήποτε, πολύ ενδιαφέρουσα και χρήσιμη, στη πλεισία των όσων προαναφέρθηκαν για τα παρόμοια, πιο γενικά προβλήματα του ελληνικού ιστορικού χώρου στα χρόνια της Τουρκοκρατίας...

1. ΘΕΑΤΡΟ

Πέμπτη 15-8-1985. Το Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο Βέροιας παρουσίασε το έργο του Σοφ. Καρύδη «Ο υποψήφιος βουλευτής».

Παρασκευή 23-8-1985. Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος «Ο Λαπρέντης» του Μιχάλη Χουρμούζη.

Τετάρτη 28-8-1985. Δημοτικό Θέατρο Ιωαννίνων «Η πρόβα» του Γιώργου Αρμένη.

Κυριακή 1-9-1985 και Τρίτη 3-9-85. Θεατρική Ομάδα Πολιτιστικού Κέντρου Νάουσας.

2. ΜΟΥΣΙΚΗ

Δευτέρα 5-8-1985. Συναυλία

Δημου Μούτση με την Κρίστι Στασινοπούλου και τον Γιάννη Προεστάκη.

Σάββατο 10-8-1985. Συναυλία με το συγκρότημα Ροκ μουσικής «BLUES GANG».

Τρίτη 27-8-1985. Συναυλία του Μάνου Χατζηδάκι. 5 τραγουδιστές με την Μαρία Δημητριάδη.

3. ΛΑΪΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Τετάρτη 14-8-1985. Χοροί και τραγούδια του τόπου μας με χορευτικά συγκροτήματα της περιοχής μας.

4. ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ

31-8-1985 / 9-9-1985. Έκθεση ζωγραφικής - πυρογραφίας -

Χαλκογραφίας, Ναουσαίων καλλιτεχνών.

10-15/9/1986. Έκθεση χειροτεχνίας μελών του Κ.Α.Π.Η. Δήμου Νάουσας.

5. ΑΘΛΗΤΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Κυριακή 8-9-1985. Λαϊκός ανώμαλος δρόμος (Εκκίνηση από το Ηρώο).

7-8/9/1985. Τουρνουά τένις (Αθλητικό Κέντρο Αγίου Νικολάου).

Κυριακή 1-9-1985. Τουρνουά σκάκι (Δημοτικό πάρκο).

1-10/9/85 Τουρνουά βόλλεϋ-μπάσκετ (Εθνικό Αθλητικό Κέντρο).

Σύντομη καταγραφή των κυριότερων εκδηλώσεων από 1-8-85 έως 30-9-85

Στα πλαίσια των «Ημαθιώτικων '85» στο Θερινό Δημοτικό Θέατρο της πόλης μας πραγματοποιήθηκαν οι εξής εκδηλώσεις:

1) Συναυλία του συνθέτη Δήμου Μούτση με συμμετοχή της Κρίστι Στασινοπούλου, του Γιάννη Πρεστάκη και πενταμελούς συγκροτήματος.

2) Συναυλία ροκ μουσικής από το συγκρότημα «Μπλουζ Γκόνγκ» (BLUES GUNG) της Θεσσαλονίκης.

3) Χοροί και τραγούδια του τόπου μας από χορευτικά συγκροτήματα της περιοχής μας, με ελεύθερη είσοδο.

4) Θεατρική παράσταση από το ΔΗ.Π.Ε.ΘΕ. Βέροιας με την κωμωδία του Σοφοκλή Καρύδη «Υποψήφιος Βουλευτής». Φαρσκακωμωδία του 1859, που σατιρίζει τα πολιτικά ήθη της εποχής του Όθωνα.

5) Συναυλία από την Αριάδνη με έντεχνο λαϊκό τραγούδι. Στο πιάνο ο Γιάννης Σπυρόπουλος.

6) Συναυλία της νεοϊδρυθείσας χορωδίας του Κ.Α.Π.Η. Νάουσας, υπό την διεύθυνση του κ. Δημ. Βαρθέλη. Το ρεπερτόριο της χορωδίας, που αποτελούνταν από κομμάτια γνωστών Ελλήνων και ξένων συνθετών, και δημοτικά και κλέφτικα τραγούδια, που η 35μελής χορωδία της πόλης μας ερμήνευσε, εντυπωσίασε το κοινό, που καταχειροκρότησε την εκδήλωση.

7) Θεατρική παράσταση από το Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελ-

λάδος με την κωμωδία του Μιχ. Χουφμούζη «Ο Λεπρέντης», που είναι μια καυτή σάτυρα της εποχής των Βαυαρών του Όθωνα και των αυλοκολάκων του Ελλήνων. Τον ομώνυμο ρόλο ερμήνευσε με επιτυχία ο γνωστός ηθοποιός Γιάννης Μαλούχος.

8) Συναυλία Μάνου Χατζηδάκι, με συμμετοχή τεσσάρων τραγουδιστών μ' επικφαλής την Μαρία Δημητριάδη καθώς και 15μελής ορχήστρα. Μουσική πανδαισία με παλαιότερες επιτυχίες του συνθέτη καθώς και με την νέα του δισκογραφική

Του Δημ. Σουλίδη

δουλειά, την «Πορνογραφία». Το πρόγραμμα που παρουσιάστηκε ήταν ακριβώς το ίδιο μ' εκείνο που παρουσίασε ο συνθέτης στην πολύκροτη συναυλία της Ρωμαϊκής Αγοράς και χειροκροτήθηκε από το κοινό, που παρά το αλμυρό εισιτήριο (600 δρχ.) κατέκλυσε το Θερινό Θέατρο για ν' απολαύσει το «Ιερό τέρας» της νεώτερης ελληνικής μουσικής.

9) Εκτός προγράμματος εμφανίστηκε στο Θερινό Δημοτικό Θέατρο της πόλης μας χορευτικό συγκρότημα από την Τσεχολοβακία, που παρουσιό-

ζοντας λαϊκούς χορούς και μελωδίες της πατρίδας του, κατενθουσίασε το κοινό της πόλης μας.

10) Το Π.Κ.Ν. παρουσίασε το ΔΗ.Π.Ε.ΘΕ. Ιωαννίνων σε μια παράσταση με το έργο του Γεώργιου Αρμένη «Η πρόβα».

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ

— Το τμήμα εικαστικών τεχνών του Π.Κ.Ν., στα πλαίσια των καλλιτεχνικών εκδηλώσεων «ΗΜΑΘΙΩΤΙΚΑ '85», πραγματοποίησε από 31)8 έως 9)9 έκθεση ζωγραφικής - πυρογραφίας - χαλκογραφίας Ναουσaiων καλλιτεχνών στην αίθουσα του Πολιτιστικού Κέντρου της πόλης μας.

— Το τμήμα θεάτρου του Π.Κ.Ν., στα πλαίσια των καλλιτεχνικών εκδηλώσεων «ΗΜΑΘΙΩΤΙΚΑ '85» έδωσε στις 1, 3, 7 και 8 του μηνός, στο Θερινό Δημοτικό Θέατρο της πόλης μας, τέσσερις παραστάσεις με τη κλασική αρχαία κωμωδία του Αριστοφάνη «Πλούτος». Το έργο, που χειροκροτήθηκε θερμά από το κοινό που το παρακολούθησε, ανέθηκε σε σκηνοθεσία Μπ. Φορτοπήρα, σκηνογραφία Αλ. Οικονόμου, κοστούμια Γ. Σπυρόπουλου και μουσική Αριάδνης.

— Ο Νίκος Παρτακάλογλου

και το συγκρότημα ΦΑΤΜΕ έδωσαν στο υπαίθριο θέατρο της πόλης μας, στις 2 του μηνός, συναυλία «Ελληνικού Λαϊκού Ηλεκτρικού Τραγουδιού». Η συναυλία πραγματοποιήθηκε με πρωτοβουλία του Π.Κ.Ν. και σε συνεργασία με το Υπουργείο Πολιτισμού και Επιστημών.

— Στο Δημοτικό Θέατρο της πόλης μας, στις 10 του μηνός πραγματοποιήθηκε συναυλία, στην οποία τραγούδησαν οι Μιχ. Τερζής, Σοφ. Μιχαηλίδου και Κωσ. Σμοκοβίτης. Στη συναυλία, η οποία έγινε στα πλαίσια

των καλλιτεχνικών εκδηλώσεων «ΗΜΑΘΙΩΤΙΚΑ '85», η είσοδος για το κοινό ήταν ελεύθερη.

— Έκθεση χειροτεχνίας μελών του Κ.Α.Π.Η. Νάουσας, λειτούργησε στην αίθουσα εκθέσεων του Π.Κ.Ν. από τις 10 έως τις 15 του μηνός.

— Στην αίθουσα εκθέσεων του Π.Κ.Ν. πραγματοποίησε έκθεση ζωγραφικής η αυτοδίδακτη Ναουσαία ζωγράφος Μαριάννα Κωνσταντινίδου. Η έκθεση, που είναι η δεύτερη της καλλιτέχνιδας, διάρκεσε από τις 16 έως τις 25 του μηνός.

και περιλάμβανε την καινούργια της δουλειά, 35 πίνακες ζωγραφικής σε λάδι.

— Το τμήμα κινηματογράφου του Π.Κ.Ν., άρχισε από τις 29 Σεπτεμβρίου, τις κινηματογραφικές προβολές της χειμερινής περιόδου. Στη διάρκεια του διμήνου Οκτώβρη - Νοέμβρη προβλήθηκαν οι εξής ταινίες: «Ο στοίχος του Μπρόντγουαϊ», «Ο αθώος», «Κάποτε στην Αμερική», «Σάουρα - Κάρμεν», «Ένας δολοφόνος πέρασε», «Μ.Α. Σ.Η.», «ΑΛΦΑΒΗΤΑ», «Η Εξαφάνιση της Κάρεν Σίλκγουιντ», «Σιωπηλός μάρτυς».

Συνέχεια από την σελίδα 168

επιστημονική του εργασία που στηρίζεται πάνω στις παρατηρήσεις του Δία και του Κρόνου. Σε ηλικία 20 χρόνων έγινε ήδη γνωστός σαν αστρονόμος. Την εποχή αυτή ήταν γνωστό από παρατηρήσεις του Κέπλερ του Γαλιλαίου και άλλων ότι ουράνια σώματα περιφέρονται στον ουρανό χωρίς όμως να ξεκαθαρίσουν περί τίνος πρόκειται. Ο Αριστοτέλης τα θεωρούσε ατμοσφαιρικά φαινόμενα αλλά είχε λάθος. Τα φαινόμενα αυτά δημιουργούνταν έξω από την ατμόσφαιρα της γης. Ο Κέπλερ θεώρησε ότι οι τροχιές τους ήταν ευθείες γραμμές αλλά τελικά Ο Χάλλεϋ εφάρμοζοντας τη θεωρία του Νεύτωνα απέδειξε ότι ήταν καμπύλες και ότι η κίνησή τους διέπεται από τους νόμους του Νεύτωνα. Το 1705 δημοσίευσε τους υπολογισμούς που όπου έγραφε:

«Πολύ σκέψη με ώθησε στο συμπέρασμα να πιστέψω ότι ο κομήτης του 1531 που παρατηρήθηκε από τον Ασπανά είναι ο ίδιος με αυτόν που περιγράφει ο Κέπλερ και ο Λονγκμοντάνους το 1607 και επίσης είναι ο ίδιος με αυτόν που παρατήρησα όταν ξαναγύρισε το 1682. Όλα τα στοιχεία που έχω

στη διάθεσή μου συμφωνούν. Κατά συνέπεια προβλέπω με εμπιστοσύνη ότι θα ξαναπεράσει από τη γη το 1758».

Του Χάλλεϋ του άρεσε το καλό φαγητό, το καλό κρασί και οι καλές συζητήσεις. Όταν υπέβαλε τα χαρτιά του για την έδρα της αστρονομίας στην Οξφόρδη ο αστρονόμος Φλάμστηντ ανέφερε στην εξεταστική επιτροπή ότι μιλάει και πίνει μπράντυ σαν ναύτης. Του άρεσε να γράφει ποιήματα στα λατινικά και μετέφρασε στα Αγγλικά τους κλασικούς ποιητές. Στα τελευταία χρόνια της ζωής του ονομάστηκε Βασιλικός Αστρονόμος στην Οξφόρδη, όπου εθεωρείτο μαζί από τις πιο μεγάλες τιμές, δαδεχόμενος τον Φλάμστηντ στην έδρα της Αστρονομίας.

Ο Χάλλεϋ κάθεται στην καρέκλα του γραφείου του στο Αστεροσκοπείο του Γκρήνουϊτς στις 14 Ιανουαρίου του 1742 όταν αισθάνθηκε να πλησιάζει το τέλος του. Πήρε μια μεγάλη κούπα, τη γέμισε κρασί, το ήπιε όλο και εκεί ήσυχια πέθανε. Ο κομήτης του ήταν ακόμα αρκετά μακριά

από τη γη, αλλά ήταν σίγουρο ότι μετά από 17 χρόνια θα ξαναπερνούσε και πάλι κοντά από τη γη χωρίς να τον ξεχάσει.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Σ.Σ. Η μετάφραση των λόγων του MORRISON και του Χάλλεϋ είναι δική μου. Ο ενδιαφερόμενος αναγνώστης μπορεί να μελετήσει για περισσότερες πληροφορίες τα εξής βιβλία:

Ε. Μπιτσάνης: Το είναι και το Γίνεσθαι

Ε. Μπιτσάνης: Διαλεκτική και νεότερη φυσική: Το βιβλίο αυτό είναι πρωετα δύσκολο και απευθύνεται κυρίως σε όσους γνωρίζουν φυσική και φιλοσοφία.

Ε. Μπιτσάνης: Η φύση στη διαλεκτική Φιλοσοφία.

Φ. Ενγκελς: Διαλεκτική της φύσης

Φ. Ενγκελς: Άντι - Ντύρινγκ
BERNAR: THE SCIENCE IN HISTORY

MAGAZINE: SCIENTIFIC AMERICAN NOV 1985

NEWSPAPER THE NEW YORK TIMES OCT. 29, 1985

Κυκλοφόρησε ένα γεωργικό βιβλίο
"Ένα βιβλίο κατατοπιστικό έπιστημονικό με χρωματιστές εικόνες
Τι είναι τα κοκκοειδή (ψώρες) και πώς καταπολεμούνται
Δέν πρέπει να λείπει από κανένα αγροτικό σπίτι

ΣΤΕΡΓΙΟΥ ΠΑΛΟΥΚΗ

Μπορείτε να το προμηθευθείτε από τα γραφεία
του Άγροτικού Συλλόγου Ναούσης
ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΕΩΣ 1000 ΔΡΑΧΜΕΣ

Ούλις κυκλοφόρησε ένα γεωργικό βιβλίο μοναδικό στο είδος του
«ΤΑ ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΦΑΡΜΑΚΑ ΠΟΥ ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΓΟΡΑ»

ΣΤΕΡΓΙΟΥ ΠΑΛΟΥΚΗ ΧΡΗΣΤΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

- Τι περιέχει κάθε «φάρμακο» και πως ταξινομούνται
- Πίνακες κατατοπιστικοί χρήσιμοι και διαφωτιστικοί
- Ένα βιβλίο απαραίτητο για κάθε αγροτική βιβλιοθήκη

ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ 600 Δραχμές

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΛΛΟΓΟΥ «ΓΙΑΝΙΤΣΑΡΟΙ ΚΑΙ ΜΠΟΥΛΕΣ»

1. ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ

2. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΛΗΣ - Ο ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ
ΤΗΣ ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ

Του Τάκη Μπάϊτον

ΜΠΟΡΕΙΤΕ ΝΑ ΤΑ ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΕΙΤΕ ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ ΚΑΙ
ΑΠΟ ΤΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

